

Priručnik za gradove

Razvoj društvene
i solidarne ekonomije
kroz javne politike

Partnerstvo

za društvenu

i solidarnu

ekonomiju

IMPRESSUM

MJESEC I GODINA IZDAVANJA

—Svibanj 2021.

ISBN

—978-953-8359-00-2

IZDAVAČ

—Zelena mreža aktivističkih grupa (ZMAG)

AUTOR

—Dražen Šimleša

BROJ STRANICA

—142

LEKTURA

—Mirna Belina

GRAFIČKO OBLIKOVANJE

—Maji Studio

Priručnik za gradove Razvoj društvene i solidarne ekonomije kroz javne politike

Tisak ove publikacije sufinancirao je Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske kroz Švicarsko – hrvatski program suradnje. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost autora i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

Švicarsko - hrvatski
program suradnje

ZMAG

Zelena mreža aktivističkih grupa

Sadržaj

006	Uvod
010	Društvena i solidarna ekonomija – O čemu je riječ?
014	Tri važna koraka za razvoj javnih politika DSE-a
022	Područja primjene društvene i solidarne ekonomije
074	Danas za bolje sutra – alati za primjenu javnih politika društvene i solidarne ekonomije
126	Zaključak
136	Literatura

Priručnik za gradove – razvoj društvene i solidarne ekonomije kroz javne politike dio je projekta Partnerstvo za društvenu i solidarnu ekonomiju (PDSE) koji vodi udruga Zelena mreža aktivističkih grupa (ZMAG) u suradnji sa švicarskim partnerom, Komorom za društvenu i solidarnu ekonomiju Ženeve (APRES-GE), i hrvatskim partnerima, gradovima Ludbregom i Pregradom. Projekt se financira preko Švicarsko-hrvatskog programa suradnje koji provodi Ured za udruge Vlade RH kroz poziv Osnaživanja hrvatsko-švicarskih partnerstava za lokalni društveno-ekonomski rast i razvoj.

Opći je cilj projekta kroz suradnju i partnerstvo udruge ZMAG, jedinica lokalne samouprave, organizacija civilnoga društva, lokalnih medija i švicarskog partnera: osnažiti održivi lokalni ekonomski razvoj Ludbrega i Pregrade, primijeniti i promicati koncept i vrijednosti društvene i solidarne ekonomije (DSE) i promicati doprinos ispunjavanju sedamnaest UN-ovih ciljeva održivog razvoja (COR) kroz razvijene i implementirane lokalne modele dobre prakse.

Specifični ciljevi projekta su: razviti i primijeniti modele dobre lokalne prakse u Ludbregu i Pregradi, ojačati kapacitete tih gradova za upravljanje održivim lokalnim gospodarskim i društvenim razvojem uz korištenje koncepta i vrijednosti DSE-a, jačati dugoročno partnerstvo i umrežavanje hrvatskih i švicarskih institucija, lokalnih samouprava i organizacija civilnoga društva i promicati razvoj lokalnih modela dobre prakse te koncepta i vrijednosti društvene i solidarne ekonomije u Hrvatskoj.

Dugoročni je cilj *Priručnika* podržati stvaranje i realizaciju javnih politika za društvenu i solidarnu ekonomiju, odnosno ciljeva koji se tiču promocije, edukacije i primjene društvene i solidarne ekonomije.

Društvenu i solidarnu ekonomiju prakticiraju brojni akteri, od poslovnih subjekata do organizacija civilnoga društva i neformalnih inicijativa, i svi oni doprinose ostvarivanju potencijala DSE-a. U *Priručniku* ćemo glavni naglasak staviti na javne politike za DSE, odnosno na ulogu onih koji su izabrani za obnašanje javne dužnosti i iznimno su bitni za cjelokupni ekosustav društvene i solidarne ekonomije. Predstaviti ćemo područja i načine na koje možemo koristiti DSE za lokalni održivi razvoj i širenje dobrobiti u zajednici. U *Priručniku* se bavimo stvarnim životom. Područja društvene i solidarne ekonomije koju objašnjavamo uvijek prate i konkretni primjeri dobre prakse u gradovima u kojima se DSE primjenjuje, zagovara i gdje je dio javnih politika. To je i glavni cilj *Priručnika*: približiti te javne politike gradovima i drugim oblicima lokalnih i regionalnih (samo)uprava u Hrvatskoj kako bismo i mi uskoro mogli pokazati neke dobre modele.

Premda u nekim područjima kao modele dobre prakse navodimo primjere iz Hrvatske, nije nam namjera samoinicijativno stavljati određene gradove među one koji primjenjuju društvenu i solidarnu ekonomiju. To su dobri primjeri ostvarenja nekih područja ili upravljanja određenim područjima u skladu s principima i vrijednostima društvene i solidarne ekonomije. No, javne politike za DSE su cjelovite i zaokružene u svim područjima koja pripadaju jednoj gradskoj politici, a na takav pristup još uvijek čekamo u Hrvatskoj. Želimo ohrabriti gradove iz Hrvatske koje navodimo kao primjere dobre prakse i potaknuti pojedina područja koja se uspješno razvijaju i da ih okupe na jednome mjestu, umreže i stvore sinergijski potencijal koji zaista transformira lokalne zajednice prema općem dobru i solidarnosti, održivosti i otpornosti. Partnera na tom putovanju mogu naći u našem Centru podrške DSE-u u ZMAG-u.

Kada objasnimo kako se pristupa i upravlja najvažnijim područjima društvene i solidarne ekonomije na razini lokalne uprave, kao bonus u *Priručniku* predstavljamo tri praktična i primjenjiva alata za stvaranje i primjenu javnih politika DSE-a. Ako se odlučite na takve javne politike, ti će vam alati biti od velike koristi. Tu predstavljamo model izrade akcijskog plana transformativnog razvoja grada prema principima "ekonomije krafne", alat koji smo koristili na ZMAG-ovim treninzima DSE-a u gradovima partnerima na projektu, Ludbregu i Pregradi, te primjer mjerenja društvenog doprinosa kroz alat za javne institucije, općine i gradove, koji je napravljen prema vrijednostima "ekonomije za opće dobro". U tom dijelu *Priručnika* prikazat ćemo i naš doprinos ostvarenju ciljeva održivog razvoja kroz treninge i stvaranje lokalnih modela dobre prakse u Ludbregu i Pregradi jer je to jedan od ciljeva projekta PDSE-a.

Uvjereni smo da u Hrvatskoj sazrijeva svijest za stvaranjem i primjenom lokalnih javnih politika za društvenu i solidarnu ekonomiju. Ovaj *Priručnik* namijenjen je svima koji tu svijest već imaju, a potreban im je alat za inspiraciju i putokaz prema boljem svijetu.

Društvena i solidarna ekonomija

– O čemu je riječ?

01

"Čvrsto vjerujemo da društvena i solidarna ekonomija ima posebno mjesto u našoj zemlji. Ona nije samo neka podekonomija, niti ekonomija siromašnih. Dapače, ona stvara bogatstvo i donosi inovativna rješenja stanovnicima, kako u pogledu vrijednosti i metoda, tako i u pogledu logike održivog lokalnog razvoja koji je pokreće. Ona pruža odgovor na potrebe koje klasična ekonomija ne podržava, potiče integraciju i uključivost nasuprot ovisnosti o profitu i vrlo se često temelji na inicijativama koje pokreću sami stanovnici." – Patrick Kanner, ministar gradova, mladih i sporta 2016. u Francuskoj, RTES i CGET (2016.), *Repères du RTES: Politique de la ville & ESS – Initiatives, analyses et éclairages*

Društvena ekonomija ima dugu povijest u Europi. Nastajala je s prvim zadrugama i društvima za uzajamnu pomoć u 19. stoljeću. Danas tu ubrajamo i mnoge organizacije civilnoga društva i zaklade koje financiraju projekte za opće dobro. Radi se o izrazito razvijenom sektoru u mnogim europskim zemljama. Neke od njih u sektoru društvene ekonomije imaju i deset posto zaposlene radne snage, a udio je još i veći kada ga prebacimo na pojedine regije i gradove jer se sektor u Europi razvijao u lokalnim zajednicama. S obzirom na to tko su akteri društvene ekonomije, ide se od osnaživanja i međusobnog pomaganja između članova pojedinih organizacija do podrške i širenja općeg dobra u društvu. Bez obzira na model, svim je akterima zajednička misao da profit nije iznad svega i nije svrha sam po sebi u poslovnom poduhvatu ili ekonomskoj aktivnosti. Ekonomija je dio društva i mora odgovorno ispunjavati potrebe tog društva. S razvojem ekološke misli akteri se dodatno usmjeravaju prema svijesti o potrebi očuvanja svjetskih ekosustava i održivom odnosu prema resursima.

Francuski zakon iz 2014. godine koji uređuje sektor društvene i solidarne ekonomije u prvom članku opisuje DSE kao model poduzetništva i ekonomskog razvoja u kojem je: svrha djelovanja šira, veća i dublja od pukog gomilanja profita; demokratsko upravljanje se ugleda u glavnom dokumentu organizacije, ali i u ponašanju prema zaposlenicima i svim akterima na koje utječe djelovanje organizacije te u transparentnom protoku informacija i visokoj razini participacije; upravljanje organizacijom se ogleda u korištenju značajnog udjela od ostvarenog profita u reinvestiranje ili lokalnu zajednicu (RTES i CGET, 2016.).

Kada društvenoj ekonomiji dodamo solidarnost, idemo i korak dalje. Želimo sve vrijednosti i sva postignuća društvene ekonomije pogurnuti do transformativnih potencijala. Solidarnost koristi ekonomiju za društvenu promjenu. Smatramo da je ta promjena nužna jer je trenutačni ekonomski sustav ovisan o rastu i dugu te kao takav nije pravedan, održiv, a niti solidaran, i trebamo ga zamijeniti. Nužnost te promjene danas

je očita više nego ikada, u trenutku kada cijeli svijet prolazi kroz nezapamćenu krizu zbog utjecaja pandemije COVIDa-19 koju je uzrokovalo upravo nezaustavljivo uništavanje prirodnih resursa zbog ekonomskog rasta i profita.

Zato se u našoj Europskoj mreži za solidarnu ekonomiju RIPESS EU ističe da društvena i solidarna ekonomija i nije klasični ekonomski koncept, već više "okvir za dizajn i implementaciju strategija koje jačaju otpornost zajednica, regija i društava zagovarajući pritom snažno zajedničke resurse i vlasništvo te opću dobrobit." (RIPESS EU, 2016.)

Međunarodni dio mreže RIPESS Intercontinental istaknuo je u svojoj povelji vrijednosti društvene i solidarne ekonomije, koje ovdje predstavljamo u skraćenom obliku.

Humanizam – Postavljanje ljudi i njihova dostojanstva, kulture i punog razvoja u središte nastojanja.

Demokracija – Promicanje participativne demokracije građana u procesima donošenja odluka na svim razinama i ekonomske demokracije na radnim mjestima.

Solidarnost – Naglašavanje solidarnosti kao temelja naših odnosa, što znači i umrežavanje sa svima koji teže ostvariti pravedniji, demokratskiji i ravnopravni svijet.

Inkluzivnost – Otvorenost za raznolike prakse solidarnosti u ekonomiji koje dolaze od različitih aktera i iz različitih konteksta.

Načelo supsidijarnosti – Poštivanje prava ljudi i grupa da sami rješavaju svoje probleme i odlučuju o svojim projektima, odnosno podržavanje inicijativa odozdo koje rješavaju zajedničke probleme i otvorene su za najveće poduhvate.

Raznolikost – Poštivanje etničke, kulturalne i seksualne raznolikosti i svih identiteta, posebno osoba koje su marginalizirane u postojećim uvjetima.

Kreativnost – Promicanje onih inovacija i originalnih ideja koje doprinose praksama društvene promjene, kao i primjerenih i primjenjivih tehnologija koje poštuju lokalne resurse i specifičnosti svakog područja.

Održivost – Protivljenje trenutnom neoliberalnom poretку nekontroliranog ekonomskog rasta koji uništava život na planetu.

Jednaka prava i pravednost za sve – Protiv svakog oblika diskriminacije i dominacije, posebno žena, djece, mladih, starijih, siromašnih osoba, osoba s invaliditetom, starosjedilačkih zajednica, naroda i siromašnih zemalja.

Pluralna i solidarno utemeljena ekonomija – Zagovaranje ekonomije koja je demokratski regulirana i u kojoj ima mjesta za akumulaciju, redistribuciju i reciprocitet (RIPESS, 2015.).

Jean-Luis Laville, jedan od najvažnijih autora DSE-a, ističe da nam neupitno treba solidarna budućnost, ali da ona mora imati dva oblika. Jedan je samoorganizirajući i ide odozdo, od ljudi. Ta solidarnost počiva na međusobnom pomaganju i suradnji, na neposrednim i uzajamnim odnosima. Drugu solidarnost će morati organizirati donositelji javnih politika, etični i napredni političari. Ta nam je solidarnost potrebna jer ima snažnu i neusporedivo veću sposobnost redistribucije resursa i bogatstva društva. Te dvije solidarnosti trebaju se susresti, približiti i raditi zajedno uz primjenu visokih demokratskih standarda koji počivaju na participativnosti i transparentnosti. Ta suradnja neće uvijek biti vidljiva na prvu, nekad će prerasti i u konfliktnu situaciju, ali bez obzira na probleme u komunikaciji i odnosima koji su neminovni u društvenim procesima, ta će suradnja staviti solidarnost u središte novog društvenog ugovora i tako ponovno oživjeti demokraciju.

Tri važna koraka za razvoj javnih politika DSE-a

02

Priručnik pojašnjava kako stvarati javne politike za razvoj i primjenu društvene i solidarne ekonomije. U tom smislu manje se bavi akterima na terenu, organizacijama i aktivistima, inovativnim poduzetnicima i nositeljima solidarnih oblika suradnje u ekonomiji. On se obraća, u duhu Lavillova poimanja solidarne budućnosti, onima koji kreiraju i provode napredne javne politike sa snažnim etičnim, solidarnim i održivim vrijednostima.

Duga tradicija koja je počela s razvojem društvene ekonomije u 19. stoljeću doprinijela je i visokom razvoju sektora DSE-a u brojnim europskim zemljama. Tako su, primjerice, mnoge zemlje članice EU-a (Francuska, Belgija, Španjolska, Portugal, Grčka i Rumunjska) regulirale DSE zakonom i imaju uređen i poticajan pravni okvir, a neke čak i pozicije u rangu ministra (Luksemburg, Španjolska i Francuska). U drugim zemljama sektor je uređen na regionalnoj razini pa tako u Italiji deset regija ima svoje zakone koji promiču društvenu i solidarnu ekonomiju, a u ovom trenutku je u postupku i donošenje zakona na razini Katalonije u Španjolskoj.

Bitno je osvijestiti da se takve politike ne događaju slučajno i same od sebe. Pozitivni i podržavajući zakonski i institucionalni okvir za DSE posljedica je rada tisuća organizacija koji seže daleko u prošlost, organizacija koje su predano radile na terenu i pokazivale put ekonomiji koja nije sama sebi svrha već koja osnažuje lokalnu zajednicu i društvo, poštuje ljude i ekosustave. Te organizacije skupile su neopisivu količinu energije, znanja, projekata i proizvoda, osiguranih inovativnih usluga koje rješavaju problem; one čuvaju humanost u nama, usmjerene su jedne na druge i podižu kvalitetu života. Što je više pozitivne energije, to su veće šanse dolaska u poziciju kreiranja javnih politika za razvoj i podršku DSE-a. Dovoljna razina energije, znanja i iskustva, prakse i življenja, povezanosti i suradnje kod aktera DSE-a na terenu dovodi ih u poziciju da utječu i (su)kreiraju javne politike za društvenu i solidarnu ekonomiju. Rijetko se događa pravi, dugoročni i zaokruženi razvoj javnih politika za DSE bez osnaženih i umreženih aktera DSE-a, onih koji stvaraju aktivnosti i poslovanje u svakodnevnom životu. No, trebamo biti svjesni da se društvena promjena događa kada dođe spomenuta lavilovska solidarnost odozgo. Tada se događa distribucija DSE-a prema svim porama života, a to je nemoguće postići bez onih koji stvaraju javne politike za DSE. Kada se dogodi susret tih dvaju solidarnosti o kojima govori Laville, stvaraju se uvjeti za preobrazbu društva prema većoj društvenoj pravdi i održivosti. Tada imamo sinergijsko djelovanje prema demokraciji koja je živa.

Peter Utting ističe da prilikom analize doprinosa i održivosti javnih politika za društvenu i solidarnu ekonomiju trebamo promatrati četiri dimenzije.

Upravljanje – Odnosi se na razinu i način uključenosti glavnih aktera u kreiranje javnih politika i njihovu implementaciju. Transformacijski potencijali javnih politika uvijek uključuju participaciju građana i građanskih inicijativa.

Prelazak u *mainstream* – Odnosi se na izazov uključivanja društvene i solidarne ekonomije u opći kontekst politika neke javne uprave. Tu je najvažnije stvoriti umrežene i komplementarne javne politike koje koordiniranim upravljanjem zajednički doprinose dobrobiti i solidarnosti, odgovornosti i održivosti.

Značenje javnih politika – Odnosi se na kapacitete zaposlenika javne uprave da kvalitetno i efikasno usmjeravaju procese prema vrijednostima društvene i solidarne ekonomije. Tu je najvažnije uključiti primjenjive ili inovativne alate za provođenje javnih politika DSE-a koje u značajnoj mjeri predstavljamo i u ovom *Priručniku*.

Institucionalizacija – Odnosi se na mogućnost dovođenja javnih politika DSE-a na razinu održivosti i otpornosti u odnosu na politička previranja i promjene vlasti (Chaves-Avila i Gallego-Bono, 2020.).

Upravo zato i možemo istaknuti da je za uspjeh javnih politika društvene i solidarne ekonomije najvažnija suradnja. Bez nje nema društvene i solidarne ekonomije na razini javnih politika. No, da bismo osigurali uspješnu suradnju, imamo i jedan korak prije toga, a to je davanje važnosti društvenoj i solidarnoj ekonomiji u javnim politikama i institucijama koje ih provode. Opisat ćemo tri ključna koraka za uspješne javne politike za društvenu i solidarnu ekonomiju. To su: politička odluka davanja važnosti DSE-u kroz zasebnu poziciju i vidljivost, uključivanje organizacija DSE-a u procese i donošenje odluka koje se tiču sektora te integrirane politike i područja djelovanja.

Prvi korak je, dakle, politička odluka davanja važnosti DSE-u kroz zasebnu poziciju. Ona se vrlo često rješava u stvaranju posebnog odjela i osobe koja ima određenu jasnu i snažnu političku poziciju da se te javne politike zaista i provedu. Taj odjel i tim koji ga vodi moraju imati jasan prostor djelovanja, znati svoju odgovornost i ciljeve koje imaju pred sobom. Moraju imati detaljan plan rada, točke provjere i aktivnosti kojima će dovesti do ostvarenja ciljeva. U manjim mjestima

s manjim proračunom tu je ulogu moguće spojiti s već postojećim uređima i funkcijama, ali uloge, odgovornost pa i politika moraju biti jasne i snažne inače će DSE ostati lijepe riječi na papiru. To se, primjerice, dogodilo s *Nacionalnom strategijom razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2014.–2020.* koja kao da se nije ni dogodila. Primjerice, u Francuskoj od 22 veća grada petnaest gradova ima visokog predstavnika za DSE od čega je jedanaest na pozicijama zamjenika gradonačelnika. U devet gradova postoji internetska stranica koja služi za informiranje, educiranje i iniciranje projekata društvene i solidarne ekonomije. Uspostavom vidljivih političkih pozicija, koje će biti nadležne i odgovorne za provođenje javnih politika DSE-a, dolazimo do drugog i središnjeg koraka.

DSE je participativna priča i nužno je stvoriti alate i prostore za suradnju s građanima. Cilj je DSE-a povećati opću dobrobit i stvoriti uvjete za kvalitetan život uz poštivanje ekosustava koji nas okružuju i čiji smo dio. U skladu s tim, potpuno je suludo očekivati da se javne politike za društvenu i solidarnu ekonomiju provode bez uključivanja organizacija DSE-a u procese i donošenje odluka koje se tiču sektora. Ako niste spremni na suradnju, odnosno sukreciju javnih politika, nadzor njihova provođenja i evaluaciju ostvarenog doprinosa korištenjem tih javnih politika, onda nemojte ni ulaziti u ovu priču. Bilo koja javna politika iz sektora DSE-a nema nikakve šanse za uspjeh ako je odrađena izolirano, patronizirajuće i bez uključivanja svih bitnih aktera.

U priručniku *Guidelines for Local Governments on Policies for Social and Solidarity Economy* (Hamish i sur., 2021.) ističe se da lokalna vlast treba osvijestiti i prihvatiti činjenicu da je "samo" jedan od aktera u ekosustavu DSE-a, i to jedan od ravnopravnih aktera. Ukoliko se ne prihvati ta ravnopravnost javne politike za društvenu i solidarnu ekonomiju neće funkcionirati. Naravno, visoka razina odgovornosti, otvorenosti i spremnosti na suradnju očekuje se i od aktera DSE-a, a ne samo od predstavnika javne vlasti.

Potrebno je, dakle, osigurati mehanizme za zajedničku izgradnju lokalnih javnih politika kako bi se ljudima pokazalo da to nisu samo javne politike za njih, nego zaista njihove javne politike. To se radi kroz stvaranje zajedničkih tijela, vijeća ili odbora za suradnju i stvaranje javnih politika. Neki gradovi čak osnivaju povjerenstva za dugoročne ciljeve poput interesa prirode i budućih generacija.

Kada govorimo o akterima sektora DSE-a, podrazumijevamo uključivanje građana, odnosno okupljanje svih zainteresiranih za javne politike DSE-a. Primjerice, u području klimatskih promjena ili upravljanja zajedničkim dobrima bitno je uključiti sve zainteresirane stanovnike

neovisno o tome kojim organizacijama pripadaju. Grenoble ima neovisna vijeća građana koja mogu zajedno osmišljavati projekte kojima se žele baviti i postavljati javna pitanja gradonačelniku.

Nemojte se brinuti ako na početku nemate puno zainteresiranih građana. Ne dajte da vas to obeshrabri. Budite uporni u ostvarenju vizije istinske lokalne participacije građana i dosljedni u jakoj demokratskoj praksi otvorenosti i uključivosti za sve koji se žele pridružiti. Iskustva iz raznih zemalja pokazuju da širenjem i osiguravanjem vidljivosti dobrih projekata raste i broj stanovnika koji se uključuju u sukreiranje DSE-a.

Vijeća ili odbori za društvenu i solidarnu ekonomiju često koriste i sustav (su)upravljanja između predstavnika gradske vlasti i sektora DSE-a. Dva predstavnika tada zajednički vode nadležno tijelo. U iznimnim i propisanim slučajevima oba imaju pravo veta na neki od prijedloga, a postoje i propisani koraci za usuglašavanje, mirenje i rješavanje sukoba ako do toga dođe. Tako se štitite od potencijalne politikantske manipulacije procesom i strukturom. Nemojte se bojati da će vam politički protivnici ugroziti ili sabotirati projekt. Možete uključivati dio građana u zajednička tijela kroz najjednostavniji primjer izvlačenja imena sretnih dobitnika. Također, što veći broj stanovnika uključujete, to je manja mogućnost manipuliranja tim demokratskim i progresivnim procesom. Istaknite odmah tijekom izborne kampanje da namjeravate uključivati građane i civilno društvo u procese (su)upravljanja koji su bitni za sektor i (su)kreiranje javnih politika za društvenu i solidarnu ekonomiju te da otvarate prostor građanima za participaciju. Ako ste izabrani za predstavnika vlasti, znači da vas je izabrala većina stanovnika koji žele biti uključeni u političke procese te samim time imate legitimitet za nove i progresivne politike uključivanja građana u donošenje i provođenje javnih politika. Participativni budžet je primjer takve suradnje jer se tu stvaraju mehanizmi zajedničkog odlučivanja o vrsti i smjeru dijela gradskog proračuna.

Brojna istraživanja i studije pokazuju da javne politike koje se grade i vode participativno donose bolje i kvalitetnije javne politike. Ako ne stvorite i ispunite te dvije ključne pretpostavke javnih politika za DSE, možete biti sigurni da nećete ostvariti uspjeh.

Sljedeći je potez integriranje DSE-a u glavne razvojne strategije i akcijske planove ili izrada jedinstvenog dokumenta koji će biti podrška sektoru. Možemo reći da sve države, regije ili gradovi koji imaju razvijenu scenu aktera DSE-a imaju dokument koji uređuje njihov ekosustav. No dokument nije sam po sebi garancija uspjeha pa je nužan i treći korak nakon uspostave nadležnog tijela za provođenje javnih politika DSE-a i izgradnje strukture i osiguravanja procesa za participaciju

građana i zajedničko (su)kreiranje javnih politika DSE-a. Bez obzira na to što dolazi kao treći korak, iznimno je važno integrirati taj razvojni dokument za sektor DSE-a u opće javne politike, odnosno integrirati ga s drugim područjima i smjerovima djelovanja. To je i logično jer DSE pokriva gotovo sva područja s kojima se neki grad bavi i koje spominjemo u *Priručniku*.

Posebno je bitno naglasiti ovaj korak u Hrvatskoj, gdje je loša koordinacija između nadležnih tijela pa onda i prema važnim i zainteresiranim akterima za neku temu ili područje, jedan od najvećih kamena spoticanja u implementaciji brojnih strategija i akcijskih planova, i razlog što se slabo realiziraju i provode. Vidjet ćemo i iz pozitivnih primjera koliko je bitno međusobno povezivanje različitih područja i ključnih aktera za realizaciju javnih politika. Tek kada se postigne simbioza na razini cijeloga teritorija, imamo točku na karti u kojoj se doista primjenjuje i živi društvena i solidarna ekonomija.

ŠTO MOŽETE?

1. **Uspostaviti odjel ili ured za DSE s jasnom ulogom, okvirom rada, opisom poslova i razinom odgovornosti. Ako ste malo mjesto s malim brojem odjela, pridružite tu ulogu nekom od postojećih ureda s obzirom na područja društvene i solidarne ekonomije s kojima se mislite baviti.**
2. **Organizirajte vijeće za društvenu i solidarnu ekonomiju koje će okupiti sve zainteresirane aktere.**
3. **Kreirajte kroz rad vijeća DSE-a akcijski plan razvoja DSE-a na vašem području. Moguće je da ćete, s obzirom na svoju specifičnu situaciju, na početku izraditi plan razvoja za jedno ili nekoliko područja DSE-a koja ćete na početku razvijati, a čije opise i primjere dobre prakse donosimo u nastavku, primjerice, razvoj proizvodnje lokalne ekološke hrane ili poticaj razvoja lokalnog društvenog centra u kulturi na principima DSE-a.**

OVO JE DOBRO!

Vijeće za DSE u Strasbourgu osnovano je 2010. godine kao eksperiment, a djeluje na području cijele metropolitanske regije oko Strasbourga. Cilj je vijeća osigurati dijalog između gradskih vlasti i sektora DSE-a te kreirati zajedničke javne politike za DSE. Vijećem zajednički upravljaju predstavnik lokalne vlasti i predstavnik regionalne komore za DSE (CRESS). Na godišnje okupljanje dođe i više od stotinu ljudi, a zainteresirani predstavnici institucija, organizacija i građana sudjeluju kroz radionice u radnim skupinama. Zaključci i preporuke vijeća odlaze na raspravu i usvajanje u gradsko vijeće. Neki od primjera su (RTES, 2018.): iniciranje i promocija javne nabave koja podržava održive i socijalno odgovorne aktere, stvaranje plana za razvoj socijalnih inovacija i kreativnih ideja za Strasbourg, omogućavanje prostora i mehanizma odlučivanja za participaciju građana kroz mjesne odbore u njihovim naseljima i kvartovima, doprinos stvaranju razvojne strategije Strasbourg eko 2030. i organiziranje mjeseca DSE-a kada se javnosti prezentiraju akteri sektora i rad vijeća.

OVO JE DOBRO!

Plan za jačanje društvene i solidarne ekonomije 2016.–2019. u Barceloni primjer je najbolje prakse stvaranja i provođenja javnih politika DSE-a. Kada kažemo stvaranja, mislimo na proces donošenja plana, za što je bila zadužena Komisija gradskog vijeća Barcelone za zadružnu, društvenu i solidarnu ekonomiju, koja je bila spremna uključiti širok krug važnih aktera DSE-a i to vrlo brzo nakon pobjede progresivne gradonačelnice Ade Colau na lokalnim izborima. Tako su praktički odmah na početku mandata uspjeli pripremiti plan, čime su osigurali značajno vrijeme za njegovu realizaciju. Cijeli proces vodili su kroz unaprijed pripremljen uključujući i suradnički dizajn, koji su nazvali "participativna sfera javnih politika DSE-a" (Chaves-Avila i Gallego-Bono, 2020: 15). Društvena i solidarna ekonomija je dobila vidljivo i važno mjesto u gradskoj politici, čime je bio otvoren put za dotad nezabilježene procese transformativnih javnih politika, koje su utjecale na lokalnu zajednicu i gradsku ekonomiju. U planu su kreirana dva glavna cilja, šest glavnih pravaca rada, 24 specifična cilja i 31 specifična akcija. Glavni pravci rada odnosili su se na financiranje sektora, jačanje svijesti i

edukaciju o DSE-u, tehničku podršku, savjetovanje, prilagodbu javne nabave, jasne alate za praćenje i vrednovanje doprinosa sektora i javnih politika te umrežavanje i povezanost sektora. Zahvaljujući planu, mogli smo pratiti neviđen razvoj sektora DSE-a, koji je i prije bio na zavidnim razinama, ali je sada uz podršku odozgo doživio pravi procvat. U svega par godina ulaganja u sektor DSE-a povećana su za 800 %, a ukupni proračun pripremljen za ostvarenje ciljeva iz plana bio je preko 24 milijuna eura u razdoblju 2015.–2019. Upravo je podrška odozgo bila posebno važna za uspjeh plana jer se, s obzirom na veličinu, opseg i izrazitu ambicioznost, susretao s čitavim nizom izazova kao što su nedovoljna znanja i kapaciteti na administrativnoj razini, nepovezanost plana s drugim javnim politikama i strateškim dokumentima grada na početku mandata i prevelika razgranatost i nepovezanost sektora DSE-a. Zahvaljujući posredovanju komisije i vrlo jasnoj, odlučnoj i dosljednoj podršci planu od strane gradske uprave, svi izazovi su riješeni i pronađena su održiva, dugoročna i zajednički dogovorena rješenja.

Područja primjene društvene i solidarne ekonomije

03

U ovom poglavlju predstavljamo područja u kojima možete primjenjivati javne politike za društvenu i solidarnu ekonomiju. Radi se o uobičajenim područjima društvenog i ekonomskog života, no uz principe i vrijednosti društvene i solidarne ekonomije za postizanje lokalnog razvoja i povećanja dobrobiti bez ugrožavanja planetarnih ekosustava i budućih generacija.

HRANA

Većina lokalnih uprava počinje svoje putovanje kroz DSE upravo s hranom. Ona je sveprisutna, koristimo je svaki dan, a izrazito je povezana i s drugim područjima DSE-a: energijom, otpadom, turizmom, kulturom, zelenom javnom nabavom i drugima. Zato kažemo da hrana ima multiplicirajući efekt, odnosno da je s njom vrlo lako zahvatiti cjelovitost društvene i solidarne ekonomije.

Vrlo jasni i očekivani koraci su povećanje proizvodnje lokalne ekološke hrane kroz niz mjera podrške: od edukacije i prenošenja vještina kroz najbolje prakse i *know-how* preko logističke potpore i infrastrukture za proizvodnju do direktnih financijskih ulaganja u proizvodnju.

Moramo napomenuti da bez obzira na to kojim koracima krenemo i koliko brzo idemo, ako želimo uspješne javne politike DSE-a u području hrane, moramo neminovno misliti na zelenu javnu nabavu. Ne postoji uspješna i dugoročno razvojno orijentirana politika hrane na razini grada ili regije ako ne postoji zelena javna nabava i ako se lokalno proizvedena hrana ne koristi u javnim institucijama. No, upravo zato što je iznimno bitna za ukupne javne politike DSE-a jer direktno pokazuje kako se upravlja javnim novcem i lokalnim razvojem, a povezana je i s nizom drugih područja, temi zelene nabave posvetit ćemo zasebni dio *Priručnika*.

Ovdje ćemo kao važne istaknuti jačanje lokalne proizvodnje, osnaživanje kroz javne politike i Sporazum o urbanim prehrambenim politikama iz Milana koji je ključno mjesto za ovu temu. Glavni je cilj osnažiti lokalna solidarna partnerstva za agroekologiju (Ugenci, 2021.), pri čemu agroekologiju shvaćamo i kao primjenu ekoloških znanja i postupaka u poljoprivredi, odnosno prostor istraživanja mogućnosti solidarnih odnosa između najvažnijih aktera prehrambenih sustava, i kao praktični alat za osnaživanje onih koji proizvode hranu. Kada stvaramo, primjerice, solidarne kratke lance opskrbe, doprinosimo ostvarenju ciljeva agroekologije. Dapače, Organizacija za hranu i poljoprivredu UN-a istaknula je solidarnu ekonomiju kao jedan od deset principa agroekologije (FAO, 2018.).

Kao važan pristup spominjemo i suradnju s akterima DSE-a i održivog prehrambenog sektora jer se ne očekuje od nositelja javnog sektora da sam upravlja tim procesima. Dobar primjer takve suradnje i podrške održivim lokalnim prehrambenim sustavima je primjer francuske organizacije Terre de Liens, koja kupuje poljoprivredna zemljišta i farme te ih po povoljnim uvjetima daje u zakup poljoprivrednicima kako bi na konkretnoj lokaciji počeli ekološku proizvodnju hrane. Organizacija osigurava i potporu lokalnim vlastima kako bi vratili svoju poljoprivrednu zemlju u zajedničko i javno vlasništvo za pokretanje proizvodnje koja podržava lokalnu zajednicu i ekonomiju. Dosad je tako spašeno dvjesto farmi i poljoprivrednih gospodarstava, a ekološka hrana proizvodi se na više od pet tisuća hektara. Zanimljivo je da se Terre de Liens financira uz pomoć etične financijske zadruge La Nef, ali i preko uloga građana dioničara. Do sada je petnaest tisuća dioničara uložilo 75 milijuna eura za društvenu i solidarnu ekonomiju u području hrane (Terre de Liens, 2018.).

To je blisko i širem konceptu teritorijalnog prehrambenog projekta koji uspostavlja suradnju između različitih aktera na nekom području – poljoprivrednika, civilnog društva, lokalne samouprave, društvenih poduzeća itd. – radi jačanja agroekologije, lokalne proizvodnje i korištenja hrane i održivih prehrambenih sustava.

Sporazum o urbanim politikama hrane potpisan je 2015. godine na inicijativu gradonačelnika grada Milana, koji je okupio kolege iz cijeloga svijeta na ideji o preuzimanju odgovornosti urbanih područja za sektor hrane u 21. stoljeću s obzirom na utjecaj gradova na proizvodnju, konzumaciju i bacanje hrane. Sporazum je, nažalost, deklarativne naravi pa među potpisnicima ima gradova koji uopće ne razvijaju i ne potiču održive i odgovorno prehrambene politike, ali vrijedi istaknuti da je sporazum dizajniran kao vrlo jasna uputa za primjenu naprednih javnih politika u području hrane. Dakle, oni koji hoće, ti i rade, a oni koji se samo slikaju, imaju spremne PR službe.

Sporazum karakterizira šest glavnih kategorija koje su okvir za razvoj urbanih politike hrane. To su: upravljanje, održiva prehrana, društvena i ekonomska pravednost, proizvodnja, opskrba i distribucija te bacanje hrane.

Slika 1 — Glave kategorije Milanskog sporazuma o urbanim politikama hrane

Vidimo da je hrana shvaćena zaokruženo, odnosno da je povezana s drugim područjima, što i zagovaramo u *Priručniku*. Tako se uz proizvodnju i prehranu spominje i ekonomska pravednost, otpad i upravljanje. Imamo ukupno 37 preporučenih akcija za svaku od tih šest kategorija i navedene indikatore pomoću kojih se prati uspješnost ostvarivanja ciljeva. Primjerice, kategorija upravljanja, koja je vrlo važna i za *Priručnik* i za javne politike DSE-a, ima šest preporučenih akcija: uspostaviti koordinaciju i suradnju između gradskih agencija i ureda; povećati participaciju glavnih aktera u gradu kroz platforme suradnje ili suradnička vijeća za hranu; identificirati, mapirati i podržati lokalne građanske inicijative za održive prehrambene sustave i uključiti najbolje primjere u relevantne programe i javne politike; razviti prilagođene urbane prehrambene politike u skladu sa sporazumom i osigurati regulativni okvir za podršku i jačanje kapaciteta gradske uprave za provedbu; poboljšati razmjenu informacija između važnih aktera u području hrane kako bi se dobila realna slika stanja stvari na terenu i donijele relevantne odluke za poboljšanje urbanih prehrambenih politika; razviti strategiju za ublažavanje rizičnih situacija kako bi se osnažila otpornost urbanih prehrambenih sustava, pogotovo u odnosu na utjecaj klimatskih promjena i drugih rizika u sektoru hrane.

Na tim preporukama i alatima vidimo koliko je dobro pripremljen i zamišljen Sporazum o urbanim politikama hrane iz Milana. Uklonimo li riječ hrana i ubacimo li bilo koje drugo područje kojim se bavi društvena i solidarna ekonomija, preporuke za primjenu i akcijski okvir jednako su dobri i kvalitetni. Do danas je ovo najnapredniji globalni sporazum o javnim urbanim prehrambenim politikama i trebala bi ga potpisati svaka lokalna uprava koja teži održivosti, solidarnosti i pravednosti – i, naravno, primjenjivati u svojim javnim politikama za društvenu i solidarnu ekonomiju.

ŠTO MOŽETE?

1. **Educirati i olakšati stvaranje proizvodnih zadruga za hranu na vašem području.**
2. **Podržati uspostavu solidarnih kratkih lanaca opskrbe na svom području uz korištenje zelene javne nabave.**
3. **Uspostaviti održive javne politike hrane po uzoru na Sporazum o urbanim politikama hrane iz Milana.**

OVO JE DOBRO!

Jedan od najboljih primjera javnih politika za društvenu i solidarnu ekonomiju iz područja hrane dolazi iz Audruicqa, malog mjesta na sjeveru Francuske s malo više od pet tisuća stanovnika. Sve je počelo kupnjom napuštenog poljoprivrednog zemljišta s gospodarskim zgradama 2010. godine. Danas je tu srce njihove održive prehrambene politike, ekološki centar za hranu iz regije. Eko centar djeluje kao prostor edukacije i širenja znanja o najboljim praksama ekološke proizvodnje hrane te kao prostor podrške i investicije u održive prehrambene inicijative i projekte. Trenutno proizvode ekološku hranu na petnaest hektara i zapošljavaju trideset radnika kroz gradske politike hrane. Eko centar je i ogledni primjer suradnje više aktera na održivim politikama hrane; uz svoj grad i regiju, on ima ulogu i u pilot projektu Kuća hrane, koji se promiče na državnoj razini.

Za širenje i podršku održivom i solidarnom odnosu prema hrani stvorena su dva alata DSE-a. To su Terre d'Opale za koordinaciju ekoloških lokalnih proizvođača u zajednički prehrambeni sustav koji organizira tjednu dostavu 160 košarica hrane i Les anges gardins za integraciju društvenih skupina oko područja hrane i edukaciju o proizvodnji i zdravoj prehrani. Oni djeluju kao ambasadori dobre hrane, kao prostor za kuhanje, dijeljenje recepta, uživanje u hrani i edukaciju o važnosti pripreme nutritivno vrijedne hrane. A dodatnu podršku dobivaju kroz ekonomsku edukaciju i izradu ostvarivog poslovnog plana. Terre d'Opale je ekonomski važan dio priče eko centra za hranu, a Les anges gardins je društveno srce održivih prehrambenih sustava u regiji koji sinergijski doprinose primjeni društvene i solidarne ekonomije u regiji.

Kao dodatna promocija lokalne ekološke hrane, u čije je stvaranje uključena šira lokalna zajednica i nositelji javnih politika, otvoren je restoran Table de Cocagne, prvi s takvim ciljem u Francuskoj.

OVO JE DOBRO!

Ljubljana je dobila nagradu za najbolje praktičare načela i ciljeva iz Milanskog sporazuma o urbanim politikama hrane. Nagradu su dobili 2017. godine za podršku uspostavi kratkih lanaca opskrbe, što

su integrirali kao jedan od ciljeva *Strategije ruralnog razvoja 2014.–2020. godine*. Grad je kroz te javne politike namjeravao razviti svoj ruralni prostor, dugoročno zaštititi okoliš kroz primjerene ekološke mjere u proizvodnji hrane i osigurati gradskoj populaciji zdravu i kvalitetnu prehranu. Primjerice, grad svake subote organizira ekološki plac na glavnoj gradskoj tržnici, a u listopadu i ruralni festival na kojem se predstavljaju lokalni proizvođači hrane. U gradu su povećali broj prodajnih mjesta svježih proizvoda koje stvaraju proizvođači oko grada, a stvoren je i brend *Košarica Ljubljane*, koji je postavio standard za lokalnu proizvodnju hrane na principima ekološke poljoprivrede. U kratke lance opskrbe i ekološku proizvodnju hrane uključeno je sedamdeset proizvođača. U gradu razvijaju i sustav zelene i odgovorne javne nabave, a trenutno lokalna proizvodnja hrane osigurava 20 % od ukupne javne nabave za gradske vrtiće. Posebno vrijedi istaknuti da s lokalnim javnim proizvođačima spajaju i firme za *catering*, hotele i sve ostale koji nude uslugu smještaja. U gradu je organizirano 705 gradskih vrtova za stanovnike na 65.292 kvadratnih metara i prostor edukacije za agroekologiju. Gradski vrtovi pružaju i važan alat za ekonomsku otpornost osobama u lošijem socijalnom položaju te osiguravaju dvjesto do četiristo eura po osobi koja ima mali dio vrta. Proводи se edukacija kuhara i osoba koje planiraju jelovnike u školama i vrtićima kako bi se osnažili oblici zdrave prehrane. Ovim javnim politikama Ljubljana je značajno povećala proizvodnju i korištenje lokalne ekološke hrane.

ENERGIJA

Energija je izrazito bitno područje društvene i solidarne ekonomije jer utječe presudno na društvo. Budući da sudjeluje u nečijem ekološkom otisku s više od 50 % udjela, jasno je da održivi život i solidaran odnos nije moguć bez cjelokupne preobrazbe energetske proizvodnje i potrošnje. Gradovi snose veliku odgovornost jer se većina energije u svijetu troši upravo u gradovima. Stoga su javne politike DSE-a u području energije gotovo najpresudnije za uspjeh cijeloga sektora, posebice danas u kontekstu klimatske pravednosti i utjecaja energije na promjene s kojima se suočava cijeli svijet. Uz to, lokalne vlasti i institucije pojavljuju se kao proizvođači, distributeri i potrošači energije, što znači da mogu usmjeriti energetski sektor prema učinkovitosti i korištenju obnovljivih izvora. U energetskom sektoru potrebno je uključiti javne zgrade i usta-

nove u opskrbu obnovljivim izvorima energije sa što većim udjelom lokalno proizvedene energije. No, još je važnije provesti energetske obnovu i učiniti objekte efikasnijima u štednji energije za grijanje i hlađenje. Vidimo koliko je energetska sektor povezan sa sektorom graditeljstva pa i sa sektorima poput arhitekture, dizajna, otpada i drugih.

Kao i kod otpada, i ovdje je prvi korak smanjiti utrošak i koristiti održivi dizajn. Nema te učinkovitosti i obnovljivih izvora energije koji mogu nadoknaditi nerazumnu i bahatu potrošnju energije, što je često slučaj u razvijenim potrošačkim društvima. Gradovi koji znaju te ključne korake u primjeni društvene i solidarne ekonomije u području energije postaju i primjeri dobre prakse, odnosno predvodnici koji utječu na promjenu cjelokupnog industrijsko-proizvodnog sektora. Oni naposljetku utječu i na razvoj građanske svijesti i shvaćanja važnosti odgovornog i pravednog odnosa prema energiji tj. resursima koje koristimo za proizvodnju energije i ekosustavima koji to sve okružuju. Prvo uravnoteženost, pametan dizajn i smanjenje potrošnje energije, onda energetska učinkovitost, a tek onda obnovljivi izvori. Očekivati od obnovljivih izvora energije nadomjestak za fosilna goriva na način na koji se troše danas unaprijed je promašena i izgubljena bitka.

U duhu vrijednosti društvene i solidarne ekonomije potrebno je biti svjestan i energetske siromaštva te osigurati podršku socijalno osjetljivim stanovnicima za održivu potrošnju. Akteri društvene i solidarne ekonomije posebno su važan partner u području energije jer je tu važno osigurati cirkularni pristup. Na početku *Priručnika* istaknuli smo da je jedna od karakteristika aktera DSE-a značajno reinvestiranje profita ili ulaganje u lokalnu zajednicu. Još jedan važan doprinos nalazimo i u orijentaciji na dugoročni utjecaj i rezultate, što je važna promjena paradigme za energetske tranzicije. Na primjeru energije najbolje je prikazana važnost poslovanja koje je orijentirano prema poštovanju prirode i uključenosti u lokalnu zajednicu i društvo.

Tako dolazimo do ponovnog naglašavanja suradnje i uključivanja građana u procese. Govorimo o procesima proizvodnje i potrošnje energije pa se kao rješenje nameću energetske zadruge i drugi oblici participativnih modela u tom sektoru. Energetski resursi tako postaju ono što bi i trebali biti: zajednička i javna dobra na korist svim članovima lokalne zajednice i s dugoročnim pozitivnim koristima koji nadilaze lokalnu zajednicu.

Podrška se može osigurati kroz osiguravanje prostora za okupljanje ljudi i raspravu o energetske zadruge, pomoći u pripremi dokumentacije i administraciji, analizi pravnog okvira, mapiranju teritorija i pronalaska najbolje lokacije za građansku energiju, adapti-

ranju lokalnih prostornih i razvojnih planova te osiguravanju financijskog jamstva za ekonomsku investiciju u projekt lokalne proizvodnje i korištenja obnovljivih izvora energije. Posebno se važna poruka šalje ako gradske institucije i gradska uprava sudjeluju kao jedan od aktera lokalne energetske zadruge jer to doprinosi povjerenju i uključivanju drugih u zajednički projekt.

Najboljeg suradnika u kreiranju javnih politika u području energije lokalne uprave u Hrvatskoj mogu naći u Zelenoj energetskoj zadrugi (ZEZ) koja već duži niz godina provodi projekte građanske energije, energetske zadruge, borbe protiv energetske siromaštva, primjene *blockchain* tehnologije za demokratizaciju tržišta električne energije kroz razvoj mikromreža i drugih tema koje smo spominjali. Vrijedi izdvojiti njihov akcelerator za gradove koji osigurava mentorsku pomoć lokalnim upravama na putu prema klimatskoj neutralnosti i energetskoj tranziciji.

Ne treba zaboraviti na adaptaciju lokalnih energetske planova kako bi bili u skladu s javnim politikama DSE-a. Kada se sve ovo skupa u javnu politiku za područje energije, možemo reći da je grad blizu prelaska iz energetske tranzicije prema energetskoj transformaciji.

ŠTO MOŽETE?

1. **Usvojiti akcijski plan energetske transformacije s poštivanjem sljedećeg redoslijeda: smanjenje potrošnje energije kroz dizajn i uštedu, primjena mjera energetske učinkovitosti i povećani udjel korištenja obnovljivih izvora energije.**
2. **Uključiti gradske institucije u provođenje akcijskog plana.**
3. **Podržati osnivanje energetske zadruge na području lokalne uprave.**

OVO JE DOBRO!

Križevci se već nekoliko godina spominju kao primjer inovativnog promišljanja, primjene građanske energije i korištenja obnovljivih izvora energije na participativan način. Proslavili su ih Križevački sunčani krovovi, koje su realizirali upravo u suradnji sa Zelenom energetskom zadrugom. Tada su prvi put u gradu uključili građane

u sufinanciranje proizvodnje električne energije pomoću sunčeve energije. Također, učili su građane što znači biti suvlasnik i zadrugar u priči s obnovljivim izvorima energije, učili su ih odgovornosti prema resursima i planetu, važnosti dugoročnog ulaganja u nešto dobro i aktivnom odnosu prema klimatskim promjenama. Najvažnije je što su učili kroz praksu. Prva solarna elektrana kroz koju se vodila javna kampanja za ulagače, obične ljude, bila je postavljena na zgradi Razvojnog centra i tehnološkog parka u Križevcima. Građani su uplaćivali ulog u elektranu, ona je radila i proizvodila struju pomoću sunčeve energije, pri čemu je štedjela struju, a prodajom u mrežu ostvarivali su se prihodi koji su služili vraćanju investicije uz

Slike 2 i 3 — Solarne elektrane u vlasništvu građana na javnim objektima u Križevcima, foto izvor: ZEZ.

primjerenu kamatu za 53 ulagača odnosno zadrugara. Bilo je dovoljno svega deset dana da se kampanja realizira i da se prikupe sredstva. Svi su bili na dobitku. Zaista, energija građanima u ruke.

Križevce ne izdvajamo kao dobru priču zato što su stavili jednu solarnu elektranu na krov javne institucije i, kao što smo rekli, slikali se i tu stali. To je bio samo prvi korak, i zato su ovdje kao primjer dobre prakse. Vrlo brzo je stigla i druga solarna elektrana, ona na krovu Gradske knjižnice Franjo Marković na kojoj su postavljeni solarni fotonaponski paneli tvrtke Solvis iz Varaždina. Obje lokacije za građanske zadrugarske solarne elektrane imaju smisla. Obje su okrenute prema znanju, istraživanju, učenju, novim spoznajama i pogledu prema budućnosti. Razvojni centar i tehnološki park Križevci orijentiran je na inovacije i razvoj koji može pomoći naprednom poduzetništvu u gradu, a knjižnica je dio nacionalnog projekta Zelenih knjižnica. Iznad nje ide zelena energija, a unutra se promiče edukacija o zelenim temama i organiziraju se radionice i razgovori na temu ekologije i klimatskih promjena. Nakon dvije elektrane na javnim objektima na red je došla i potpora građanima da instaliraju solarne elektrane na svoje privatne objekte, a tu im je savjetima i dokumentacijom pomagala zadruga KLIK – Križevački laboratorij inovacija za klimu. Grad je to provodio usred nezapamćene ekonomske i društvene krize uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19, dajući time vrlo jasnu poruku da je kriza vrijeme za nove iskorake i rješenja okrenuta prema budućnosti i dobrobiti za sve. Nadopuna tih projekata ide dalje u smjeru širenja i preslikavanja na druge lokacije, investiranja u punionice za električna vozila te izmjenjivače topline za zgradu tehnološkog parka.

Križevci razmišljaju dalekosežno i kreću se hrabro, korak po korak, s jasnom vizijom. A vizija je da do 2030. godine žele postati energetski neovisan grad, što se poklopilo s potrebom izrade strategije razvoja grada do 2030. godine. No, sve je to nadišlo granice energetskih politika i približilo se jednom od najvažnijih ciljeva, a to je sukreiranje javnih politika. Križevačka strategija se radi na principu uključivanja građana i svih zainteresiranih aktera. Izrađena je digitalna platforma Consul, koja omogućuje svima da raspravljaju o idejama, temama i projektima, a posebno onima za koje misle da će doprinijeti razvoju života u gradu. Kroz platformu će biti moguće utjecati i na legislativne propise i zakonodavne procese koji se donose u gradu. Bez želje za odgađanjem konzultativnih suradnič-

kih procesa zbog epidemioloških mjera organiziraju događanja pod imenom Križevci danas za sutra. Na jednom takvom online susretu prikupljale su se ideje i stavovi mladih osoba i udruga iz Križevaca kako bi se čula i njihova perspektiva za grad u 2030. godini. Za razvoj grada koristi se i model kvartovskog razvoja gdje se u središte priče smještaju ljudi koji žive u pojedinom dijelu grada te se razvijaju modeli koji šire ravnopravnost između ljudi, povećavaju kvalitetu života i dobrobit za sve te osnažuju otpornost na krize i šokove s kojima se suočavamo. Križevci su dio inicijative Gradovi budućnosti jugoistočne Europe (*Future Cities of South East*). Vidimo da tu više nije riječ samo o energiji, već o sveobuhvatnoj preobrazbi grada u mjesto dobrog života za sve svoje stanovnike, mjesto gdje se uz energiju razmišlja i o hrani, zdravlju, mobilnosti, javnim površinama, povezanosti, sigurnosti, radnim mjestima i svim drugim važnim temama.

"Križevci kao grad po mjeri ljudi i prirode, kao grad ugodnog življenja, privlačan za mlade i obitelji, otporan na krizne situacije i klimatske promjene. Grad koji sam zadovoljava svoje potrebe za hranom i energijom, u kojem je život siguran, a ljudi rade dobre poslove. Križevci grad iz kojeg se ne iseljava, nego u koji se privlače novi stanovnici. Ovaj nas projekt stavlja na europsku mapu. Izuzetno je bitno smanjiti emisije CO2. Mi želimo biti primjer, ali ne želimo biti otok, nego mjesto s kojeg će se sve dalje širiti."

– Gradonačelnik Križevaca Mario Rajn

OTPAD I KRUŽNA EKONOMIJA

Glavni je cilj svake napredne lokalne samouprave smanjiti količinu otpada, odnosno obeshrabriti nastanak otpada i negativne posljedice koji ostavlja na ekosustave i zdravlje ljudi.

Za taj zadatak na raspolaganju nam je čitav niz mogućnosti i postupaka poput realne cijene materijala koji izrazito zagađuju okoliš poput jednokratnih plastičnih vrećica ili čak njihova potpuna zabrana ako se može osigurati alternativa. S obzirom na to da živimo u izrazito potrošačkom i individualiziranom društvu, smanjenje otpada je pravi izazov. Do realizacije koncepta nula otpada ne može se stići bez snažne podrške zakonodavca i onih koji provode javne politike. Primjerice, ako nemamo legislativni okvir koji propisuje način proizvodnje i kvalitetu nekih proizvoda i ako nije propisan primjenjiv i efikasan dizajn koji doprinosi apsolut-

nom smanjenju količine otpada, onda teško možemo očekivati uspješan odnos prema održivom gospodarenju otpadom. Poslovni sektor mora imati jasne okvire, mora se obeshrabrivati proizvodnja neekoloških proizvoda, ali ga se mora i poduprijeti u kretanju prema zelenoj tranziciji kroz poticaje, investicije za čišću proizvodnju i dovoljan vremenski period za tranziciju. Važna je i komunikacija i edukacija jer osigurava informiranost građana, čime se povećava mogućnost za njihovo uključivanje u proces održivog gospodarenja otpadom.

Nakon smanjenja na red dolaze aktivnosti poput ponovne upotrebe, popravka ako je moguće, recikliranja i, kao krajnja opcija, odlaganja otpada i skladištenje nakon što smo pokušali produljiti život materijalima od kojih se sastoji otpad.

Otpad je prva asocijacija na ekonomiju koja bi kružila i time preslikavala obrasce po kojima se odvija život na našem planetu u prirodi. Stoga se kružno gospodarstvo najčešće opisuje u sektoru otpada premda ima svoju važnu ulogu i u hrani, energiji, gospodarenju prirodnim resursima pa čak i novcu.

Naravno, i ovdje se nameće jedna opća tema za javne politike DSE-a, a to je zelena i socijalno odgovorna javna nabava, pri čemu bi u pozive za javnu nabavu bilo važno uključiti kriterije o ekološkom otisku proizvodnje, odnosno utjecaju njihova ukupnog životnog ciklusa. Prednost bi se dala proizvodima ili uslugama koje generiraju manje otpada i imaju manji utjecaj na ekosustave.

ŠTO MOŽETE?

1. Donesite strategiju i akcijski plan održivog gospodarenja otpadom u skladu s konceptom nula otpada.
2. Organizirajte sustav sortiranja otpada na kućnom pragu kao dio strategije i komunalnog gospodarenja otpadom.
3. Pokrenite javnu kampanju i informiranje građana o važnosti gospodarenja otpadom prema redoslijedu važnosti: smanji, ponovno koristi, popravi, recikliraj, baci.

OVO JE DOBRO!

Prelog, *zero waste* grad, ističe u priči o sebi na naslovnici svoje internetske stranice: “Prvi hrvatski grad koji je pokazao da su promjene moguće ako ima volje.”

U pet godina, koliko su pratili razvoj do 2019. godine, povećali su postotak odvojenog prikupljanja otpada i danas su na gotovo 70 % odvojenog prikupljenog otpada, što je dvostruko više od prosjeka u Hrvatskoj. Uz predani rad i dobro organiziran sustav smanjenja i prikupljanja otpada, u proces su uključili i rad s građanima pa su tako smanjili količinu proizvedenog miješanog otpada ispod stotinu kilograma po stanovniku. Cilj je više od 70 % odvojenog prikupljenog otpada i pedeset kilograma miješanog otpada po stanovniku. Njihovi ciljevi nekada su izazivali podsmijeh i kritike o nerealnim snovima i pustim tlapnjama. Danas je Prelog lider održivog gospodarenja otpada što potvrđuje činjenica da imaju čak deset jedinica lokalne samouprave na listi prvih dvanaest u Hrvatskoj.

Ključnu ulogu imalo je komunalno poduzeće PRE-KOM, ali vrijedi istaknuti da je ovdje ulogu aktera DSE-a kakvu imamo prilike gledati u Europi preuzela naša najveća ekološka organizacija Zelena akcija, koja je tijekom tranzicijskog perioda osiguravala potporu i savjetovanje. Svojim radom i uspješnim sustavom visoko su digli ljestvicu koju drugi gradovi i mjesta trebaju slijediti. Pritom su raskrinkali mit o potrebi izgradnje skupih i ogromnih regionalnih centara za obradu otpada i spalionica miješanog otpada što se kod nas promovira, čak i preko nadležnog ministarstva.

Kao ključ uspjeha izdvajaju pristup prikupljanja otpada na kućnom pragu i čitav niz mjera nagrađivanja kućanstva za manje generiranje otpada, odnosno provedeno je u praksu načelo “proizvođač plaća”. Možemo izdvojiti poklanjanje komposta dobivenog od gradskog bio-otpada onima koji doprinose recikliranju biootpada, stimulaciju od šesto kuna za obitelji koje žele koristiti višekratne platnene pelene, a kao nagradu za svoj doprinos *zero waste* gradu, svi građani su jedan mjesec u 2017. godini dobili uplatnicu na nula kuna.

PRE-KOM je iste godine otvorio i prvi *re-use* centar, čime su pokazali da o otpadu razmišljaju cjelovito i orijentirano na dugoročne pozitivne rezultate. Centar ponovne uporabe u Prelogu prodaje

proizvode po simboličnoj cijeni pokrivanja troškova rada.

Uspješan rad i suradnja sa Zelenom akcijom dovela je do pristupanja međunarodnoj mreži Zero Waste Europe 2016. godine i jasno određenje gdje pripadaju kada je riječ o gospodarenju otpadom.

OVO JE DOBRO!

Riperaj je projekt Komunalnog društva Čistoća iz Rijeke. Izvedenica od engleske riječi *repair*, a u skladu s nazivom grada i u rajskom prizvuku, Riperaj je mjesto gdje svatko može doći i besplatno popraviti male kućanske uređaje, sitni inventar i namještaj, igračke i odjeću. Tamo vas čekaju majstori koji će priskočiti u pomoć i popraviti što treba, a možete i sami popravljati stvari alatima koji vam stoje na raspolaganju ili dobiti besplatan savjet. Kroz popravljane stvari i ponovno korištenje aktivno se radi na smanjenju otpada u gradu. No, Riperaj nije samo popravljalonica, nego i mjesto razmjene znanja i tehnika popravljanja, vještina rukovanja alatima i mjesto susreta, jer ljudi se druže uz tople napitke. Time je Riperaj i mjesto socijalne kohezije, međusobnog pomaganja i solidarnosti. To jedinstveno i inovativno mjesto u Hrvatskoj sa sloganom *Novo vrijeme za stare stvari* korak je bliže kružnoj ekonomiji Grada Rijeke.

KD Čistoća razvija i druge zanimljive projekte kao što je e-Otpadnik, edukativna i informativna aplikacija o smanjenju stvaranja otpada, očuvanju okoliša i čistoći grada. Priča koja ide šire od otpada je aparat Bert u kojem se građani mogu opskrbiti lokalnim prehrambenim proizvodima kao što su maslinovo ulje, jabučni ocat i drugi te sredstvima za čišćenje i kozmetičkim preparatima po pristupačnim cijenama. Jasno, u skladu s Riperajem, potrebno je doći sa svojom, po mogućnosti platnenom ili bilo kakvom višekratnom vrećicom.

Za kraj možemo spomenuti i postrojenje za proizvodnju električne energije od plina sakupljenog s gradskog odlagališta otpada koje je u Rijeci pokrenuto 2017. godine.

MOBILNOST ILI TRANSPORT

Glavni je cilj svakog održivog pristupa u transportu smanjiti udio korištenja privatnih automobila za isključivo jednu osobu. Promet zauzima sve veći udio u ukupnoj emisiji stakleničkih plinova te izrazito doprinosi lokalnom zagađenju nekog područja. Prelazak na održivi odnos u sektoru transporta radi se konstruktivno, odnosno tako da se druge opcije kretanja učine privlačnijima, dostupnijima i kvalitetnijima. Najvažnije je postaviti javni prijevoz na prvo mjesto prioriteta i povezati ga s drugim oblicima mobilnosti koji su više ekološki. Drugi je korak povećati broj staza za bicikliste, učiniti ih pristupačnima i umrežiti ih kako bi takav oblik kretanja u gradu postao efikasan i bez prepreka; primjerice, kad staze odjednom prestanu ili kad su spojene s prometnicama po kojima voze automobili i druga vozila. Svako bi naselje trebalo imati zonu bez automobila koja funkcionira kao pješačka zona, a ne samo centar grada. A bitni su i oblici solidarnih javnih politika kako bi se javnim prijevozom mogli koristiti i stanovnici slabijeg socijalnog i ekonomskog statusa.

ŠTO MOŽETE?

1. **Investirati u kvalitetnu flotu vozila javnog transporta ovisno o broju stanovnika.**
2. **Izraditi i provesti plan urbane mobilnosti na principu smanjenja individualnog prijevoza privatnim automobilima.**
3. **Izgraditi javnu mrežu urbanog i suburbanog transporta u kojem će biti integrirani različiti oblici prijevoza s manjim ekološkim otiskom kao što su gradski autobusi i tramvaji, vlak, biciklističke staze, pješačke zone.**
4. **Povezati okolna mjesta i ruralni prostor kroz odgovarajući transport.**

OVO JE DOBRO!

Mòver je mobilna aplikacija koja se koristi u području Périgord Vert u regiji Nova Akvitanija na jugozapadu Francuske gdje je najveće središte grad Bordeaux. Aplikacija olakšava kretanje u tom ruralnom dijelu regije koji je poznat po prekrasnoj prirodi i kulturnim znameniti-

tostima, ali i po razbacanim malim mjestima i selima u kojima sveukupno živi oko 85 tisuća stanovnika. Na platformi Mòver vrlo lako možete pretraživati i pronaći sva sredstva i opcije kretanja koja su na raspolaganju u određenom trenutku. Autobusi i kombiji, vlakovi i preuzimanje vozila na zahtjev, dijeljenje prijevoza ili najam, električna vozila i bicikli neke su od mogućnosti koje možete odabrati. Upišete svoju lokaciju i odredište te provjerite koje se mogućnosti prijevoza nude. Aplikacija ima ulogu i olakšavanja života mladih jer je nedostatak kvalitetnih i pristupačnih opcija za mobilnost jedna od najvećih prepreka za njihov osjećaj ispunjenosti i kvalitetnog života.

OVO JE DOBRO!

Koprivnica je poznata kao grad bicikla i već je godinama sinonim za grad koji posvećuje veliku pažnju održivoj mobilnosti. U gradu se mogu pohvaliti dvoznamenkastim brojem projekata u posljednjih nekoliko godina iz područja održivog transporta i mobilnosti. U ovom trenutku tom konceptu najviše doprinosi projekt Civitas Dyn@mo. Slično kao i u Križevcima, ni u Koprivnici se ne zaustavljaju na prvome koraku, već ustrajno i cjelovito grade svoju priču umrežavajući rezultate i postignuća čime generiraju dugoročni pozitivan doprinos.

Grad ima 92 kilometra biciklističkih staza, što je najveća dužina biciklističkih staza u odnosu na broj stanovnika u Hrvatskoj. Uz to, grad pokazuje tendenciju povećanja i povezivanja biciklizma s drugim oblicima kretanja s posebnim naglaskom na razvoj pješačko-biciklističke mreže. Već je sada uspostavljen sustav javnih bicikala s ukupno šezdeset vozila koje je moguće preuzeti i ostaviti na sedam lokacija u gradu, a planira se i proširenje sustava po principu *Park&Ride*, koji je čest u najboljim primjerima dobre prakse u europskim gradovima.

Grad ima Plan urbane održive mobilnosti s dalekosežnim ciljevima koji neće samo utjecati na mobilnost u gradu nego i na kvalitetu života stanovnika. Općenito fascinira koliko se u gradu promišlja umreženost i sinergija između različitih područja i aktera u lokalnoj zajednici. Primjerice, Centar kompetencije za planiranje održive urbane mobilnosti za jugoistočnu Europu realizira se u suradnji sa studijem održive mobilnosti Sveučilišta Sjever. Promet u student-

skom kampusu teži postati zona nulte emisije CO₂, što je posebno važno jer je kampus udaljen od glavnog željezničkog i autobusnog kolodvora i središta grada. Nulta emisija CO₂ znači da će se taj prostor povezati s glavnim zonama kretanja putem održivih oblika mobilnosti, nove autobusne stanice i stanice za električne bicikle.

U Koprivnici se razmišlja i o povezanosti i valorizaciji okolice, što zbog svakodnevnih potreba lokalnog stanovništva, što zbog razvoja kontinentalnog turizma. Oko Koprivnice je uređeno petnaest kilometara cikloturističkih staza, a već spomenuti električni bicikli integrirani su u sustav javnih bicikala s namjerom olakšavanja mobilnosti područja koja su udaljena više od pet kilometara od centra grada. Razmišlja se i o uključivanju opcije usluge javnog prijevoza na poziv za udaljenija područja, odnosno po potrebi. Trenutno je ta opcija na raspolaganju osobama s invaliditetom, a prijevoz se subvencionira u iznosu od 80 do 100 %, pa se i tu ogleda društveni doprinos održivog odnosa prema mobilnosti jer se ublažava isključenost osoba i povećava jednakost u pravima.

Ove je godine objavljena vijest koja pokazuje koliko se cjelovito i uključujuće promišlja održiva mobilnost u Koprivnici. Kupljena su dva električna mala autobusa i uspostavljen je gradski javni prijevoz koji je prigodno nazvan BusKo. O takvom iskoraku prvo se konzultiralo lokalno stanovništvo, koje je u velikoj većini izrazilo podršku uvođenju lokalnog javnog prijevoza.

Slika 4 —
Punionica za javni
električne bicikle
i autobus BusKO
u sklopu studentskog
kampusu. Izvor foto
Komunalac Koprivnica.

Elektromobilnost se proširila i preko nabave električnih i hibridnih vozila za potrebe obavljanja redovitih poslova gradskih djelatnika. Velika se inovacija vidi u traženju modela prema kojem bi nakon korištenja automobila u službene svrhe tijekom radnog vremena automobil bio dostupan građanima Koprivnice po principu *car sharinga*, odnosno korištenja vozila prema potrebi na određeno vrijeme. Za gradske zaposlenike predviđa se i model *carpoolinga*, dijeljenja automobila za dolazak i odlazak s posla i osiguravanje besplatnog parkirališta za vozila koja koriste dva ili više korisnika.

Grad planira povećati održive modele kretanja, od biciklističkih mreža i pješačkih zona do elektromobilnosti, ali planira se i smanjenje parkirališnog prostora u centru grada, odnosno uspostava novih parkirnih zona na rubovima grada i osiguravanje mobilnosti prema gradu kroz održive i javne oblike prijevoza. Time se ide i prema uvođenju sustava integrirane karte javnog prijevoza koja će biti na usluzi građanima i posjetiteljima Koprivnice te kreiranju mobilne aplikacije o svim potrebnim informacijama za ugodno i kvalitetno korištenje javnog prijevoza.

Koprivnica je na putu ostvarenja ideala o gradu "15 minuta", odnosno urbanog područja gdje je gotovo sve što nam treba na udaljenosti do maksimalno petnaest minuta hoda ili vožnje biciklom, što je ogroman iskorak za kvalitetu života i dobrobit stanovnika, a nama ostalima u Hrvatskoj velika zvijezda vodilja i inspiracija.

KULTURA

Kulturni sektor je iznimno bitan za društvenu i solidarnu ekonomiju. Mnoge kulturne mreže i društveni centri organizirani su prema vrijednostima i principima DSE-a. Ne samo da kroz djelovanje u kulturi obogaćuju društveni život, kreiraju radna mjesta i podržavaju lokalnu ekonomiju, kultura je bitna i jer vrlo često preko nje stvaramo javne politike za promociju DSE-a u lokalnoj zajednici. Možemo reći da je kultura transverzalna tema u društvenoj i solidarnoj ekonomiji jer na sebe može vezati i javne politike za mlade, umjetnike i kreativce, integraciju marginaliziranih skupina, a ako govorimo o fizičkom prostoru, onda imamo potencijale u hrani, energiji, kružnom gospodarstvu, otpadu i drugim temama.

ŠTO MOŽETE?

1. Prepustiti gradski prostor organizacijama iz kulture da ga vode po principima društvene i solidarne ekonomije.
2. Podržati osnivanje društvenog kulturnog centra.
3. Uspostaviti (su)upravljanje prostorom društvenog kulturnog centra priznajući autonomiju korisnika na razini svakodnevnog upravljanja aktivnostima, programom i životom u centru.

OVO JE DOBRO!

Odličan primjer zajedničkog prostora u kulturi koji djeluje prema vrijednostima društvene i solidarne ekonomije je zadruga Pointcarré u gradu Saint-Denis sjeverno od Pariza. Inicijalno ulaganje za pretvaranje u zajednički centar u bivšoj garaži došlo je od regionalne i gradske uprave s financijskim pokrićem u dvije solidarne i etične banke, La Nef i Crédit Coopératif. Zadruga Pointcarré djeluje od 2016. godine na 450 metara kvadratnih, a u zgradi su na tri kata smješteni dućan s lokalnim proizvodima, kafić, prostor poslovnih ideja i kreativnosti, prostor za obučavanje i trening te FabLab3 s nizom alata i uređaja. Radi se o prostoru koji istovremeno educira i širi vještine za pokretanje poslovnih ideja u duhu društvene i solidarne ekonomije, ali je i mjesto susreta, druženja i razmjene ideja lokalnih aktera za politike suradnje i kružne ekonomije. Upravljanje prostorom također je na najvišim demokratskim standardima uz participaciju glavnih aktera. Donošenje odluka podijeljeno je u pet grupa s različitim udjelom u glasovima: korisnici (25 %), podržavatelji (10 %), partneri (20 %), zaposlenici (15 %) i osnivači (30 %). U zadrugi je zaposleno pet osoba i ima sedamdeset članova. Poslovni prostor i trgovina surađuju s pedesetak dobavljača i proizvođača, od kojih su skoro svi lokalni, te pokrivaju poslovanje s čak 70 %, čime su postali iznimno važan akter društvene i solidarne ekonomije. Zadruga organizira i sajam solidarnih vještina u Saint-Denisu kao mjesto razmjene znanja i ideja te susreta i umrežavanja svih važnih aktera u sektoru.

OVO JE DOBRO!

Društveni centar Rojce primjer je organizacije civilnog društva u Hrvatskoj orijentirane na kulturu koja je u najširem smislu vrlo bliska vrijednostima društvene i solidarne ekonomije. Radi se o bivšoj vojarni koja nosi ime po Karlu Rojcu, antifašističkom heroju iz Drugog svjetskog rata. Nakon odlaska JNA početkom 1990-ih godina, u zgradi su boravile izbjeglice, a nakon njih aktivisti i civilna scena zauzeli su 1997. godine zgradu uz zahtjev da se stvori prostor koji će biti otvoren za sve koji se žele kreativno i aktivno izražavati.

Prvo institucionaliziranje korištenja prostora bivše vojarne i kreiranje javnih politika dogodilo se krajem 90-ih te danas govorimo o javno-civilnom partnerstvu u upravljanju zgradom. Više od stotinu organizacija civilnog društva ondje provodi svoje aktivnosti i svi imaju potpisan ugovor s gradom o oslobođenju plaćanja naknade za korištenje prostora uz uvjet plaćanja troškova električne energije i uređenja vlastitih prostorija. Grad pokriva troškove upravljanja zgradom u iznosu od oko dvjesto tisuća eura na godinu, što pokriva čišćenje, renovaciju, popravke i cjelodnevnu domarsku službu.

Sa strane civilne scene glavni je akter Savez udruga Rojca, koji je mreža najaktivnijih organizacija i zastupa interese svih korisnika centra. Tako su, primjerice, prije nekoliko godina organizirali prosvjed zbog najave grada da će prostor ispred zgrade centra prenamijeniti u javno naplatno parkiralište, što bi sigurno promijenilo atmosferu u krugu bivše vojarne i smanjilo kvalitetu života za zaposlenike i korisnike. Nakon napada nacističkih huligana na korisnike u prostoru bivše vojarne organizirani su prosvjedi protiv nasilja na koje se nadovezao Antifa fest kao manifestacija koja promiče humane vrijednosti i toleranciju.

Udruge korisnice Rojca općenito se odgovorno i s ljubavlju brinu za prostor koji koriste. Primjerice, oslikano je više od četiri tisuće kvadratnih metara zidova grafitima i umjetničkim muralima kako bi prostor postao življi i ljepši, posađeni su drvoreći lipa, pokrenut je urbani vrt na principima permakulture i ljudi se educiraju o digitalnim znanjima, a u prostoru radi i klub HackLab gdje se mogu slobodno koristiti računala. Prije nekoliko godina otvoren je i dnevni boravak kao prostor za ugodno provođenje vremena, organiziranje izložbi, predavanja i sličnih okupljanja. Registrirano je i društveno

poduzeće Stanica Rojc j.d.o.o. za usluge, društveno poduzetništvo i društvene inovacije.

Grad je 2002. godine krenuo u novu rundu dodjele praznih prostora u Rojcu nakon javnog poziva i tako povećao broj organizacija civilnog društva koje su ušle u prostor. Danas gotovo da nema područja djelatnosti koje nije zastupljeno u Rojcu; kulturne aktivnosti podijeljene su po područjima kao što su produkcijski, prezentacijski, uredski, radioničko-konferencijski, klupski, skladišni, ugostiteljski, glazbeni i drugi prostori.

Vijeće Rojca uspostavljeno je 2008. godine kao tijelo za odgovorno upravljanje prostorom i kvalitetnu komunikaciju s gradom kao partnerom i vlasnikom zgrade. Zbog daljnjeg unapređenja komunikacije, dijaloga, zajedničkog kreiranja javnih politika i donošenja odluka formirana je radna grupa za koordinaciju Centra gradskih udruga Rojca.

Prošle godine je kroz participativni proces svih zainteresiranih, a uz koordinaciju Instituta za političku ekologiju kao jednog od naših najboljih organizacija bliskih vrijednostima DSE-a, izrađen nacrt novog plana upravljanja Rojcom. Prijedlog novog načina upravljanja provodio se kroz projekt Grad(imo) Rojc, koji je dobiven na natječaju Europskog socijalnog fonda Kultura u centru. Predložen je novi suradnički model uspostave mješovite ustanove koju zajednički osnivaju Pula i Savez udruga Rojca.

Može se istaknuti da su organizacije civilnog društva uspjele ne samo spasiti prostor i osigurati prostor mnogim udrugama nego i udahnuti život cijelom gradu spašavajući bivšu vojarnu od uobičajene sudbine takvih prostora u mnogim našim gradovima, što je destrukcija ili komercijalizacija. Možemo reći da se radi o gradu civilnog aktivizma i djelovanja, gradu unutar grada s obzirom na to koliko ljudi radi u Rojcu i s obzirom na činjenicu da oko tisuću ljudi na dan prođe kroz prostor društvenog centra i sudjeluje u aktivnostima.

STAMBENE POLITIKE I STANOVANJE

Javne politike stambenog zbrinjavanja i raspolaganja stambenim i smještajnim fondom u gradovima postale su jedno od glavnih pitanja u gotovo svim urbanim centrima Europe. Na tom se pitanju odlučuju iz-

bori jer je u trenutnom ekonomskom sustavu pravo na stanovanje onemogućeno za sve više ljudi koji ne mogu iz mjesečnih primanja izdvojiti sredstva za iznajmljivanje pristojnog stambenog prostora. U Hrvatskoj je situacija donekle drugačija jer je kod nas znatno više ljudi s privatnim vlasništvom nekretnine. No, i ovdje se problem sve više pojavljuje u turističkim mjestima na obali i u Zagrebu gdje su izrazito porasle cijene nekretnina i gdje se stambeni fond sve više stavlja u funkciju dnevnog turizma. U tim gradovima sve je teže doći do pristojne cijene za dugotrajni najam nekretnine, a česte su i scene predljetnog izbacivanja studenata i mladih iz stambenih prostora koji se zatim na dva-tri mjeseca prenamjenjuju u turističke apartmanske objekte. Takve politike utječu i na mobilnost i na kvalitetu života lokalnog stanovništva, a najteže pogađaju one manje bogate kojima stanovi bliže centru grada ili atraktivnim lokacijama postaju nedostupni.

ŠTO MOŽETE?

1. Mapirati javno vlasništvo stambenih prostora i staviti ga u funkciju po pravednim cijenama ne samo zbog iskorištavanja praznih prostora nego i kao akciju koja sprječava špekulacije i rast cijena nekretnina.
2. Kreirati strategiju stambene politike na području grada radi promicanja i razvoja pristupačnog i kvalitetnog stambenog prostora za sve.
3. Pokušati izbjeći getoizirano stanovanje kroz javni stambeni fond i politike integracije te osigurati sredstva za kvalitetno stanovanje i energetske učinkovitost objekta za osobe u težem socijalnom i ekonomskom položaju.
4. Pripremiti lokalno progresivno oporezivanje na veći broj nekretnina (više od dvije) i investirati prikupljena sredstva u osiguravanje kvalitetnog stanovanja za sve.
5. Ulagati u zajednički životni prostor koji doprinosi vrijednosti stambenih zgrada oko njega: trgove i mjesta okupljanja, dvorišne prostore, zone ozelenjivanja za provođenje slobodnog vremena, rekreaciju i uživanje, urbane vrtove i mjesta za podršku lokalnoj proizvodnji hrane.

OVO JE DOBRO!

Community Land Trust u Bruxellesu (CLTB) je društveno aktivna i participativna organizacija koja radi na smanjenju utjecaja špekulativnog kapitala na sektor nekretnina i osiguravanju stanovanja za sve. Naziv možemo prevesti kao fond ili zaklada zajednice za upravljanje zemljom, a temelji se na zadružnoj ideji u sektoru stanovanja. Ideja je potekla iz SAD-a, koji danas ima više od 250 ovakvih modela. Kada je 2009. godine eskalirala velika ekonomska kriza uzrokovana špekuliranjem i rizičnim investicijama u stambenom sektoru, CLT-ovi su imali deset puta manju vjerojatnost da će se kod njih dogoditi ovrha i izbacivanje na ulicu. CLT u Bruxellesu obuhvaća šest zgrada i osigurava kupnju zemljišta za participativno upravljanje stambenim fondom, edukaciju i treninge o takvom modelu stanovanja i opskrbi energijom za stanovnike zadružnih stambenih jedinica.

CLTB je osnovan 2012. godine nakon četiri godine priprema i planiranja. Premda je otvoren za investiranje u stambeno zbrinjavanje po cijelom gradu, s obzirom na svoju društvenu misiju najaktivniji je u siromašnim briselskim četvrtima Anderlecht, Molenbeek i Schaerbeek. Njegovo osnivanje ubrzala je velika kriza na tržištu nekretnina u prvom desetljeću milenija kada su se cijene stanova udvostručile. Stanovnici Bruxellesa koji to nisu mogli financijski pratiti morali su se preseliti u manje kvalitetne stanove ili se odseliti iz grada. Aktivisti su tada počeli osnivati prve inicijative protiv politika gentrifikacije i pretvaranja grada u ekskluzivni prostor za najbogatije. Te su inicijative nicale u društvenim centrima ili centrima lokalne zajednice koji su služili kao prostori okupljanja, razmjene iskustava i mišljenja, druženja i organiziranja političke borbe. Kada se kroz projekt L'Espoir uspješno realiziralo rješenje za krov nad glavom i postizanje suvlasništva za nekoliko siromašnih migrantskih obitelji, i to u zgradi koja je građena po principima visoke energetske učinkovitosti i pasivne gradnje, što se inače smatralo rezerviranim za bogate osobe koji se žele predstaviti zabrinutima za prirodu i klimu, znali su da su na dobrom putu, i to im je dalo snagu za ozbiljnije organiziranje. Taj im je iskorak trebao jer su htjeli smanjiti razinu javne investicije za takve socijalne potrebe kako bi postigli veću ekonomsku održivost i nezavisnost, ali što je još važnije, kako bi dobili model koji se može kopirati. U tom djelovanju ohrabreni su i međunarodnim kontaktima i pomoći u *know-howu* koju su dobili iz zemalja gdje je takvo zajed-

ničko upravljanje zemljom i stanovanjem već bilo razvijeno, kao što su SAD i Velika Britanija.

Inspirirane viđenim i naučenim, petnaest organizacija koje se bave socijalnim pitanjima, aktivizmom za integraciju migranata, ljudskim pravima i bliskim temama potpisalo je sporazum o suradnji i uspostavljena je platforma CLTB kao neprofitna organizacija iz koje će dvije godine kasnije nastati model kakav i danas postoji. Nakon više godina aktivizma, borbe, vlastitih projekata i investicija u dostupno stanovanje, priča se počela približavati javnim politikama pa je briselska regionalna vlada na inicijativu CLTB-a provela studiju izvodivosti o interesu i društvenom doprinosu takvog modela u stambenim politikama. Studija je pokazala potencijal za različite legalne, ekonomske i operativne modele. Regionalni ministar stanovanja stoga je dao podršku osnivanju CLTB-a te se time realizirao i način (su) upravljanja zanimljiv za ovaj *Priručnik*. CLTB je registriran kao neprofitna organizacija, s time da jednaka prava imaju organizacije civilnog društva, predstavnici stanara i predstavnici regionalne vlade. Uspostavljena je i druga organizacija, Foundation Community Land Trust Bruxelles, koja djeluje kao zaklada i zadržava istu strukturu upravljanja i prava, ali dok neprofitna organizacija ima ulogu iniciranja, pripreme projekata i upravljanja kroz svakodnevni život, zaklada ima ulogu osiguravanja sredstava i vlasnik je svih parcela na kojima će se graditi budući objekti. Model CLT-a koji se njeguje i razvija prema principima društvene i solidarne ekonomije uključen je 2012. godine u novi zakon o stanovanju u briselskoj regiji bez čega se ne bi mogao dalje razvijati, posebno ne do današnjih razina.

Visoka razina demokratičnosti i inkluzivnosti njeguje se i prije same gradnje. Osobe težeg socijalnog statusa koje su prijavljene kao potencijali korisnici modela CLTB-a u trenutku kada se nađe parcela za njih i osigura financijska konstrukcija kroz fondaciju postaju uključeni u sve radnje oko izgleda, arhitekture, rasporeda prostorija u stanovima prema potrebama i drugim važnim detaljima bitnima za kvalitetu života. Tako ih se osnažuje i stvara se odgovornost za prostor. To je dobar primjer transformativnog potencijala društvene i solidarne ekonomije na stvarnom životnom primjeru. Povezivanje s budućim životnim prostorom izrazito je bitno jer će i ti korisnici u jednom trenutku postati dio upravljačke strukture i imati pravo glasa u odlučivanju.

U ovom trenutku se kroz CLTB financiraju četiri veća projekta od kojih gotovo svi uz rješenje životnog prostora uključuju i prostore za zajednicu: prostorije za sastanke i okupljanja, zajedničke vrtove ili dnevnu skrb za djecu i starije. Takvo povezivanje s drugim područjima društvene i solidarne ekonomije vrlo je često. Uz navedene mogućnosti, imamo i primjere uključivanja sportskih igrališta, parkova za djecu ili zadružnih dućana u zgrade zajedničkog stanovanja. Primjerice, u projektu Abbé Cuyllits zgrada je kupljena 2018. godine i provodi se renovacija, a imat će devet stanova i zajednički prostor na vrhu zgrade sa zelenim krovom i zajednički vrt u dvorištu pored zgrade. No, već sada u prizemlju zgrade djeluje društveno-kulturni centar u kojem djeluju organizacije koje se bave hranom kroz kulinarnstvo i zajedničko kuhanje, recikliranjem i ponovnom uporabom, organiziranjem sastanaka za grupe iz susjedstva, a u prostoru djeluju i dva prenoćišta za beskućnike.

Trenutno je u CLTB-u zaposleno sedmero ljudi, ali vrijedi istaknuti da dobivaju pomoć od trideset volontera bez kojih bi bilo nemoguće obaviti sve aktivnosti i posao. Fokusirani su na ostvarenje sljedećih ciljeva: odvajanje zemljišta od korištenja objekta, osiguravanje dostupnosti stanovanja i za obitelji s niskim primanjima i težeg socijalnog statusa te integrirano upravljanje između vlasnika objekta, lokalnih vlasti i stanovnika objekta.

Ukupno su do sada „isporučili“ 63 stanova, a cilj je imati kapacitet za predati 30 stanova na korištenje svake godine.

Ovo je odličan primjer shvaćanja zemljišta kao javnog ili zajedničkog dobra dok stanari dobivaju kvalitetno stanovanje po povoljnijim cijenama od tržišnih. Stanovanje je spojeno s hranom i zajedničkim radom, kružnom ekonomijom i smanjenjem otpada, međusobnim pomaganjem i brigom za djecu i starije, solidarnim akcijama i pružanjem skrbi za najugroženije i marginalizirane. Zaista, društvena i solidarna ekonomija pod jednim krovom.

OVO JE DOBRO!

CLT Homebaked je osnovan 2012. godine u staroj lokalnoj pekarnici i nasuprot mitskog stadiona Anfield gradskog nogometnog kluba Liverpool. Prateći komercijalizaciju sporta i pretvaranje prostora oko

stadiona u šoping meke za dokone kvazinavijače, cijela ulica i kvart oko stadiona trebali su biti srušeni, a ljudi iseljeni. Kvart je službeno proglašen tržišnim promašajem i trebalo ga je “osvježiti”. Plan je bio raseliti 1.800 stanovnika malih kućica u nizu, koje su uobičajene u Engleskoj, te izgraditi zgrade za imućnije stanovnike za koje se smatralo prirodnim da su bliže nogometnom stadionu. No, program osvježavanja pod imenom *Housing Market Renewal Initiative* zapao je u krizu s velikom svjetskom financijskom krizom 2009. godine, koja je nastupila i na tržištu nekretnina, te je napušten na pola realizacije 2010. godine. Stanovnici su ostali u nekoj vrsti vakuuma između svojih života, nerealiziranih planova i smanjenih iznosa za otкуп njihovih domova, što im nije ostavilo dovoljno sredstava da se presele na neko drugo mjesto.

Mitchellova pekarnica nalazila se na kraju niza od devet kuća u ulici Oakfield. Uvijek je imala ulogu kvartovskog mjesta okupljanja i činila je važan dio identiteta kvarta. Nalazila se na uglu s posebnim pogledom na stadion preko puta pa su se ondje skupljali i navijači prije odlaska na utakmicu. Pekarnica je ostala jedan od zadnjih lokalnih biznisa, no i ona je zatvorena 2011. godine. Kao dio jednog projekta o ispitivanju mogućnosti lokalnih zajednica da preuzmu kontrolu nad svojim životima i postanu aktivni i relevantni akteri u životu grada, prostor su iznajmili umjetnici, od kojih se posebno isticala Jeanne van Heeswijk, te su pekarnicu prenamijenili u prostor za sastanke, razgovore i debate, što je bila pozitivna inicijativa u fizički, ekonomski, socijalno i psihološki devastiranom kvartu. Vidjevši okupljanja, mnogi ljudi su se po navici počeli vraćati i tražiti kruh. To je ponovno rasplamsalo ideju o pokretanju pekarnice, ali ovaj put u vlasništvu zajednice. Godinu dana kasnije stvorena je organizacija koja je pokrenula i novu zadružnu pekaru, ali je preuzela i odgovornost za budućnost cijelog naselja kroz zajedničko upravljanje zemljom i nekretninama. Nova pekarnica Homebaked Bakery Co-operative iznajmila je prostor od obitelji Mitchell i otvorena je 2013. godine usred ambijenta u kvartu koji je više sličilo postapokaliptičnom filmu, nego uspješnom biznisu DSE-a. No nova iskra, posebne pite i pekarski proizvodi po koje se putovalo i iz drugih dijelova Liverpoola, okupljanje preostalih stanovnika kvarta oko ideje zajedničkog upravljanja zemljom i njihovim kućama, jačanje lokalne ekonomije i optimizma zbog zajedničkog rada dovela je do sporazuma s gradskom vlasti o tome da se ulica u kojoj je pekarnica neće rušiti. Gradsko vijeće donijelo je 2016. godine odluku o otkupu zgrade u kojoj je pe-

karnica i dalo je prostor na korištenje organizaciji Homebaked CLT uz renovaciju dotrajale kuće. Tako je zadružna pekara postala centar društvene i solidarne ekonomije. Oko nje se izgradila priča drugih lokalnih biznisa po istim vrijednostima, očuvanja kuća i naselja od rušenja i vraćanja života u kvart koji je trebao biti izbrisan. Zajednički kvartovski vrtovi, osnaživanje stanovnika i u drugim ulicama da se uključe i počnu raditi prema modelu stanovanja CLT-a, pokretanje manjih lokalnih biznisa u hrani kao proizvođača za potrebe pekare Homebaked, otvaranje REC-a, odnosno vanjskog prostora za rekreaciju, sastanke i edukaciju, međusobno pomaganje i solidarnost u kvartu doveli su do uključivanja njihovih prijedloga u veliki plan izgradnje Anfielda. Danas je pekarnica opet mjesto okupljanja i centar kvartovskog života, a njihove posebne pite jedu na dan utakmice čak i zaposlenici nogometnog kluba preko puta, kojemu je također krenulo nabolje.

RURALNA PODRUČJA

Ruralna područja sve se više zapostavljaju i gubi se sinergijska povezanost s obližnjim gradovima, koja može biti na korist svima. Sigurno nije slučajnost da gradovi ili regije u kojima se primjenjuju kvalitetne javne politike za društvenu i solidarnu ekonomiju imaju kvalitetniju situaciju i u ruralnim područjima u okolici. Takve javne politike često se preliju i na područja izvan grada te je jasno da njihovi kreatori shvaćaju koliko sinergija može osnažiti lokalnu ekonomiju i povećati kvalitetu života stanovnika i u gradu i na selu. Premda se često fokusiramo na ljepotu ili bogatstvo prirodnih resursa u ruralnim područjima, to nije prioritet u javnim politikama DSE-a. Bitno je zadržati ljude jer oni su nositelji održivog i solidarnog odnosa prema resursima. Iako se naivno smatra da odlazak ljudi s nekog područja znači oporavak prirode, u današnjem gramzivom svijetu ekonomije orijentirane na zgrtanje profita pod svaku cijenu, češće je slučaj da tada "ostavljenu" prirodu nema više tko čuvati i da se tek onda pretvara u prostor iskorištavanja. Aktivne lokalne zajednice izvan glavnih gradskih metropola, zajednice koji žive uz prirodne resurse i razumiju njihovu važnost, najveća su zaštita od neodgovorne eksploatacije ekosustava i njihova uništenja u sklopu prevladavajućeg ekonomskog dizajna. Otpornost ljudske zajednice čuva otpornost zajednice ekosustava, koje se tako međusobno prožimaju. Ako tome pridodamo društvenu i solidarnu ekonomiju, onda toj lokalnoj zajednici dajemo dodatnu snagu zbog jačanja demokratskih procesa i ekonomske emancipacije. Oni tada

postaju temelj razvoja javnih i zajedničkih dobara, što je cilj svake javne politike društvene i solidarne ekonomije.

Brojna su područja pogodna za uključivanje u javne politike DSE-a za ruralna područja. Očekivano, suradnja na području zdrave i ekološke hrane pada prva na pamet, posebice ako se provodi kroz solidarne kratke lance opskrbe, odnosno, još i bolje, kroz sustav zelene javne nabave. To je klasični primjer *win-win* situacije: javne institucije u gradovima dobivaju zdravu hranu po fer cijenama, a proizvođači hrane dobivaju siguran posao i tržište za svoje proizvode. Rezultat je snažna lokalna ekonomija i opća dobrobit.

No i druga područja posljednjih nekoliko desetljeća postaju prostori suradnje između urbanih i ruralnih područja u javnim politikama DSE-a. Energetika, odnosno obnovljivi izvori energije i korištenje prirodnih resursa u tu svrhu, važan je prostor suradnje. Korištenjem energije sunca, vjetra, biomase i ostataka od poljoprivredne proizvodnje ruralni prostori postaju glavni izvor energetske tranzicije, prirodni rezervoari energije za sebe i obližnje gradove, posebice u kontekstu demokratizacije energetskega sektora i okretanja prema umrežavanju više manjih proizvodnih i opskrbnih centara.

Osnaživanjem ljudi da ostanu u ruralnim područjima otvara se prostor za ulaganja u sportske i rekreativne aktivnosti, kontinentalni i aktivni turizam, gastronomsku ponudu i volonterske kampove, povijesne ture i upoznavanje s kulturnom baštinom, umjetničke rezidencije i ruralne centre za digitalne nomade, prostore za recikliranje i ponovnu uporabu predmeta, predstavništva za korištenje prirodnih materijala u graditeljstvu i slično. Kao i u urbanim centrima, i ovdje je bitno raditi na dostupnosti zemlje za zajednička postignuća, za proizvodnju, stanovanje, organiziranje dnevnih aktivnosti i zabave upravo zbog ostvarivanja zadovoljavajuće kvalitete života.

Jedan od najvećih izazova u ostvarivanju postignuća u ruralnim prostorima, posebice u kontekstu kvalitete života i društvenih usluga, izrazito je niska gustoća naseljenosti. Takvi prostori su stoga manje privlačni za čitav niz usluga iz perspektive današnjeg komercijalnog tržišta. Ta uslužno-ljudska dislociranost pogađa najprije mlade, bez kojih nema budućnosti nekog prostora. Zato je iznimno bitno zadržati ondje društvenu i solidarnu ekonomiju jer se kroz inovativna rješenja generiraju novi oblici pružanja usluga, proizvodnih lanaca i dobrog života punog zadovoljstva i osjećaja ispunjenosti.

ŠTO MOŽETE?

1. Mapirati i analizirati potencijal ruralnih prostora.
2. Integrirati ruralni prostor u javne politike DSE-a grada i regije.
3. Napraviti akcijski plan za razvoj sektora DSE-a u ruralnim područjima i krenuti s institucionalno-financijskim podrškama razvojem na terenu.

OVO JE DOBRO!

Organizacija Comptoir des Cocottes (Brojač pijevaca) osnovana je krajem 2017. godine u selu Thoré-La-Rochette u Francuskoj koje broji svega devetsto stanovnika. Njihovo je postignuće tim fascinantnije jer se radi o području iz kojeg se stanovništvo iseljava, a pogotovo mladi. No ondje su upravo mladi inicirali osnivanje organizacije koja se brine za podršku lokalnoj proizvodnji hrane. Otvorili su u selu trgovinu isključivo ekološkim prehrambenim proizvodima; čak osamsto vrsta dolazi iz lokalnih izvora s osamdeset farmi koje su udaljene do osamdeset kilometara. Proizvođači za proizvode dobivaju fer i poštenu cijenu kako bi mogli mirno raditi posao koji vole, a to je proizvodnja zdrave i nutritivno vrijedne hrane koja štiti okoliš i ekosustave, a lokalno stanovništvo dobiva lak pristup iznimno kvalitetnoj hrani u mjestu u kojem se inače zatvaraju i najobičniji dućani sa svakodnevnim potrepštinama. Naravno, lokalna općina ustupila je prostor za dućan i tako je sve počelo.

Comptoir des Cocottes je participativno poduzeće po uzoru na najslavniji i najstariji primjer iz New Yorka, zadrugu Park Slope Food. Participativno poduzeće znači da mnogo ljudi sudjeluje u obavljanju poslova za funkcioniranje jednog takvog dućana i da je, uz četiri zaposlene osobe, izraženo i volontiranje. U ovom trenutku angažirano je čak trideset volontera kako bi dućan mogao kvalitetno raditi i biti najvažniji prostor lokalne zajednice. No on nije važan samo zbog lokalne ekološke hrane, nego zato što se prema potrebi pretvara u prostor za predavanja i educiranje, praktične radionice i degustacije, zabavu i provođenje slobodnog vremena, koncerte i druga okupljanja.

OVO JE DOBRO!

Périgord Vert je područje u departmanu Dordogne u francuskoj regiji Nova Akvitanija. Radi se o prostoru očuvanog krajolika i prirodnih resursa, izrazito zelenom području, kako i samo ime kaže. Ondje živi nešto više od 80 tisuća ljudi, s time da najveća mjesta imaju svega par tisuća stanovnika u pretežno ruralnim dijelovima. Radi se, dakle, o području koje vežemo uz divnu prirodu, ali i za depopulaciju i opadanje ekonomskih aktivnosti. Organizacija Pays Périgord Vert osigurava da se u tom području radi na općoj dobrobiti i razvoju lokalne ekonomije uz poštivanje ekosustava. Ona okuplja šest lokalnih samouprava sa 150 manjih općina, a uspostavljena je prema posebnom zakonu u Francuskoj kojim se formalizira suradnja između izabranih predstavnika javne uprave i organizacija civilnog društva. Zajedno uz primjenu participativne demokracije trebaju stvoriti razvojna vijeća koja savjetuju predstavnike lokalne samouprave i sudjeluju u kreiranju akcijskih planova.

Njihova internetska stranica (<https://www.perigord-vert.com/>) jedan je od najboljih primjera kvalitetnog i jasnog komuniciranja javnih politika za društveni i solidarni razvoj. Stranica je organizirana prema sljedećim temama: LEADER mreža i LAG (lokalne akcijske grupe), poduzetništvo i lokalna ekonomija u regiji, zajedničko djelovanje kroz solidarnost, dostupnost i mobilnost, mladi, turizam, otkrivanje područja Périgord Vert i dio sa slikama.

Svako od tih područja ondje je s obzirom na svoje potencijale i kontekst, najveće izazove i potrebe. Organizacija koristi lokalni LAG i ekonomiju za povećanje kvalitete života i veza između ruralnih područja i malih mjesta oko njih. Kada se kroz glavne projekte koje provode bave održivošću područja, stvaraju radne grupe kao što su društvena i solidarna ekonomija i društvene inovacije ili lokalne veze i kratki lanci. Možemo reći da najčešće povezuju hranu s praksom i javim politikama društvene i solidarne ekonomije. Na tako malom području imamo izrazito snažan sektor društvene i solidarne ekonomije koji ima čak 8.8 % od ukupno zaposlenih, a javno je dostupna karta 231 poduzeća i organizacija iz sektora te sve potrebne informacije o njima. Drugi primjer je akcija La Grande Souperie, gdje se na nekoliko lokacija i na unaprijed najavljene datume kuha juha za sve potrebite. Juha se, naravno, sprema od namirnica koje bi inače završile u smeću, čime se smanjuje bacanje

hrane. Važno je naglasiti da se u organizaciji općenito brinu za male proizvođače i izvan sektora hrane te se kroz prezentacijske centre i prostore za upoznavanje s konkretnim zanatima i lokalnom proizvodnjom čuvaju i potiču male radnje, obrtnici i poduzeća.

Solidarnost nije bez razloga na tako istaknutom mjestu. Na čitavom području pazi se na međuljudske odnose, pomaganje i osnaživanje. Njihov glavni moto je raditi zajedno da bismo radili bolje.

Mobilnost je veliki izazov u ruralnom području razgranate naseljenosti, posebno za starije i mlađe osobe. Zato u Pèrigord Vertu postoji sustav podrške mobilnosti Mòver, koji smo predstavili u dijelu *Priručnika* o mobilnosti. Sustav je integriran u program i ciljeve lokalnog LAG-a, a cijeli koncept se razvija tako da se istovremeno pazi na inkluzivnu mobilnost i održivu mobilnost kako bi se osiguralo kretanje, a očuvali lokalni i globalni resursi. Kako bi dodatno ublažili probleme koje neki stanovnici imaju s mobilnošću, već deset godina u Pèrigord Vertu postoji mobilni dućan, odnosno kamionet koji tri puta na tjedan prevozi lokalne ekološke proizvode i donosi na kućni prag zdravu hranu onima koji nemaju prijevozno sredstvo da odu do trgovine. Koliko sve dobro umrežavaju pokazuje činjenica da ista organizacija koja vodi mobilni dućan, kad preveze hranu, organizira edukaciju za djecu o zdravstvenim prednostima i koristima lokalno proizvedene hrane za ekonomiju regije. Tako spajaju obrazovanje, lokalnu proizvodnju i socijalnu inkluziju s društvenom i solidarnom ekonomijom.

Kako bi ublažili depopulaciju, posebice pretvaranje odlaska mladih zbog obrazovanja u trajno iseljavanje, jedan od prioriteta u regiji su javne politike mladih i briga za mlade. Razvijaju se brojni programi edukacije i praktični treninzi, kao i podrška u pokretanju poslova i većoj mobilnosti mladih. Na području Pèrigord Verta djeluju komisije mladih koje sukreiraju strateške dokumente i odlučuju tko će biti odgovoran u javnim upravama za politike namijenjene mladima.

Naveli smo na početku da se radi o području iznimnih prirodnih ljepota i očuvanih resursa, bogatih šuma i čistih rijeka, a tu je i blizina parka prirode Pèrigord Limousin gdje se razvijaju potencijali za agroturizam, boravak u prirodi i aktivni odmor. U tom smislu promovira se i potiče održivi turizam.

Kao svoj odgovor za jačanje otpornosti uslijed krize zbog COVID-19 pandemije, u regiji su organizirali edukacije o poslovanju društvenih i solidarnih poduzeća, promicali su osnivanje kratkih lokalnih lanaca opskrbe kako bi pomogli svojim proizvođačima hrane, učinili ih vidljivima i dostupnijima i stanovnicima osigurali zdravu ekološku hranu, a promovirali su i ideju pretvaranja participativnih kafića u prostore društvenog života lokalne zajednice.

"U ovim teškim trenucima ohrabrimo odgovornost i solidarnost svih nas, svih naših sugrađana. Bogatstvo, raznolikost i kvaliteta solidarnih veza koje postoje između žena i muškaraca koji ovdje žive, naš kulturni, stvaralački, industrijski know-how, sve što imamo pomaže nam stvoriti okvir iznimne otpornosti kako bismo prebrodili trenutne probleme i nastavili živjeti, rasti, učiti, inovativno stvarati i uvijek voljeti, istraživati, živjeti u Pèrigord Vertu. Pogledajmo, dakle, ukupni životni potencijal u srcu našeg divnog područja i gradimo zajedno područje okolišne očuvanosti, područje spajanja modernog i tradicionalnog, područje solidarnosti i građanskog poduzetništva. Zajedno smo jači!", Colette Langlade, predsjednica organizacije Pays Pèrigord Vert.

ZELENA JAVNA NABAVA

Zelena javna nabava (ZJN) je u brojnim europskim državama jedan od glavnih temelja razvoja dobre ekonomije. ZJN se koristi kao praksa kojom se javni novac ulaže u poslovne aktere koji svojim djelovanjem doprinose dobrobiti, socijalnoj koheziji, pravednosti i održivosti u lokalnoj zajednici. Poslovanje tih aktera odvija se u okvirima društvene i solidarne ekonomije, pa nakon što namire svoje troškove i potrebe, značajan dio profita ulažu nazad u lokalnu zajednicu, osnaživanje nekih drugih aktera ili jačanje svoje proizvodnje ili uslužnih procesa kroz reinvesticije. Tako se stvara ekonomija koja kruži i oploduje lokalno zapošljavanje i razvoj. Novac ne bježi van, a vrijednost ne odlazi s mjesta na kojem je stvorena. Na razini gradova, ZJN se smatra politički osviještenim alatom za osnaživanje društvene i solidarne ekonomije. Kod nas u Hrvatskoj, nažalost, ZJN nije osviješteno političko rješenje, već nešto što zahtijeva EU pa se s time moramo gnjaviti.

U najboljim europskim primjerima više se niti ne govori samo o zelenijoj javnoj nabavi, nego se zagovara i njena socijalna osviještenost, trgovinska pravednost i društvena korist. Primjerice, zeleni i odgovorni

plan javne nabave u Parizu temelji se na dvije osi: solidarnosti putem integracije kroz gospodarsku aktivnost (grad zahtijeva da 25 % tržišta sadrži klauzulu o integraciji) i ekologije putem kružnog gospodarstva (recikliranje, popravak, ponovna uporaba, kratki lanci opskrbe).

Zelenu javnu nabavu smo mogli provesti i kroz područja koja smo već dotaknuli jer se radi o transverzalnoj temi koju možemo pratiti i kroz hranu, energiju, otpad i druga područja važna za društvenu i solidarnu ekonomiju. Izdvajanjem u posebno poglavlje željeli smo naglasiti važnost ZJN-a zbog sljedeće tri činjenice: ne postoji razvijeno područje za društvenu i solidarnu ekonomiju u Europi u kojem nije razvijen sustav zelene i socijalno odgovorne javne nabave; javna nabava je iznimno važna i za Hrvatsku, a tome u prilog govori i da je 2018. godine udio ukupne vrijednosti javne nabave bez PDV-a u BDP-u Hrvatske sudjelovao s visokih 14,88 % ili čak 18.112 sklopljenih ugovora; zelena javna nabava se izrazito slabo prepoznaje u Hrvatskoj kao praksa za lokalni i održivi razvoj, a kamoli za društvenu i solidarnu ekonomiju.

Ova tri razloga odličan su primjer zašto je ta tema toliko važna za Hrvatsku pogotovo pogledamo li koliko sudjeluje u ukupnoj ekonomiji, a koliko se malo primjenjuje u odnosu na europske primjere dobre prakse. Stanje je posebno katastrofalno u području hrane; naime, nema ni jedan primjer dobre prakse iz tog područja prema internetskoj stranici o zelenoj javnoj nabavi (www.zjn.hr). KBC Zagreb, javna ustanova iz sektora zdravstva, trebala je proći pilot projekt implementacije zelene javne nabave u sklopu Akcijskog plana promocije i jačanja kratkih lanaca u opskrbi hranom u javnom sektoru za 2019. i 2020. godinu, koji je vlada RH donijela 2019. godine, no nisu javno poznati rezultati te inicijative.

Sustav javne nabave u Hrvatskoj je zarobljenik dvaju opasnih trendova koji prijete da ih se prihvati kao normu u poslovanju i društvenom životu. Prvi je trend inzistiranje na najnižoj cijeni kao glavnom kriteriju odabira ponuđača, što onemogućuje akterima društvene i solidarne ekonomije da na pravičan način sudjeluju u procesu jer se ignorira ukupan doprinos lokalnoj ekonomiji i društvu. Patimo od proizvoda loše kvalitete i kratkog trajanja koje dobivamo kroz sustav javne nabave. Drugi je trend poput uvrnutog paralelnog svemira prvoga, a to je da neodgovorni lokalni političari koriste sustav javne nabave za širenje svoje političke moći i kupnju odanosti poslovnog sektora, koji nakon dobivenih poslova na natječajima javne nabave, koji su njima prilagođeni, uzvraćaju zahvalnost – što izravno, što potajno. Svjedoci smo da kroz sustav javne nabave na kraju plaćamo znatno višu cijenu za određeni proizvod ili uslugu zbog netransparentnog vođenja procesa i namještanja natječaja.

Ovo smo područje izdvojili i zato što možemo otvoreno reći da neće biti razvijenih javnih politika DSE-a dok se ne uspostavi razvijen sustav zelenih javnih nabava koje su okrenute prema dugoročnom doprinosu kvaliteti života, ostvarenju dobrobiti i očuvanju okoliša.

ŠTO MOŽETE?

1. **Stvoriti sustav zelene javne nabave u kojem su jasni kriteriji (vidjeti primjer Beča), odnosno integrirati zelenu javnu nabavu u opći zakon o javnoj nabavi i propisati minimalni postotak koji mora imati u ukupnoj javnoj nabavi.**
2. **Educirati i informirati najvažnije aktere koji se prijavljuju za javnu nabavu o novim procesima i vrednovanjima.**
3. **Stvoriti transparentni sustav najave i prezentiranja natječaja za javnu nabavu kako bi se svi zainteresirani mogli na vrijeme pripremiti, a kako bi građani imali uvid u trošenje javnog novca.**

OVO JE DOBRO!

Beč ima jedan od najboljih sustava odgovorne, dugoročno korisne i zelene javne nabave. Njegov je primjer poznat u svijetu, a možemo reći da se mogu podičiti i brojnim drugim područjima društvene i solidarne ekonomije. Beč je kao takav jedno od najboljih mjesta za život.

Sustav zelene javne nabave poznat je po imenu ÖkoKauf Wien i osnovan je 1998. godine. Ustrajnim razvojem i konkretnim koracima u Beču su došli do fascinantnih rezultata: više od 50 % hrane u dječjim vrtićima dolazi iz lokalne ekološke proizvodnje i trećina u bolnicama i domovima za starije. Posebno su bitni kriteriji. Cijena je važna, kao i kod nas, ali ona sudjeluje s tek 30 % udjela u kriterijima važnosti za dobivanje posla javne nabave za primjerice staračke domove. Najvažniji kriterij je kvaliteta proizvoda ili usluge, što nosi udio od 40 %. Nakon cijene, kriteriji po važnosti i njihovi udjeli su: 15 % logistika (uključujući i udaljenost od lokacije), 10 % odnos prema korisnicima i osposobljenost i 5 % stručnost kadrova. Koji god sektor u gradu izaberete, otvaraju vam se puto-

kazi za održivu i pravednu javnu nabavu, koristi i akteri koji vam mogu pomoći. Grad godišnje uštedi trideset tisuća tona emisija CO₂ i sedamnaest milijuna eura zahvaljujući sustavu održive i zelene javne nabave. Više od 740 lokalnih tvrtki uključeno je u proces jačanja ekonomije kroz sustav zelene i održive javne nabave. Možemo si predočiti koje pozitivne refleksije to ima na ukupnu kvalitetu života, dobrobit u lokalnoj zajednici grada i oko njega te održivost čitavog prostora.

Posebno lijepa priča u jačanju aktera društvene i solidarne ekonomije karta je bečkog područja na internetskoj stranici s lokacijama aktera društvene i solidarne ekonomije i pojašnjenjima o sektorima kojima pripadaju.

LOKALNE VALUTE

O lokalnim valutama dosta smo pisali u knjizi *Dobra ekonomija* (2016.) pa ćemo se ovdje osvrnuti samo na njihovu važnost za javne politike. Lokalne ili komplementarne valute predstavljaju vrlo razvijen sektor DSE-a. To je zato jer je za njihov uspjeh potreban jak osjećaj povjerenja i pripadnosti lokalnoj zajednici, visoka razina solidarnosti i sklonosti suradnji te usmjerenost na viši zajednički cilj. Lokalne se valute uspostavljaju nakon što je organiziran kvalitetan i razvijen sektor organizacija za pravednu trgovinu, radničkih, socijalnih i drugih zadruga, etičnih financijskih institucija i drugih aktera društvene i solidarne ekonomije. Lokalne valute nastaju kao logična posljedica razvoja sektora DSE-a, a možemo reći i razine razvijenih javnih politika za DSE, jer posljednjih je godina sve više gradova koji podržavaju lokalne valute odozgo.

U Francuskoj su lokalne valute dobile i svoj pravni okvir u Zakonu o društvenoj i solidarnoj ekonomiji iz 2014. godine. To je bio ogroman iskorak i vjetar u leđa. U tom se zakonu regulira i omogućuje, uz razmjenu između korisnika i proizvođača ili kroz B2B model, korištenje lokalnih valuta kao sredstva plaćanja za javne i komunalne usluge. Popis prostora, roba ili usluga koje u brojnim francuskim gradovima možete dobiti korištenjem lokalne valute je iz naše perspektive nevjerojatan: muzeji, bazeni, knjižnice, koncerti, hrana na tržnicama, školska menza, javni prijevoz, vrtići pa čak i projekti lokalnih udruga. Mnogi gradovi idu čak tako daleko da u lokalnoj valuti isplaćuju dio plaće gradskim službenicima, od gradonačelnika nadalje, a neki poput Grenoblea ukl-

jučuju lokalnu valutu u sustav socijalne pomoći i plaćanja komunalnih usluga poput računa za vodu i struju. Zato danas u Francuskoj imamo više od sedamdeset takvih modela jačanja lokalne ekonomije kroz paralelni financijski sustav, a njihova se važnost i snaga za lokalnu ekonomiju dodatno pokazuju uslijed velikih kriza poput ove uzrokovane COVID-19 bolesti.

Kao reakcija na krizu, sve je više gradova koji tiskaju vaučere lokalnih valuta kao podršku oporavka lokalne ekonomije te ih ravnopravno dijele stanovnicima koji mogu kupovati robe i usluge za jačanje lokalne ekonomije. Tako je francuski grad Capetang tiskao vaučere u protivrijednosti od osamdeset tisuća eura, a svako je kućanstvo dobilo pedeset tokena u lokalnoj valuti za lokalnu potrošnju.

Sličan potez za jačanje lokalne ekonomije napravila je i Ženeva, koja sudjeluje i u projektu Partnerstva za društvenu i solidarnu ekonomiju. Krajem 2020. godine otvorili su javnu akciju solidarnih vaučera, a u lokalnu valutu léman uložili su iznos u protivrijednosti od 24 milijuna franaka. Grad je subvencionirao proces pa su građani kupovali vaučere s 20 % popusta. Vaučeri su potrošeni na proizvode i usluge 593 poduzeća društvene i solidarne ekonomije na području grada, pri čemu su posebno aktivni bili dućani bicikala, kafići i restorani, poduzeća u sektoru osobne njege i očuvanja zdravlja.

ŠTO MOŽETE?

1. **Mapirajte potrebe i ponudu za osnaživanje lokalne ekonomije i zapošljavanja koje je moguće realizirati i osigurati uz pomoć lokalne valute.**
2. **Proučite zakone koji utječu na lokalne valute i pronađite model koji može biti operativan.**
3. **Napravite razvojni plan lokalne valute i transparentno predstavite javnosti politike koje će podržavati; predstavite kartu fizičkih objekata gdje će se moći koristiti i popis usluga.**
4. **Odredite oblik podrške razvoju i implementaciji lokalne valute (edukacija i *know-how*, financiranje aplikacije za korištenje, prostor za rad i administriranje, oprema i drugo), ali pazite da osigurate samostalni rad bez uplitanja političke vlasti u direktno donošenje odluka i operativni rad lokalne valute.**

OVO JE DOBRO!

Eusko je trenutačno najaktivnija lokalna valuta. Koristi se u francuskom dijelu Baskije oko grada Bayonnea. Nakon sedam godina razvoja, početkom 2020. godine u opticaju je bilo milijun i pol euska s gotovo četiri tisuće korisnika i više od tisuću poslovnih subjekata i privatnih organizacija. Važnije od vrijednosti valute je što bit euska, kao i drugih lokalnih valuta, nije gomilanje profita i bogaćenje na špekuliranju vrijednosti, nego cirkuliranje u sustavu. Lokalna valuta tako kruži u lokalnoj ekonomiji sedam puta češće od eura. Eusko, koji odnedavno podržava i plaćanje vlastitom kreditnom karticom, dizajniran je da bi osnažio kratke lance opskrbe i suradnju između poslovnih aktera u regiji. Iskustvo u toj regiji govori da više od polovice poslovnih subjekata izbjegava pretvaranje euska u eure, već ih pušta u daljnje kruženje u lokalnoj ekonomiji i odabire poslovne partnere s kojima može razmjenjivati lokalnu valutu. Koliko ondje razmišljaju u duhu društvene i solidarne ekonomije dovoljno govori priča da su u sustav uključili i mali dućan s lokalnom hranom iz obližnjeg sela Ascain, premda geografski izlazi iz regije. Razlog je važnost tog dućana za lokalne proizvođače i kvalitetu života u ruralnom prostoru.

Za sigurnost čitavog fonda lokalne valute garantiraju tri etičke banke i financijske institucije: La Nef, Crédit Coopératif i Caisse Solidaire, kod kojih se može obaviti konverzija u eure iako se ona obeshrabruje kroz nadoknadu u iznosu od 5 %. Posebnost je euska i što je dobio pravnu bitku protiv svog sjedišta regije, koje ih je tužilo zbog namjere korištenja euska za pokrivanje dijela plaća gradskim službenicima. To im je osiguralo ogroman publicitet te su postali heroji gradića koji na kreativan i uključujući način pronalaze rješenje usred krize COVID-19 krize kako bi lokalnu ekonomiju i solidarnost među ljudima održali vitalnom.

MLADI

Svaki razvojni koncept koji je usmjeren na održive, pravedne i dugoročne ciljeve itekako se mora fokusirati na mlade. Stvar je krajnje logična – oni su ti koji dolaze i koji će naslijediti sve rezultate javnih politika koje stvaramo. S druge strane, njima u ovom trenutku ostavljamo ekonomski globalni poredak koji je ovisan o rastu, koji je u stalnom ratu s ekosustavima, ostavljamo im nikad gore stanje svjetskih prirodnih resursa i svijet koji je izrazito nesiguran i u kojem se zapravo kroz politiku i ekonomiju ubija budućnost i povjerenje u vlastite snage za bolje sutra.

Jedan od najboljih primjera društvene i solidarne ekonomije koji vode mladi vidjeli smo tijekom studijskog posjeta partnerima iz Ženeve u sklopu projekta Društvene i solidarne ekonomije. Primjer je još više vrijedan divljenja jer je zorno pokazao što znači suradnja kroz koju se stvara dobar sustav cirkularne solidarne ekonomije. Ušli smo u jedan neugledan i tipičan hangar kakvih ima na stotine u svim više-manje sličnim bivšim industrijskim zonama gdje se takvi prostori koriste za skladišta ili urede. Spustili smo se u podrum i ušli smo u proizvodni kreativni raj društvene i solidarne ekonomije. Xavier je mladi majstor proizvođač najboljih ekoloških *craft* piva pod imenom L'apaisée. Ime znači "umiriti", što je njemu, koji je puno vremena provodio za kompjuterom, iznimno trebalo. Dolje je i Michael, koji je majstor za gljive bukovače pod imenom Geminoh. Njihovi proizvodni lanci isprepleteni su tako da je ostatak procesa od jednoga novi resurs za drugoga, a zajedno koriste i strojeve kada je to moguće. Kvasac iz proizvodnje piva prebacuje se kao pogon za micelij gljiva, a nakon što Michael proizvede gljive svoj supstrat predaje na korištenje u proizvodnji piva posebnoga okusa. Svi drugi nusproizvodi njihove proizvodnje koji se ne koriste direktno prebacuju se ekološkim proizvođačima hrane i poljoprivrednicima oko Ženeve. Trokut suradnje zatvara Les Potions D'Adèle čija vlasnica Louisa je majstorica proizvodnje prirodnih deterdženata, sredstava za čišćenje i biljne kozmetike. Njezini ostaci od proizvodnje koriste se za unutarnje ekološko čišćenje bačava u kojima se proizvodi pivo, a ona koristi svu aparaturu i uređaje dok miješa svoje tekuće proizvode. Gotovo sve namirnice su iz Ženeve i lokalnog su porijekla. Louisa potiče i kupnju proizvoda u povratnoj ambalaži, u što smo se uvjerali i posjetom zadružnom dućanu Le Nid, gdje se nalazio njezin kutak s velikim tankovima iz kojih bi ljudi sa svojom ambalažom punili što im treba. Kako izgleda ta suradnja mladih ljudi na društvenoj i solidarnoj ekonomiji, vidimo na slici.

Slika 5— Solidarna kružna ekonomija na primjeru iz Ženeve

Pomažu si i na tržištu, a posebno nas se dojmio bar, restoran i koncertni prostor la Jonquille, koji se spremao otvoriti Xavier. Uz smanjenje otpada, cirkularno korištenje resursa i društvenu i solidarnu ekonomiju u praksi, ti mladi ljudi su svjesni važnosti cjelokupnog ekosustava. Zajedno s još tristotinjak drugih poduzeća i zadruga članovi su Komore za društvenu i solidarnu ekonomiju Ženeve. Oni surađuju s permakulturnim farmama, malim ekološkim trgovinama i solidarnim lancima kratke opskrbe, a njihove proizvode može se platiti i lokalnom valutom léman.

Javne politike za društvenu i solidarnu ekonomiju namijenjene osnaživanju i otvaranju prostora za mlade stoga su iznimno važne. Louisa, koju zatvara trokut solidarne kružne ekonomije na primjeru kojeg smo vidjeli, dobitnica je direktne financijske pomoći koju kanton Ženeva dodjeljuje mladim poduzetnicima u društvenoj i solidarnoj ekonomiji. Tako se jača samopouzdanje, osjećaj pripadanja lokalnoj zajednici i svijetu, ali najvažnije, svijest da ima smisla stvarati nešto dobro. Tu se prvo ističe važnost edukacije i obrazovnih programa, jačanje kapaciteta i vještina, ali je važno i osigurati područja sukreiranja javnih politika, prostore i organizacije za samostalno vođenje programa i aktivnosti namijenjenih mladima te druge oblike podrške za razvoj i emancipaciju. Tako se stvaraju temelji za razvoj društveno solidarnih i održivih poduzeća, zadruga i poslovnih inicijativa koje vode mladi. Njihove djelatnosti su brojne i raznolike, no važno je istaknuti da kada pričamo

o mladima, neizostavno govorimo i o međugeneracijskog solidarnosti, volontiranju, sportu i kulturi.

ŠTO MOŽETE?

1. Osigurajte mladima prostor za samostalno kreiranje programa i aktivnosti.
2. Podržite provođenje praktičnih treninga za mlade kako bi dobili znanje i vještine za pokretanje društveno solidarnih poduzeća i zadruga.
3. Kreirajte vijeće za budućnost koje će izraditi i koordinirati provođenje akcijskog plana za javne politike namijenjene mladim osobama.

OVO JE DOBRO!

Grad Pregrada, koji je partner na projektu Partnerstvo za društvenu i solidarnu ekonomiju, uz mnogo svojih kvaliteta može istaknuti i brigu za mlade, što je posebno izazovno u malom mjestu. LAG Zagorje-Sutla obuhvaća 11 jedinica lokalne samouprave s područja Krapinsko-zagorske županije, uključujući i grad Pregradu. Oni provode inovativan projekt *Uzmi pare i napravi nešto za mlade* u suradnji s Mrežom udruga Zagor, koju je 2007. godine osnovalo također 11 udruga mladih s područja županije kako bi utjecali na politike za mlade i zagovarali aktivnosti usmjerene na razvoj i potrebe mladih. Projekt *Uzmi pare i napravi nešto za mlade* dobiven je na natječaju programa Civic Europe, a cilj mu je otvoriti prostor projektima za mlade koristeći metodologiju participativnog budžeta, što je vrlo blisko javnim politikama za društvenu i solidarnu ekonomiju. Nakon radionica za mlade, na kojima su se učile osnove i koraci u participativnom budžetu, mladi su sami kreirali projekte koji će dobiti financijsku potporu. U četiri prve općine s područja LAG-a predstavljeno je ukupno 13 projekata za poboljšanje kvalitete života mladih. Svi uključeni između 15 i 30 godina glasali su u travnju ove godine na biralištima kako bi odabrali one koji će se realizirati s financijskom potporom u iznosu od dvadeset tisuća kuna. Ukupno je glasalo više od dvjesto mladih osoba, a odabrali su

projekte vezane uz fizičke i sportske aktivnosti za mlade. Nadalje, predstavnici lokalnih uprava zajedno s mladima i udrugama mladih pripremaju projekte za realizaciju i osiguravaju stručnu pomoć. Nakon odabira najboljih projekata odlučili su poduprijeti i sljedeća tri projekta na listi s deset tisuća kuna iz javnih sredstava. Kroz takav projekt mlade osobe vježbaju sudjelovanje u procesima donošenja odluka, potiče se suradnja između mladih i donositelja odluka, a kroz učenje o participativnom budžetu razvija se svijest o važnosti sukreiranja javnih politika.

INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE

Potreba širenja pristupa digitalnom znanju i uslugama i korištenje softvera otvorenog koda jedna je od tema kojoj sve više raste važnost s obzirom na razvoj informacijske i komunikacijske tehnologije (IKT). Imamo doista mnogo primjera dobre prakse gdje se IKT koristi za unapređenje stanja u brojnim drugim područjima DSE-a. Tehnologije spominjemo u *Priručniku* i zato što se radi o još jednom horizontalnom području koje se danas primjenjuje u svim drugim područjima društvene i solidarne ekonomije. Odličan primjer povezan s prethodnim područjem, mladima, internetska je platforma wweeddoo.com kao zajednički projekt nekoliko mladih ljudi za mlade. Glavna je ideja platforme promicati i predstaviti projekte iz solidarno društvenih poduzeća i inicijativa i predstaviti etične poduzetničke ideje koje vode mladi iz područja sporta, putovanja, obrazovanja i drugih područja. Platforma je namijenjena osobama između 13 i 30 godina. Cilj je projekta omogućiti javnim i privatnim akterima da se upoznaju s projektima mladih te da ih podrže i omoguće im razvoj savjetom, povezivanjem sa sličnim pričama koje im mogu pomoći, materijalima i financiranjem. Platformom trenutno upravlja tim od 15 osoba, a korisnici dobivaju uslugu potpuno besplatno i sami mogu predstaviti svoj projekt ili ideju. U tom smislu *wweeddoo* funkcionira i kao besplatna platforma za *crowdfunding* za projekte mladih. Projekti su predstavljeni na stranici prema temama, fazama realizacije i datumu unošenja na platformu.

U *Priručniku* dajemo primjer korištenja IKT-a u području gospodarenja otpadom. Možemo reći da su informacijske i komunikacijske tehnologije alat za veću vidljivost i efikasnost, bolju komunikaciju i umreženost i opće unapređenje svih drugih područja društvene i solidarne ekonomije.

ŠTO MOŽETE?

1. Osigurajte digitalnu i komunikacijsku pismenost zaposlenika javnih institucija i zainteresiranih građana.
2. Razmislite kako koristiti razne alate i modele IKT-a za razvoj javnih politika DSE-a.
3. Iskoristite IKT za transparentnu komunikaciju provođenja javnih politika i njihovu evaluaciju.

OVO JE DOBRO!

Organizacija Co-Recyclage iz Pariza stvorila je otvorenu digitalnu platformu koja okuplja sve one koji se žele riješiti stvari ili uređaja. Platforma funkcionira na principu oglasnika, a osobe kontaktiraju ponuđača direktno. U suradnji s gradskom upravom, moguće je ponuditi i velike uređaje i aparate koji se još mogu popraviti. Ako se pak nitko ne javi za njihovo preuzimanje, preuzima ih javno poduzeće za glomazni otpad.

Stvoreno je nekoliko digitalnih alata za komunikaciju i informiranje:

PassMob – Prati stanje na radnim mjestima, skladišnim prostorima i tvornicama i daje uvid u stvari koje su u ponudi da se preuzmu.

Co-Recyclage Pro (<https://www.co-recyclage.pro/>) – Platforma okuplja više od 1.300 profesionalnih aktera koji imaju uvid u ponudene stvari za besplatno preuzimanje.

TracMob – Osigurava praćenje uređaja ili dijelova koji su i dalje upotrebljivi nakon rastavljanja uređaja. Ovaj alat omogućuje češću cirkulaciju i manji pritisak na skladištenje uređaja koji se nude u aplikaciji. Tako oni koji nude korisne stvari ili njihove elemente znaju unaprijed gdje se nalaze njihovi budući korisnici, što povećava efikasnost i kvalitetu cjelokupnog sustava (CRESS et Ademe, 2020.).

Podaci pokazuju da je samo ta jednostavna aplikacija povećala razmjenu, odnosno ponovnu uporabu raznih uređaja i aparata

između 12 i 15 %. U sustavu ponovne uporabe i popravljanja uključene su i privatne firme i tvrtke kojima zbog brojnih razloga (preseljenje i promjena lokacije, promjena posla, prekid proizvodnje i slično) više odgovara preusmjeriti svoje uređaje ili aparate.

MARGINALIZIRANE SKUPINE

S obzirom na to da je solidarnost temeljno određenje ekonomije koju zagovaramo, posebna se pažnja posvećuje pravima i osnaživanju marginaliziranih skupina u društvu. Dapače, s obzirom na njihov status, realiziranje je transformativnih politika za promjenu stanja marginaliziranih osoba i odnosa moći u društvu posebno se cijeni i poštuje. Na svijetu živi previše ljudi koje opisujemo kao marginalizirane skupine priznajući da nemaju jednakopravan status, vidljivost i položaj u društvu. Kada krenemo nabrajati sve koji se mogu naći u tom položaju, vidimo sav apsurd društvenog ustroja jer ispada da je većina ljudi marginalizirana: žene, mladi, starije osobe, osobe s invaliditetom, LGBT osobe, nezaposleni i osobe u socijalnom riziku, beskućnici, migranti i izbjeglice, manjine po drugim raznim osnovama (rasa, nacionalnost, vjera...). Svaka od tih društvenih skupina ima specifične uzroke marginalizacije, ali postoje i obrasci koji se preklapaju i ponavljaju, a potječu iz odnosa moći u društvu.

Akteri društvene i solidarne ekonomije, a pogotovo oni koji pišu i provode javne politike, imaju veliku ulogu i odgovornost u smanjenju marginalizacije ljudi i razvijanju društva jednakih prava, odnosno društva solidarnosti s onima koji ne ostvaruju svoja prava.

Potrebno je pomaknuti se iz pozicije empatije, koja je poželjan ali tek prvi korak prema solidarnosti, koja je pak aktivna i podrazumijeva djelovanje. Tu prije svega mislimo na uspostavljanje sustava aktivnog osnaživanja i jačanja sposobnosti osoba koje su marginalizirane. Drugim riječima, cilj nije svesti sustav na puko pomaganje ljudima da prežive, što je u iznimnim slučajevima i ekstremnim situacijama pravi prvi korak. Jasno je da ćemo beskućniku, imigrantu, djetetu ili ženi žrtvi nasilja pružiti hitno zbrinjavanje i spasiti ih iz nepovoljne situacije, no kada su zbrinuti, potrebno je razmisliti kako ih izvući iz stanja ovisnosti, kako pronaći načine emancipacije od marginaliziranog položaja i pružiti im konkretno znanje za taj iskorak. U javnim politikama potrebno je pripremiti jasan plan i procese integracije kako bi svi ljudi postali ravnopravni i punopravni građani lokalne zajednice i društva.

ŠTO MOŽETE?

1. Mapirajte aktere i organizacije iz sektora koji mogu pomoći oko humanog i solidarnog odnosa prema osobama u nepovoljnom položaju i uključite ih u procese javnih politika i aktivnosti za njihovo provođenje.
2. Osigurajte kvalitetno i transparentno informiranje, educiranje i senzibiliziranje javnosti kako bi se svi upoznali s pravima koja pripadaju svima i kako bi se podigla svijest o sinergiji svih stanovnika kroz međusobno poštovanje i zajednički doprinos razvoju lokalne zajednice.
3. Kreirajte akcijski plan za integraciju marginaliziranih skupina u društvo i ekonomiju lokalne zajednice s javnim ciljevima i točkama provjere.

OVO JE DOBRO!

Primjer koji povezuje neke od prijašnjih tema i marginalizirane skupine nalazimo u Gentu, koji općenito postaje jedno od najvažnijih mjesta u Europi za razvoj društvene i solidarne ekonomije i primjenu javnih i zajedničkih dobara. Torekes je priča koja povezuje hranu, lokalnu valutu i marginalizirane skupine kroz jačanje društvene kohezije, međusobno razumijevanje i solidarnost. Sve se događalo u kvartu Rabot, četvrti sa socijalno-ekonomski najsiromašnijom populacijom u kojoj živi i puno imigrantskih obitelji. Gradska uprava je 2010. godine provela istraživanje među građanima s pitanjem što bi popravilo situaciju i spriječilo daljnju društvenu eroziju kvarta. Ljudi su odabrali urbane vrtove i dobili su obližnje gradsko zemljište na kojem je niknuo vrt De Site. Svi koji su htjeli raditi u vrtu dobili su za nagradu lokalnu valutu torekes u vrijednosti od 150 eura. Kako bi držali sustav bez prevelikih financijskih pravnih zavrzlama, cijeli se proces vodio kao volontiranje.

Naziv valute znači mali toranj jer su korisnike projekta na to podstjecali njihovi visoki sivi neboderi u kojima su živjeli. Korištenje lokalne valute torekes podržalo je flamansko ministarstvo zapošljavanja i društvene ekonomije, a danas se o projektu brine gradska uprava. Zanimljivo je bilo širenje mogućnosti dobivanja torekesa

i za osobe koje nije privlačio rad u vrtu ili za one koji nisu imali dovoljno znanja ili vremena. Torekes se moglo dobiti i obavljanjem sitnih popravaka oko vrta, pomaganjem pri održavanju dječjeg igrališta, brigom za mali sustav obnovljivih izvora energije ili pomaganjem susjedima u obavljanju svakodnevnih aktivnosti i potreba poput odlaska u dućan po osnovne namirnice. Lokalnu valutu bilo je moguće potrošiti za hranu i osnovne namirnice, lijekove i odjeću, autobusne karte ili kulturna događanja kao što su odlazak u kazalište ili kino. Na internetskoj stranici projekta nalazi se karta mjesta na kojima se torekes može zaraditi i potrošiti.

Torekes spaja stanovnike najsiromašnijeg kvarta u gradu, povezuje ih bez obzira na to otkuda su i koja je njihova priča. Lokalna valuta je tako postala resurs društvene kohezije susjedstva. Riječima jednog od volontera: “Kada platim sve račune i dugove, ostaje mi dva-deset eura za život na tjedan. Radeći četiri sata na De Siteu zaradim deset eura. Za mene je to razlika između jesti i nemati za jelo.”

Torekes i danas postoji, ali vremena se mijenjaju. Kada su mladi u kvartu odrasli, imali su druge potrebe i došlo je vrijeme za promjene. Grad je uz nekadašnji urbani vrt De Site pomogao izgraditi društveni centar Bazaar Rabot, koji okuplja sve kvartovske inicijative i društvena poduzeća, a u kojem se nalazi lokalni socijalni dućan za hranu, dućan za poklone, odjeću i obuću, mjesto za sastanke, radionice i druga javna događanja. Na mjestu nekadašnjeg urbanog vrta izgrađeno je nogometno igralište kako bi se mlade odvratilo od cjelodnevnog tumanjanja po ulicama s potencijalno rizičnim oblicima ponašanja. Mladi nogometaši su dobili prigodno ime Site Boys.

TURIZAM

U mnogim priručnicima o javnim politikama društvene i solidarne ekonomije nema turizma. On se smatra posebnom granom ekonomije i društva. No u Hrvatskoj je ta grana ekonomije, sa svim svojim pozitivnim i negativnim posljedicama, iznimno bitna. Mnoge zemlje ovisne o tom sektoru pretrpjele su veliku štetu uslijed krize uzrokovane COVID-19 bolesti i ograničenjem kretanja. Nema smisla ignorirati činjenicu koliko je Hrvatska ovisna o turizmu. Kao i svaka ovisnost, i ova stvara čitav niz negativnih stanja i posljedica, posebice dugoročno, ali

je nije moguće promijeniti preko noći koliko god to priželjkivali. Cilj je razvijati vrste turizma koji doprinose općem dobru i kvaliteti života te se odnose prema lokalnim resursima na odgovoran i održiv način.

ŠTO MOŽETE?

1. Izradite na participativan način strategiju i akcijski plan za održivi i dugoročno otporni turizam.
2. Integrirajte turizam u druga važna područja za vaše javne politike kako bi postao dio cjelovitog i holističkog razvoja Vašeg područja.
3. Promovirajte svoje mjesto kao prostor održivog turizma i prema lokalnom stanovništvu i prema mogućim posjetiteljima.

OVO JE DOBRO

Dobar primjer drugačijeg odnosa prema turizmu, odnosa koji je uključiv i teži dugoročnom kvalitetnom razvoju lokalne zajednice kroz turizam, primjer je zadruga Hotel na sjeveru. Taj jedinstveni turistički projekt stvoren je 2010. godine kao proces očuvanja kulturne baštine u sjevernom distriktu grada Marseillea. Veliki razvoj doživio je 2013. godine kada je Marseille bio prijestolnica kulture u EU. Radi se o zadružnom obliku obavljanja turističke usluge gdje sedamdeset stanovnika nudi smještaj turistima uz organiziranje pedeset različitih šetnji kroz prirodnu i kulturnu baštinu tog dijela grada i ponudu pedeset lokalnih proizvoda. Ture su organizirane u kreativnom i edukativnom smislu. Lokalni vodiči pričali su o povijesti tog dijela grada, razdoblju industrijalizacije i društvenim borbama za dostojanstven život, utjecaju prirodnih resursa i poljoprivrede na lokalno stanovništvo. Od osnutka ugostili su više od deset tisuća posjetitelja, postali su medijska atrakcija zbog drugačijeg pristupa turizmu, a imali su i veliki doprinos Faro Konvenciji Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine (RTES, 2016.). Od 2014. godine produbili su suradnju sa sektorom DSE-a kroz zajednički nastup i međusobno pomaganje na promociji, a nedavno su izradili digitalnu platformu za putovanje, Ptice iz prolaza, koja je namijenjena putovanjima s pričom i doživljajem lokalnog konteksta, kulture, povijesti i svakodnevnog života. Ta platforma, kao inovativan alat za društ-

veno odgovoran oblik turizma okrenut prema dugoročnim ciljevima zajednice i jačanju lokalne ekonomije, očuvanju poslova i normalnog života, širi se i u drugim zemljama. To je područje i jedno od mjesta na kojem se eksperimentira s modelom turizma fairbnb, gdje stanovništvu ostaje više sredstava za ulaganje u lokalnu zajednicu i projekte od opće koristi. To je posebno važno jer ih individualizacija turističke ponude i potražnje ugrožava u ekonomskom i vrijednosnom smislu. Također su stvorili brand gostoprimstva *H2H – human to human* (čovjek čovjeku), koji znaju prezentirati i kao *story to story, from host to host* (od priče do priče, od domaćina do domaćina). Zadruga ima i raznovrsne metode financiranja i ekonomske održivosti jer u svojoj ukupnoj ekonomskoj vrijednosti trećina dolazi od direktne turističke usluge, trećina od javnih natječaja i direktnih partnerstva, a trećina od volonterskog rada.

MJERENJE DRUŠTVENOG DOPRINOSA

Akteri društvene i solidarne ekonomije imaju važnu ulogu u povećanju opće dobrobiti, osjećaju samopoštovanja i zadovoljstva i kvalitete života u lokalnoj zajednici kroz niz koristi koje generiraju kroz djelovanje. Te se koristi ogledaju kroz jačanje lokalne ekonomije koja kruži i čuva vrijednost poslovnih aktivnosti tamo gdje je i nastala, kroz zapošljavanje i razvoj volonterstva, osnaživanje socijalne kohezije i osjećaja zajedničke ideje i cilja, kroz razvoj međusobnog pomaganja i humanog odnosa punog razumijevanja i poštovanja, kroz održivi i odgovoran odnos prema globalnim ekosustavima i lokalnim prirodnim resursima.

Ipak, bez obzira na rezultate, akteri DSE-a ne uzimaju svoju ulogu zdravo za gotovo, kao samu sebi svrhom i nešto što se podrazumijeva. To je jedna od najčešćih kritika kapitalističkog ekonomskog sustava koji se postavio iznad svega, kao izdvojen od ostatka prirode i društva. Akteri DSE-a nemaju problem polaganja računa, odnosno predstavljanja svog rada na transparentan način i vrednovanja svog doprinosa lokalnoj zajednici i društvu. To rade na dubinski način, kroz mjerenje potpunog utjecaja, a ne u stilu korporativnog sektora, preko par najizglednijih područja djelovanja koja ne zahvaćaju ukupno poslovanje, ali ih je lijepo prikazati jer "ozelenjuju" sliku tvrtke.

Shvaćajući ekonomiju kao neodvojivu od prirode i društva, akteri DSE-a ne mjere samo ekonomski utjecaj koji ostvaruju, odnosno ne prihvaćaju financijalizaciju svoga rada, nego mjere svoj ukupni doprinos, koji se ogleda i kroz međuljudske odnose, zadovoljstvo radnim

uvjetima i kvalitetom života, ponašanjem u širem poslovnom okruženju, odnosom prema dobavljačima i korisnicima i čitavim nizom drugih važnih područja. Akteri DSE-a tako pokazuju da su integralni dio lokalne zajednice i društva.

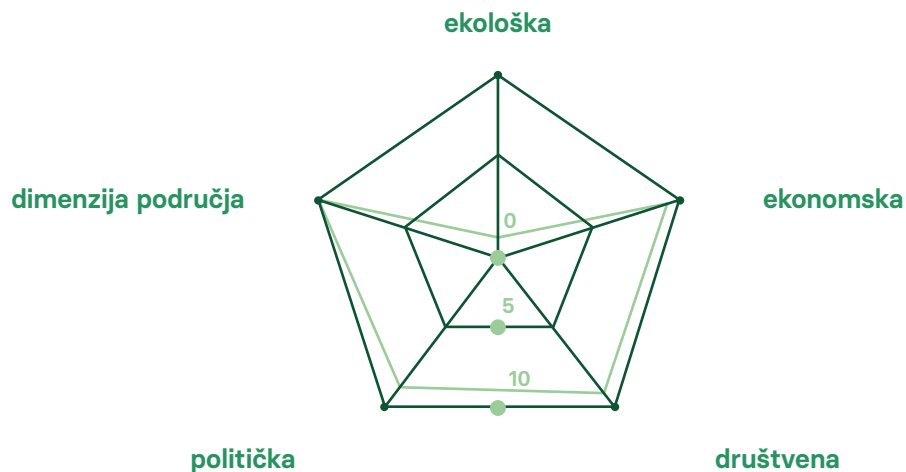
Uz aktere DSE-a na terenu, i javne uprave koje podržavaju taj koncept koriste alate i metode mjerenja društvenog doprinosa za evaluaciju svoga rada. Tako se analizira usklađenost javnih politika sa stvarnim potrebama u lokalnoj zajednici i uspjeh rješavanja najvažnijih izazova s kojima se suočavaju stanovnici.

Društvena korisnost pomaže u upravljanju javnim politikama. Ona preispituje ekonomije i politike uzimajući u obzir nove indikatore humanog, socijalnog, ekološkog i demokratskog predznaka. Ponekad se umjesto društvene korisnosti upotrebljavaju termini društvena dodana vrijednost, valorizacija društvenosti, kolektivna korist ili pozitivna eksternalija (RTES, ARF i Avise, 2012.).

U mjerenju društvene korisnosti najčešće koristimo pet dimenzija koje imaju svoje potkategorije: dimenziju područja (pozicioniranje u području, animacija područja, udaljenost), ekonomsku dimenziju (efikasnost, stvaranje poslovnih prilika, odgovaranje na potrebe), društvenu dimenziju (inkluzija, jednakopravni pristup, raznolikost), političku dimenziju (sukreiranje javnih politika, aktivni građani, participativna demokracija) i ekološku dimenziju.

Tih pet dimenzija možemo prikazati u obliku zvijezde, koju su počeli koristiti u regiji Akvitaniji čak i prilikom analize projekata koji dolaze na natječaje za razvoj društvene i solidarne ekonomije. Evaluacija projekata provodi se gledajući podudarnost i doprinos za tih pet dimenzija. Na slici je primjer jedne takve evaluacije na kojoj vidimo da projekt ostvaruje odlične rezultate u svim dimenzijama osim ekološke te će sigurno dobiti sugestije da treba obratiti pažnju i na taj dio društvene i solidarne ekonomije.

Očekivanja su višestruka: prikazati mnoštvo pozitivnih efekta nastalih nakon provođenja projekata, stvoriti legislativni okvir za njihovo poslovanje i sudjelovati u raspravi definiranja koristi za društvo.

Slika 6 — Primjer zvijezde za analizu projekata društvene i solidarne ekonomije

ŠTO MOŽETE?

1. Provedite edukaciju zaposlenika javne uprave i drugih važnih aktera DSE-a o mjerenju društvenog doprinosa.
2. Odaberite jedan od mnogih alata za mjerenje društvenog doprinosa i provedite analizu uspjeha neke od vaših javnih politika.
3. Objavite izvještaj, transparentno komunicirajte rezultate prema javnosti i najavite kako će se provoditi preporuke iz evaluacije.

OVO JE DOBRO!

Bordeaux je koristio analizu društvenog doprinosa za evaluaciju trogodišnjeg akcijskog plana razvoja DSE-a u razdoblju od 2016. do 2018. godine. Takav prilagođeni pristup omogućio im je da osvijeste sve što je korisno u njihovim javnim politikama za DSE, ali i da dobiju kvalitetan uvid u područja koja zahtijevaju poboljšanje u sljedećem akcijskom planu. Najvažnije je bilo saznati kako su javne politike za DSE integrirane u opću strategiju razvoja grada i kako/ koliko daju vrijednost kvaliteti života u gradu. Provodila se i analiza investicije od 2.6 milijuna eura u sektor DSE-a. Uz refleksiju na

vlastiti rad, ovakav tip evaluacije koristan je i za njegovo poboljšanje, pa je Bordeaux dobio akcijski plan za bolju učinkovitost i postizanje rezultata za svoje javne politike DSE-a u lokalnim zajednicama te poveznice i točke preklapanja između područja u kojima provodi te javne politike.

Analiza društvenog doprinosa pokazala je izrazito pozitivan utjecaj na zaposlenost i razvoj koji donosi sektor DSE-a, ali i na nedostatak komunikacije prema najširoj javnosti o povezanosti akcijskog plana i jačanja lokalne otpornosti i kvalitete života (Avisé i RTES, 2019.).

KRIZA ZBOG COVIDA-19 I OTPORNOST

"Društvena i solidarna ekonomija već je dugo uspješna priča u našoj gradskoj regiji u Liverpoolu, ali je i podcijenjena, i to često zbog fokusa na komercijalni sektor. Otkad sam izabran, radio sam na uspostavi ravnoteže kroz povećanje naglaska na organizacije u srcu naše zajednice. Zato sam proteklih mjeseci blisko surađivao s organizacijama DSE-a kako bismo podržali našu zajednicu i pružili pomoć mom planu za oporavak regije u postpandemijskom svijetu. Pokrećem ovaj savjet kako bismo osigurali uvijek snažan glas i utjecaj društvene i solidarne ekonomije koji treba pomoći sektoru da se razvija u godinama koje slijede." – Steve Rotheram, gradonačelnik gradske regije Liverpool

Modeli suradnje i sukreiranja javnih politika pokazali su se posebno vrijednima za vrijeme COVID-19 krize, koja je napravila nezapamćenu globalnu degradaciju ekonomskog i društvenog života. I ranije su se gradovi i regije s jakim sektorom DSE-a pokazali otporniji na ekonomske krize upravo zbog načina na koji se javne politike ondje stvaraju, odnosno sukreiraju. Otporniji su na krize jer akteri društvene i solidarne ekonomije ne djeluju sami za sebe, odvojeni od lokalne zajednice, nego su duboko integrirani u svakodnevni život i doprinose kvaliteti života kroz poslovanje i aktivnosti šireći vrijednosti solidarnosti, pomaganja i suradnje, osjetljivosti prema slabijima i dugoročne održivosti.

ŠTO MOŽETE?

1. Osnovati tijelo saveza i suradnje s građanima i drugim najvažnijim akterima na terenu radi usmjerene i optimalne reakcije na COVID-19 krizu.

2. Izraditi akcijski plan prilagodbe na krizu s uključenjem vrijednosti društvene i solidarne ekonomije.
3. Izraditi plan otpornosti kako bi se u budućnosti kvalitetnije i brže reagiralo na krizne situacije zbog očuvanja kvalitete života, dobrobiti i solidarnosti u lokalnoj zajednici.

OVO JE DOBRO!

Dobar primjer takve reakcije na krizu je savjet za društvenu i solidarnu ekonomiju (*Social and Solidarity Economy Reference Panel*) koji je osnovan 2020. godine u regiji grada Liverpoola kako bi građanima regije Stevu Rotheramu bili glas i usmjeravali razvoj izrazito vitalnog i snažnog sektora DSE-a. Pedeset tisuća ljudi trenutačno radi u sektoru DSE-a i pritom generira skoro tri milijarde funti prihoda na godinu.

To su neki od glavnih razloga zbog kojih je sektor DSE-a označen kao jedan od ključnih područja u oporavku. Mnogi članovi savjeta bili su među prvima aktivno uključenima u pripremu odgovora Liverpoola na krizu zbog COVIDa-19. Prva stvar koju je grad učinio bilo je dubinsko mapiranje načina na koji kriza utječe na stanovnike gradske regije, a posebno na one najugroženije zbog dobi, položaja, statusa, gubitka posla i drugih razloga. Stvoren je Fond LCR Cares kroz koji se investiralo skoro dva milijuna funti u organizacije koje djeluju u lokalnim zajednicama i volonterskim organizacijama koje pomažu najpogođenijem stanovništvu bez obzira na to je li riječ o starijim osobama, mladima, manjinama ili osobama s invaliditetom. Sljedeći korak bila je financijska platforma za društvene inovacije Kindred vrijedna 6,5 milijuna funti. Kindred je stvoren kroz zajednički rad više od 150 organizacija društvene ekonomije regije Liverpoola. U regiji su proveli i praćenje utjecaja krize na etična i socijalno odgovorna poduzeća. Tako su osvijestili potrebe sektora i lokalnih zajednica u kojima djeluju, ali i snagu i otpornost sektora: dvije trećine poduzeća imala su ekonomska ograničenja zbog utjecaja krize, ali su se prilagodili i stvorili nove proizvode i usluge potrebne za vrijeme krize. Pritom ih je čak 42 % moralo radikalno promijeniti svoje proizvodne i uslužne procese kako bi mogli preživjeti, a 67 % ih je osnovalo nove suradnje ili partnerstva u lancima opskrbe zahvalju-

jući djelovanju u mreži Kindred. Zanimljiva je konstrukcija financijske platforme, ali i procesi odlučivanja o investicijama na terenu: sva poduzeća ili organizacije koje se prijavljuju za financijsku pomoć uz prezentaciju ideje i važnost za lokalnu zajednicu moraju priložiti i pokazatelje svog društvenog doprinosa i načine na koje surađuju ili su dio šire zajednice aktera društvene ekonomije.

Danas za bolje sutra – alati za primjenu javnih politika društvene i solidarne ekonomije

04

Završni dio *Priručnika* odnosi se na praksu, na konkretne alate koji stoje svima na raspolaganju za kreiranje javnih politika za društvenu i solidarnu ekonomiju. Svi primjeri uspješnih i primjenjivih javnih politika za društvenu i solidarnu ekonomiju prikazuju vođenje za onom poznatom misli: *talk the talk, walk the walk*. Najbitnije je da to rade sada i ovdje, ne čekajući čudesna rješenja u budućnosti. Dapače, oni sada i ovdje grade pravedniju i održiviju budućnost i osiguravaju otpornije temelje i strukturu svojih područja.

Predstavit ćemo tri alata koji su različiti, ali koje koristimo za isti cilj. No svrha primjene ne mora uvijek biti ista. Vi ćete odabrati jedan od njih ili možda više za svoje javne politike DSE-a, pa čak i sve ako postoji potreba. Alati koje predstavljamo su: *ekonomija krafne* za gradove, izrada javnih politika na primjeru Centra za podršku DSE-a udruge ZMAG i mjerenje društvenog doprinosa *ekonomije za opće dobro*.

5.1. EKONOMIJA KRAFNE ZA GRADOVE

Jedan od praktičnih alata za javne politike koji u posljednje vrijeme dobiva puno pozornosti primjena je načela Kate Raworth, ekonomistkinje iz Velike Britanije koja se proslavila knjigom *Ekonomija krafne* (*Doughnut Economy*) iz 2012. godine. U njoj je iznijela koncept ekonomije za 21. stoljeće, ekonomije koja poštuje ograničenja ekosustava i potrebu društvenog razvoja u okviru tih granica.

“Krafna” prema kojoj Raworth razvija svoj koncept ima rupu u sredini i sastoji se od dva dijela. Vanjski rub donosi ekološka ograničenja našega planeta, odnosno devet granica koje se ne smiju prijeći prema znanstvenicima iz Štokholmskog centra otpornosti. S unutarnje strane krafne nalaze se društvena postignuća koja smatramo temeljima progresivnog dijela naše civilizacije, a koja je potrebno ostvariti u što većoj mjeri. Za uspjeh ekonomije krafne imamo obrnuti smjer: vanjski ekološki dio potrebno je ublažiti, uravnotežiti, potruditi se ne prijeći granicu, a unutrašnji društveni dio potrebno je proširiti, primijeniti i uključiti u njegove kategorije što je moguće više građana.

Slika 7 — Ekološke i društvene kategorije koje se analiziraju u ekonomiji krafne

Zanimljivo je primijetiti da tek nakon otprilike deset godina od izdavanja knjige koncept postaje snažan alat za solidarne i održive municipalističke javne politike i da raste broj gradova koji promišljaju svoj razvoj prema tom konceptu. Najpoznatiji je primjer Amsterdamske koalicije krafne. Amsterdam je, naime, postao prvi grad koji je pripremio svoj razvoj na principu krafne, što su objavili tijekom prvog globalnog lockdowna uzrokovanog pandemijskom krizom. Time su željeli poručiti da napredan i etički pogled na ekonomiju, društvo i okoliš vide kao rješenje novog sustava nakon globalne pandemije, rješenje koje obećava da se ne moraju vraćati na staro normalno. Cijeli proces vodio se preko inicijative Thriving Cities u suradnji s organizacijama C40, Circle Economy i Doughnut Economics Action Lab.

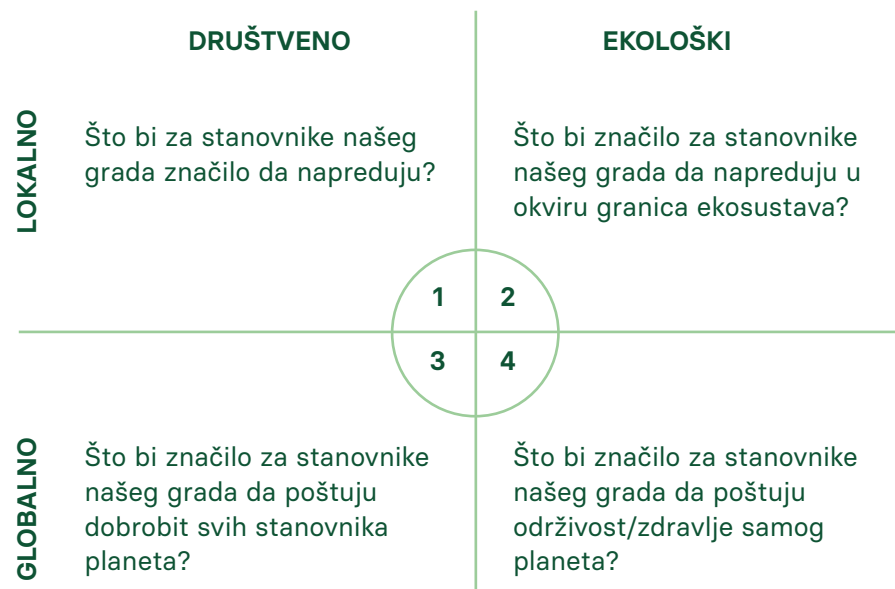
U Amsterdamu su postavili nekoliko ciljeva, a važno ih je istaknuti jer smo ih spomenuli u *Priručniku* kao nužne radnje za uspjeh javnih politika DSE-a.

Povezivati i stimulirati suradnju kroz platformu otvorenu za sve koji žele pomoći. Izgraditi povjerenje i prelaziti granice organizacija i sektora.

Istražiti nužne uvjete za uspjeh i na ekološkoj i na društvenoj strani. Usmeriti fokus na sve potrebno da se to ostvari, na kreativna rješenja i financijski okvir.

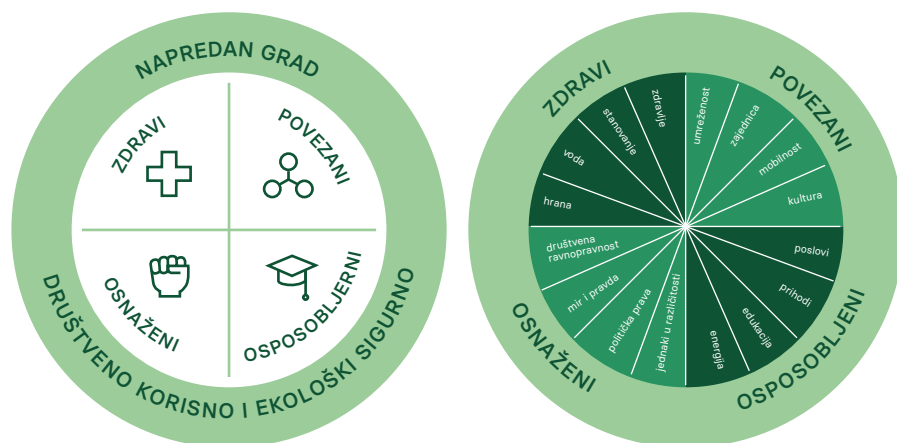
Komunicirati i biti otvoren prema javnosti. Prikazati kako se priča razvija i kako se krafna i njezine kategorije u stvarnosti ponašaju. Slaviti uspjehe i obratiti pažnju na kategorije u kojima je potrebno uložiti dodatnu energiju, pažnju, aktivnosti, financije i ostalo.

Četiri pitanja na koja moramo odgovoriti kada stvaramo lokalni razvoj po uzoru na ekonomiju krafne promatraju se kroz četiri perspektive: društvenu, ekološku, lokalnu i globalnu. Slika prikazuje gdje se susreću i kako nas vode kroz različite perspektive.

Slika 8 — Četiri glavna pitanja za razvoj grada prema ekonomiji krafne

Svaka od ove četiri perspektive i četiri pitanja prolazi kroz istraživačko-analički proces, a zatim se donose rezultati. Prvo pitanje, što bi za stanovnike grada značio napredak, odgleda se kroz pristup prikazan na sljedećoj slici.

Slika 9 — Analiza društveno-lokalne perspektive

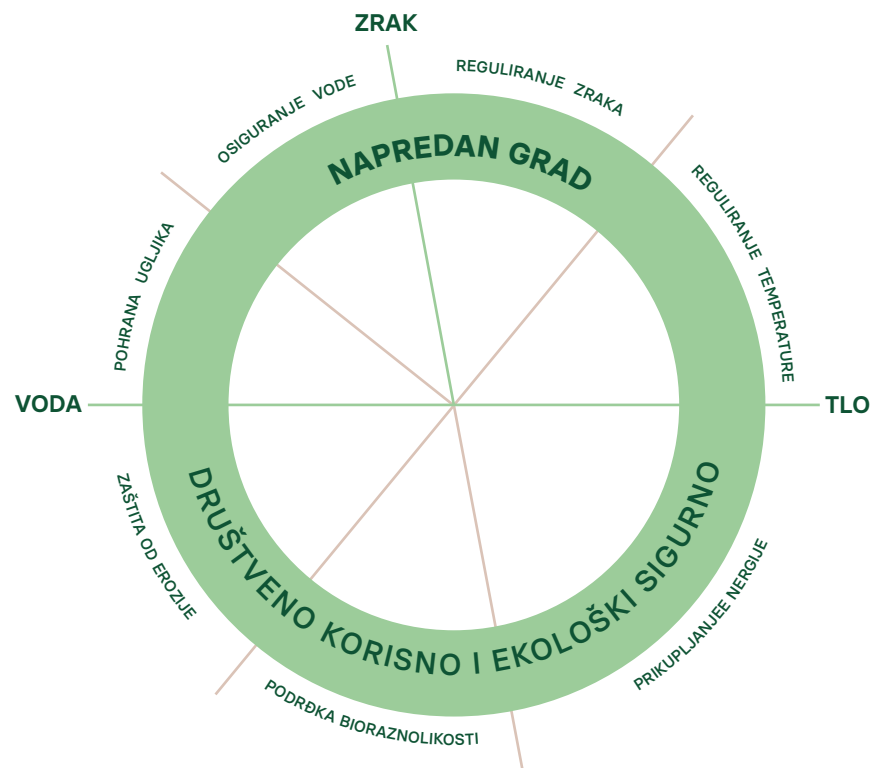
Četiri su glavne teme za analizu dijela krafne gdje se susreću društvena i lokalna perspektiva: zdravi, povezani, osnaženi i osposobljeni (stanovnici i stanovnice grada). Svaka od tih tema sadrži podteme, kao što se vidi na desnoj slici. Za svaku podtemu potrebno je proučiti stanje i navesti trenutne pokazatelje i situaciju, odnosno cilj koji se teži ostvariti.

U Amsterdamu, koji je proveo proces na participativan način s brojnim grupama, organizacijama i pojedincima, tri su se teme iz društvenog života grada istaknule kao izrazito bitne. Prvo, rast cijena nekretnina i troškovi stanovanja u gradu moraju se zaustaviti jer podrivaju društvenu koheziju i dijele ljude stoga dostupno stanovanje treba biti jedan od gradskih prioriteta. Sljedeće, podržava se smanjenje emisije stakleničkih plinova, uz sugestiju da troškovi "ekologizacije" grada ne smiju pasti na leđa najsiriromašnijih. Tako se, primjerice, u transportu inzistira na usporednom kretanju javnih politika za smanjenje emisija na razini grada i pristupačnosti gradskog javnog prijevoza. I naposljetku, grad ima razvijenu scenu aktivističkih organizacija i organizacija civilnog društva, posebice na razini kvartova, pa se zagovara dijalog na sukreiranju javnih politika za pravedniji i održiviji razvoj.

	GRADSKI CILJ	PRIKAZ GRADA
ZDRAVLJE	Svi građani imaju šanse živjeti zdrav život neovisno o socioekonomskom statusu i porijeklu.	Oko 40% građana je pretilo, a skoro polovica (49%) je u umjerenom do jako visokom riziku od depresije i tjeskobe.
STANOVANJE	Postoji dovoljno slobodnih i pristupačnih stambenih jedinica.	Gotovo 60% stanovnika se 2018. godine prijavilo na natječaj za socijalno stanovanje i zbrinjavanje, a samo 12% je uspješno riješeno. Skoro 20% stanovnika grada nema dovoljno za osnovne životne potreptine kad plate najam stana.
HRANA	Ovaj cilj se još razvija.	Više od 1.800 kućanstava moralo je 2018. godine koristiti bonove za hranu i usluge pučke kuhinje.
VODA	Kvaliteta vode je 2017. godine ocijenjena iznad kriterija i zakonskih standarda koji se zahtijevaju.	Gradska voda je dostupna, privlačna, čistaz i sigurna za sve korisnike.

Slika 10 — Analiza na temu „zdravi“ kako je napravljena za Amsterdam.

Sljedeći korak u promišljanju načina napretka stanovnika grada prema pravilima i vrijednostima ekonomije krafne sagledava susretanje lokalne i ekološke perspektive. Ovdje radimo analizu mogućnosti napretka u okviru granica ekosustava. Težnju prema životu u naprednom gradu, u kojem je postignuta kvaliteta života, provodimo kroz sedam područja usluga ekosustava i analiziramo koliko su one važne za kvalitetu života. Odnos je prikazan na sljedećoj slici.

Slika 11 — Analiza lokalno-ekološke perspektive prema ekonomiji krafne.

Važno je spomenuti da svaka od ovih sedam usluga ekosustava prolazi kroz vlastito istraživanje načina funkcioniranja u prirodi, stanja na terenu u nekom gradu i cilja koji želimo postići. Glavni je cilj u ekonomiji krafne naučiti i osvijestiti principe djelovanja ekosustava, njihove umreženosti i način na koji su povezani s našim društvima, kako utječu na naše živote. Glavni je cilj postići sposobnost društva da oponaša prirodu, da naučimo djelovati održivo i otporno poput ekosustava.

Dajemo ponovno konkretan primjer iz Amsterdama za podršku bioraznolikosti, koja se provlači kroz četiri rubrike: kako priroda radi (što se događa s bioraznolikosti u prirodi), što možemo naučiti od prirode, kako je stanje u gradu po pitanju tema koje su povezane s bioraznolikosti i koji je cilj grada u povećanju bioraznolikosti. Skraćena verzija te analize za pitanje zelenila u gradu prikazana je na sljedećoj slici.

KAKO PRIRODA RADI

Šume osiguravaju zaštićene lokacije za gnijezda i brloge i strukture koje pomažu stvaranje i život biljaka.

RADITI KAO PRIRODA

Grad povećava površine na zelenim krovovima.

CILJ GRADA

Učiniti grad mjestom za ljude, biljke i životinje sa zelenim površinama u svakom kvartu, održanim parkovima i šumama

PRIKAZ GRADA

U 2018. godini imali smo barem 200 zelenih krovova s ukupnom površinom od 120.000 m²

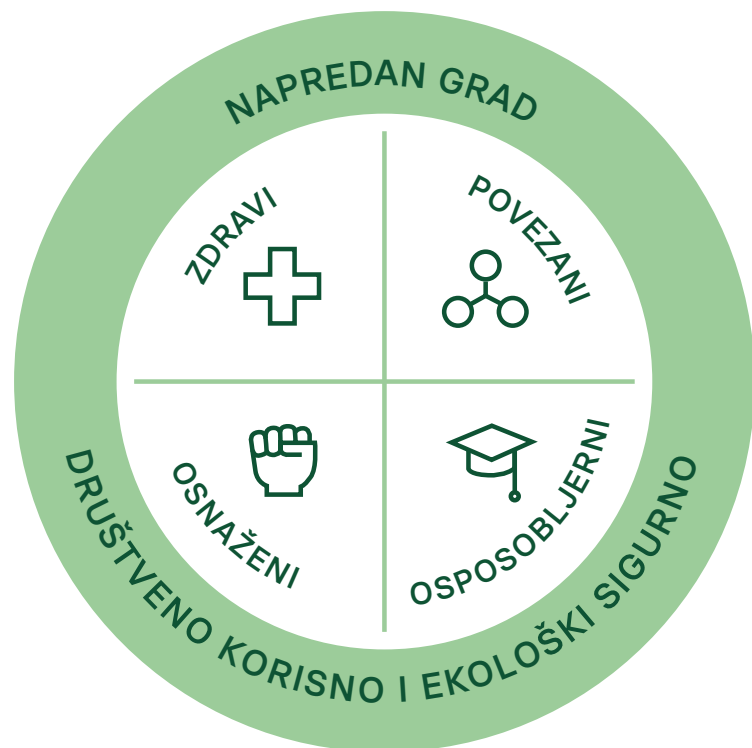
Slika 12 — Primjer analize za uslugu ekosustava „podrška bioraznolikosti“.

Potrebno je osvijestiti da su, primjerice, zelene površine u gradu samo jedna od tema koja spada pod uslugu ekosustava podrška bioraznolikosti, a potrebno ih je sve pobrojati i analizirati. I tako za sve usluge ekosustava. A na kraju je potrebno sve aktivnosti i ciljeve staviti u međudnos, povezati i napraviti mrežu aktera i ostvarenja između njih kako bi se postigla cjelovitost i zaokruženost kao u prirodnim ekosustavima.

Za izradu akcijskog plana prema društveno-korisnoj i ekološki sigurnoj zoni grada u ekonomiji krafne prelazi se na treće glavno pitanje, koje povezuje kvalitetu ili napredak u životu stanovnika grada i dobrobit svih stanovnika na planetu, odnosno ovdje analiziramo odnos društvene i globalne perspektive. Taj je dio iznimno važan jer donosi širu perspektivu, odnosno omogućuje razvoj empatije i solidarnosti.

Ranije smo vidjeli da je svijet povezan na razini ekosustava, dakle, prirodnog svijeta čiji smo i mi dio. Ovdje je naglasak na osvještavanju povezanosti svijeta na društveno-ekonomskoj i političkoj razini. Učimo koliko životni napredak i želja za ostvarenjem kvalitetnog života mogu nepovoljno utjecati na ljude koji ne žive blizu nas ako nemamo svijest o povezanosti, odnosno ako ne razmišljamo o tome da se na planetu moramo zajedno razvijati ili zajedno propasti.

Vraćamo se na teme koje smo ranije naveli kao dio društvene perspektive naprednog grada: zdravi, povezani, osnaženi i osposobljeni te ih zajedno s njihovim podtemama povezujemo s ostvarenjem ciljeva održivog razvoja UN-a.

Slika 13 — Četiri teme za analizu stanja i postignuća „naprednog grada“ u ekonomiji krafne

Uzmimo, primjerice, temu „povezani“ i podtemu „zajednice“ i provedimo detaljnu analizu načina na koji naš životni stil utječe na zajednicu diljem svijeta, odnosno kako se proizvodnja ili potrošnja nekih predmeta, uređaja ili namirnica očituje u zajednicama udaljenima od nas tisućama kilometara, ali koje u globaliziranom svijetu mogu uvelike osjetiti otisak našeg životnog stila.

GLOBALNI CILJ ODRŽIVOG RAZVOJA 12.4

Do 2020. godine postići upravljanje proizvodnjom, potrošnjom i odlaganjem kemikalija i otpada i smanjiti njihove emisije u zrak, vodu i tlo kako bi se spriječio štetan utjecaj na zdravlje ljudi i okoliša.

GLOBALNO STANJE

Industrijske korporacije često zagađuju tlo, zrak i vodu lokalnih zajednica u blizini.

HRANA

U Paragvaju lokalne zajednice često stradavaju zbog ogromnih plantaža monokulture soje koje zagađuju okoliš, smanjuju kvalitetu života, a čak i uzrokuju smrtne ishode.

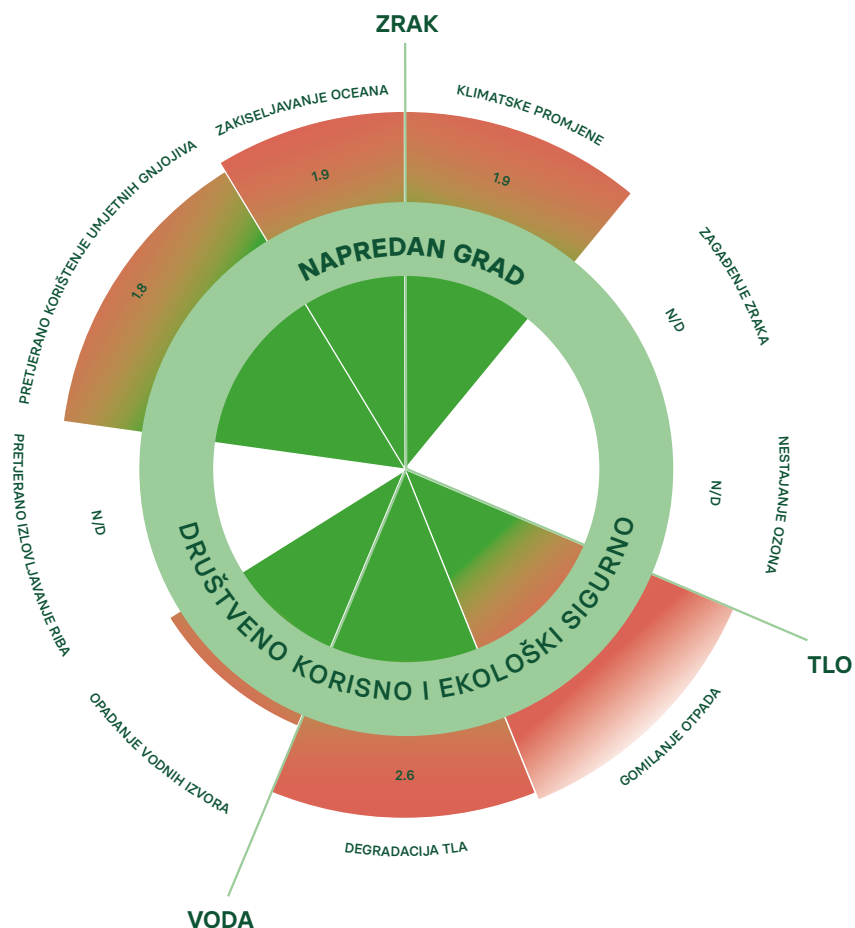
ELEKTRONIKA

Rudarenje litijem, koji se sve više koristi u elektronici od mobitela do automobila, ubija naš okoliš i lokalnu zajednicu.
Predstavnik indijanskog plemena iz Argentine.

Slika 14 — Analiza podteme „zajednice“ za Amsterdam

Analizu s konkretnim podacima i činjenicama koje se reflektiraju na globalnu dobrobit i povezane su sa životom u našem gradu radimo za svih 16 podtema društvene kategorije u ekonomiji krafne.

Posljednji korak vodi nas do ključnog rezultata u kojem tražimo odgovor na pitanje: Što znači za stanovnike našega grada poštivanje održivosti odnosno zdravlja planeta? Dakle, tu spajamo globalnu i ekološku perspektivu. Nudimo primjer Amsterdama, koji je jedini prošao cijeli proces izrade akcijskog plana na principima ekonomije krafne.

Slika 15 — Primjer analize globalno-ekološke perspektive za Grad Amsterdam

Vidimo da analiza pokazuje prekoračenje čak šest granica globalnih ekosustava od devet, s time da za preostala tri nema podataka. To je samo još jedan pokazatelj koliko veliki urbani centri sa značajnim udjelom konzumerizma i uslužnog sektora opterećuju prirodne resurse planeta. I to se temelji na znanstvenim pokazateljima i istraživačkom radu. Za svih devet globalnih granica ekosustava provodi se analiza i nudi se odnos između trenutnog stanja i planova na gradskoj razini. Prikazujemo primjer za klimatske promjene na sljedećoj slici.

Vidimo iz pokazatelja samo jednog ograničenja ekosustava koliko je

CILJ GRADA

Smanjiti emisije CO₂ na razini grada 55% do 2030. godine u odnosu na baznu 1990., odnosno 95% do 2050. godine.

Amsterdam je 2017. godine imao za 31% višu emisiju CO₂ u odnosu na 1990. godinu. Poseban je izazov što 63% emisija od ukupne razine dolazi od uvezenog otiska, od građevinskih materijala, hrane i proizvoda koje grad uvozi izvana.

Slika 16 — Primjer analiza za područje klimatskih promjena

ambiciozan put pred nama da bismo kao urbanizirana kultura, koja nažalost počiva na nekontroliranom rastu, potrošnji i zagađenju, napravili preokret i pretvorili se uz pomoć društvene i solidarne ekonomije u civilizaciju poštovanja, dobrobiti i održivog odnosa prema resursima.

S druge strane, Amsterdam nije čekao ekonomiju krafne, ona je samo pomogla u stvaranju participativnog okvira i dalekosežnog cilja za već određeno putovanje prema, kako sami kažu: "naprednom, regenerativnom i inkluzivnom gradu za sve svoje stanovnike koji poštuje plane-

tarna ograničenja i pionir je u sistemskoj transformaciji” (DEAL, 2020: 3). Amsterdam već ima planove za klimatsku neutralnost i korištenje kružne ekonomije u gradu do 2050. godine. Zbog svoje lučke pozicije, u koju dolazi roba iz cijeloga svijeta, i snažnog sektora uslužnih djelatnosti grad je 2016. godine, kao najveći korisnik javne nabave, stvorio vlastiti model zelene i odgovorne javne nabave. U njihovu modelu pazi se i na status i na poziciju dobavljača određenih proizvoda, ali i samih radnika. Kako bi kontinuirano provjeravali ispunjavanje ciljeva iz akcijskog plana za transformativne politike po uzoru na ekonomiju krafne, u Amsterdamu su kreirali sustav Monitor koji pomaže u praćenju napretka.

Model šuplje krafne, radikalno drugačiji model razvoja gradova, postaje sve popularniji, posebice kao model obnove gradova poslije pandemije COVIDa-19, koja je samo dodatno potvrdila neodrživost modernih gradova. Izrađen je i forum Cities for Change kao dvomjesečni *online* edukativni program namijenjen gradovima koji žele pokrenuti inicijativu razvoja prema načelima ekonomije krafne. Gradovi koji slijede Amsterdam su Portland i Philadelphia iz SAD-a, a prvi sastanci su organizirani u Berlinu, dok je u Kopenhagenu gradska skupština izglasala podršku kretanju razvoja grada u tom smjeru. Institut za istraživanje održivosti sa Sveučilišta Leeds u Velikoj Britaniji stvorio je vrlo pregledan i zanimljiv alat kojim se mjeri položaj država prema ekonomiji krafne, a Kostarika je prva država koja je odlučila koristiti krafnu za održivi i solidaran razvoj u sklopu programa Regenerate Costa Rica. Kod nas je najodvažnije korake u tom smjeru učinio Institut za političku ekologiju, koji je povezao krafnu s vrijednostima koncepta odrasta.

ŠTO MOŽETE?

1. Kreirajte inicijalnu grupu za ekonomiju krafne vašeg grada.
2. Proučite sve korake u izradi akcijskog plana i odaberite osobe ili organizacije koje će aktivno sudjelovati u izradi.
3. Napravite akcijski plan za vaš napredni grad i za dolazak do društveno-korisne i ekološki sigurne zone.
4. Predstavite akcijski plan javnosti i krenite u provedbu.

OVO JE DOBRO!

Doughnut Economics Action Lab, organizacija koja promiče i educira o procesima i koracima za razvoj gradova u skladu s ekonomijom krafne, pripremila je principe kojih bi se trebali držati svi dok rade na svojim akcijskim planovima. Priložili su popis od sedam principa koji su temelj rada na ekonomiji krafne.

Prihvatite ciljeve 21. stoljeća. Težimo doći do ispunjavanja potreba svih ljudi u okviru kapaciteta planeta. Težimo povezati smisao naše organizacije, mreže, vlasništva i financija s tim ciljem. Pripremimo se da će biti izazovno, ali i inovativno i transformativno.

Gledajte veliku sliku. Idemo prepoznati potencijale koje imamo u našim domovima, zajedničkim dobrima, tržištima i vladama, i njihove mnoge sinergije za transformiranje ekonomije. Učinimo da financije podržavaju stvaran rad.

Njeguajte ljudsku prirodu. Promoviramo raznolikost, participaciju, suradnju i uzajamnost. Osnajmo zajednice i radimo s povjerenjem. Brinimo se jedni za druge i brinimo se za dobrobit cijele grupe.

Razmišljajte sistemski. Eksperimentiramo, učimo, adaptiramo, razvijamo i težimo kontinuiranom poboljšanju. Pazimo na dinamičke učinke, povratne sprege i točke preokreta.

Dijelite. Radimo u duhu otvorenog dizajna i dijelimo stvorenu vrijednost sa svima koji su je su-kreirali. Budimo svjesni postojanja moći i trudimo je se raspodijeliti tako da povećava jednakost između svih uključenih.

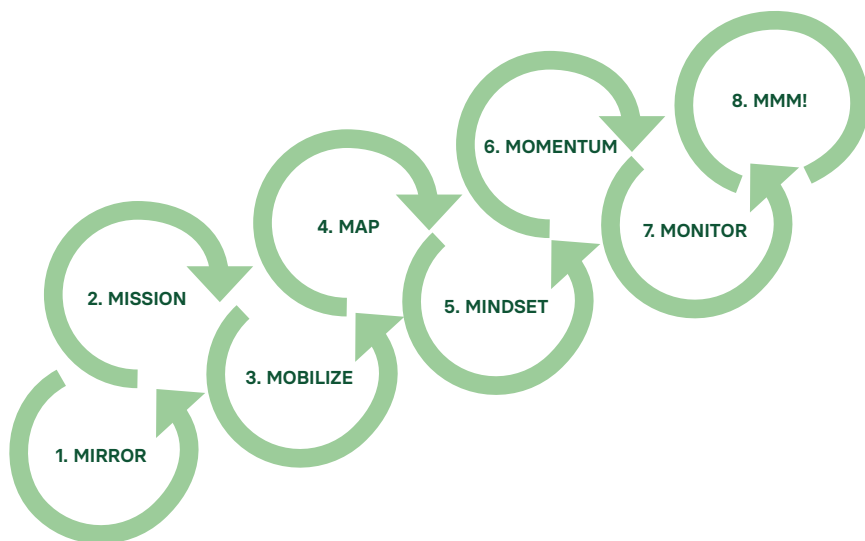
Budite regenerativni. Težimo da radimo sa i unutar ciklusa živog svijeta. Trebamo rastvarati, popravljati i regenerirati, upravljati. Smanjimo putovanja, minimizirajmo avionske letove, činimo klimatske i energetske pametne stvari.

Težite razvoju, a ne rastu. Nemojte dopustiti da nam je rast svrha sama po sebi. Učimo ne povećavati obim posla, nego kako da ga raspodijelimo između svih nas.

Slika 17 — Sedam principa rada na ekonomiji krafne.

Aksijski lab nudi i dodatnu pomoć u osam koraka koji mogu pomoći da od svoje analize i prikaza grada krenete u akciju promjene. Možemo ih shvatiti kao osam “M pomagača”, osam inspirativnih alata i pomagala. Kako bismo zadržali glavnu poruku, nudimo ih u izvorniku, bez prijevoda.

Slika 18 — Osam M pomagača kako voditi proces razvoja grada prema ekonomiji krafne.

1. **MIRROR** – Reflektirajte trenutno stanje grada kroz holistički pristup
2. **MISSION** – Kreirajte uvjerljivu viziju o naprednom gradu kakav želite stvoriti
3. **MOBILIZE** – Okupite gradske nosioce promjena i inovatore koji će donijeti promjenu
4. **MAP** – Identificirajte trenutne inicijative, javne politike i strategije koje mogu pomoći u kretanju prema naprednom gradu
5. **MINDSET** – Prihvatite vrijednosti, načine rada i nove priče koje naglašavaju duboke, ali nužne promjene
6. **MOMENTUM** – Kreirajte ponavljajuće procese koji pokreću cikluse transformativnih politika i akcija
7. **MONITOR** – Pratite napredak glavnih indikatora koji doprinose prikazu grada
8. **MMM!** – Učinite promjenu neodoljivom: budite kreativni, zabavni, dijelite naučeno i uspješne priče, i slavite!

Autorica koncepta ekonomije krafne Kate Raworth kao najvažnije iskustvo iz Amsterdama ističe: “Oni u gradu vole biti pioniri, vole nove stvari, i to je jako dobro. No pristupili su nam gradski predstavnici i zaposlenici i rekli su nam da nisu spremni, da njihove institucije nisu spremne ostvariti viziju koja je stvorena kroz ekonomiju krafne. Rekli su nam: Mi radimo malo ovdje na klimi, tamo na transportu, pa onda malo na društvenoj pravdi, pa negdje drugdje na edukaciji. Jasno su nam poručili da im treba radionica o tome kako transformirati cjelokupnu organizaciju funkcioniranja grada” (Agyeman, 2021: 6).

5.2 IZRADA JAVNIH POLITIKA ZA DSE NA PRIMJERU CENTRA ZA PODRŠKU DSE-A UDRUGE ZMAG

Udruga ZMAG provela je za projekt Partnerstvo za društvenu i solidarnu ekonomiju trening društvene i solidarne ekonomije u gradovima Ludbregu i Pregradi, partnerima na projektu.

Prije treninga predstavnici gradova i njihovih vijeća za DSE odabrali su područje hrane kao glavnu temu. Iznimno važna stvar u skladu s jednom od glavnih poruka ovoga *Priručnika* je sastav sudionika treninga koji treba u svakom slučaju biti raznolik i inkluzivan. U ova dva slučaja predstavnici su bile osobe iz javne uprave, poslovnog sektora, poljoprivrednih zadruga ili lokalnih akcijskih grupa (LAG-ova) i brojnih organizacija civilnog društva s različitim područjima djelovanja. Tako su se na okupu našle sve potrebne perspektive o održivim i solidarnim prehranbenim sustavima koje polaznici treninga žele uspostaviti u svojim gradovima.

Stručnjaci iz Centra za podršku DSE-a udruge ZMAG pripremili su trodnevni trening s nekoliko cjelina: zagrijavanje, teorija, praksa i evaluacija, a pazili su i da ostave dovoljno vremena za raspravu i komunikaciju sa sudionicima i dovoljan broj pauza za odmor.

Zagrijavanje je u konkretnom slučaju bilo posvećeno javljanju partnerske organizacije iz Švicarske, APRES GE – Komore za društvenu i solidarnu ekonomiju Ženeve, koja je predstavila svoje aktivnosti za ublažavanje posljedica uzrokovanih krizom COVIDa-19, a upoznali su sudionike treninga i sa svojom prehranbenom zadružnom trgovinom Le Nid (gnijezdo). Ako organizirate trening za javne politike DSE-a, dobro je pripremiti predavanje ili razgovor koji uvodi u temu, a možete i pustiti edukativni film.

Cilj je teorijskog dijela bio pokriti sve važno za temu društvene i solidarne ekonomije iz područja hrane. Sudionici treninga su tako dobili

edukaciju o solidarnim kratkim lancima opskrbe i javnim politikama DSE-a za područje hrane s posebnim naglaskom na zelenu javnu nabavu i Milanski sporazum o urbanim politikama hrane. Pregrada je zbog razvijenih gradskih politika usmjerenih na mlade i vrlo aktivne civilne scene organizacija za mlade dobila i predavanje o povezanosti mladih i područja hrane i načina na koji se oni mogu baviti tom temom.

Praktični dio temeljio se na primjeni analize SOAR u kojoj se prolazi kroz četiri glavna područja: snage (*strenght*), mogućnosti (*opportunities*), težnje (*aspirations*) i rezultati (*results*). Analiza je usmjerena na određivanje potencijala i povoljnih snaga za ostvarenje nekog cilja, a u ovom kontekstu orijentacija na konkretne ciljeve i ostvarenje rezultata bila je posebno važna. Nakon toga se radi analiza dionika važnih za četiri područja iz analize SOAR. Sljedeći korak je oblikovanje strateških ciljeva koji su proizašli iz analize. Na kraju se izrađuje akcijski plan za ostvarenje navedenih ciljeva.

Pogledajmo što je proizašlo iz treninga u Ludbregu i Pregradi za stvaranje solidarnih kratkih lanaca opskrbe. U *Priručniku* ćemo predstaviti akcijski plan i sažetak analize SOAR jer se radi o prevelikom dokumentu za cjelovito predstavljanje.

LUDBREG

U Ludbregu smo dobili 25 pokazatelja snage i mogućnosti i 29 za težnje, što je dovelo do 32 rezultata. Posebno je bitno obratiti pažnju na rezultate jer se tu nalazi sve što je proizašlo iz analize.

U snagama se najviše isticala uloga i kapaciteti lokalne zadruge Ludbreški kraj kao važnog aktera u uspostavi solidarnog kratkog lanca opskrbe. Zadruga već sada ima priličan broj proizvođača, ukupno 55 članova, razvijenu proizvodnju, potpisane ugovore o otkupu, znanje o proizvodnji i logistiku. Dobra povezanost i suradnja s akterima u lokalnoj zajednici poput organizacija civilnog društva, mladih proizvođača koje treba educirati i osigurati im podršku i lokalne uprave također je prepoznata kao snaga u uspostavi solidarnog kratkog lanca opskrbe. I treću skupinu možemo opisati kao skup pokazatelja za područje snage koje smo grupirali prema želji za novim znanjima i oblicima proizvodnje i razvojem zadruge.

Mogućnosti možemo podijeliti na nekoliko pokazatelja koji se najčešće navode: daljnji razvoj zadruge kao snažnog aktera lokalne proizvodnje hrane i nositelja kratkog lanca opskrbe, vanjski utjecaji poput interesa lokalnih javnih institucija, škola ili vrtića, dobra ekonomska si-

tuacija i platežna moć stanovnika grada, važnost edukacije za aktere u društvu koji trebaju postati korisnici solidarnog kratkog lanca opskrbe i doprinos javnih politika koje podržavaju takve koncepte na lokalnoj razini i u suradnji s međunarodnim partnerima.

Težnji je bilo mnogo jer u Ludbregu vlada veliki interes za uspostavom solidarnog kratkog lanca opskrbe, ali i s obzirom na znatne mogućnosti i snage aktera za tu potrebu. Od težnji koje nisu vezane za razvoj i ekonomsku održivost zadruge te poticanje novih kultura i oblika proizvodnje možemo istaknuti želju da se osnuje dobar sustav naručivanja hrane i internetske trgovine, korištenje zelene javne nabave i uključivanje društvene i solidarne ekonomije u lokalne javne politike poput programa razvoja poljoprivrede.

Kao što smo već naveli, dobili smo mnogo rezultata koji vode prema dobro organiziranom, prepoznatljivom i ekonomski uspješnom solidarnom kratkom lancu opskrbe u Ludbregu. Neki rezultati su se ponovno fokusirali na zadrugu Ludbreški kraj, ponajviše na povećanje broja proizvođača, širenje asortimana, jačanja logistike, brendiranja i promocije ludbreške košarice s lokalnim proizvodima te javne kampanje informiranja i edukacije. Rezultati pokazuju visoke ciljeve, a možemo istaknuti dopremu hrane za stotinu kupaca u prve tri godine ili osiguravanje hrane za tri vrtića u prvoj godini.

U Ludbregu smo izdvojili dva strateška cilja: uspostavu solidarnog kratkog lanca opskrbe i razvoj javnih politika za agroekologiju na principima društvene i solidarne ekonomije. Njima pripadaju podciljevi i pojašnjenja i zajedničke horizontalne aktivnosti kao što su promotivne aktivnosti, edukacije i podizanje svijesti. U *Priručniku* ćemo detaljnije predstaviti prvi cilj s analizom dionika i akcijskim planom. Bitno je nabrojati sve dionike i ne zaboraviti nikoga! Njih analiziramo s obzirom na interes i očekivanja, odnosno s obzirom na podršku koju mogu pružiti u ostvarenju ciljeva.

Izrada akcijskog plana je najvažniji korak. Pogledajmo akcijski plan za prvi strateški cilj - uspostava solidarnog kratkog lanca opskrbe koji ima tri podcilja: Uspostava distributivnog centra, povećanje asortimana proizvoda zadruge i širenje tržišta te registriranje kvalitete.

DIONIČ/GRUPACIJA DIONIKA	INTERES
LOKALNE VLASTI	– etabliranje Ludbrega kao sjedišta zadružnog gospodarstva – promocija grada – očuvanje poljoprivredne proizvodnje na ludbreškom području – poticanje lokalnog ekonomskog razvoja – kvaliteta života – cirkularna ekonomija
POLJOPRIVREDNICI	– plasiranje proizvoda (sigurnost) – organizirani otkup proizvoda – administrativna podrška – plasman robe – povoljnija nabava repromaterijala – marketing
PRIVATNI SEKTOR	– dostupnost lokalnih proizvoda – poslovna suradnja – diverzifikacija proizvoda – uključivanje i proces od njive do stola (dostava, prerada, skladištenje...) – proizvodnja ambalaže
JAVNE USTANOVE (ŠKOLE, BOLNICE, VRTIĆI, DOMOVI...)	– zdrava prehrana – kontinuirana opskrba hranom tijekom godine – poboljšanje kvalitete prehrane – svježja hrana – zadovoljavajuće količine – pristupačne cijene
ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA	– zdrava prehrana – opskrba i dostupnost proizvoda prilikom događaja udruga – dostava proizvoda za članove – grupna narudžba (sindikalna prodaja)
GRAĐANI	– opskrba i dostupnost lokalnih proizvoda – raznovrsnost proizvoda – dostupnost informacija o proizvodima – solidarne cijene – edukacije – kvaliteta – dostava
MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE (UDRUŽENJA)	– razmjena dobre prakse – partnerstvo u apliciranju na natječaje – povezivanje srodnih sustava i organizacija – razmjena iskustva i know-howa

OČEKIVANJA	PODRŠKA
– samostalno financiranje – upravljanje i provođenje EU projekata – širenje gospodarske djelatnosti – ispunjenje svojih interesa – zadovoljenje potreba tržišta za zdravom hranom	– financijska i administrativna podrška – poticajne mjere i javne politike – savjetodavne službe
– otkup proizvoda po najvišim cijenama – rad za boljitak – repromaterijal – dostupnost zadrugara i rješavanje problema – provedba edukacija za članove zadruga – transparentnost – ravnopravnost – jednake prilike	– kontinuitet proizvoda – promocija zadruga – volonterstvo – proizvodnja proizvoda – širenje asortimana – svježi proizvod – osobni razvoj
– dostupnost lokalnih proizvoda – poslovna suradnja – povećanje tržišta vlastitih proizvoda i usluga	– otkup proizvoda – analiza poslovanja – testiranje novoproduktivne opreme i strojeva – podrška u znanju, tehnici, resursima
– raznovrsnost proizvoda – dostava hrane i dostupnost – kvaliteta hrane – ekološka hrana – kontinuitet – sigurnost isporuka – zbrinjavanje viškova	– sigurna nabava hrane tijekom cijele godine – promocija zadruga – predviđanje potreba
– dostava hrane – edukacije o zdravoj prehrani – internetska trgovina – informiranost – povoljne ponude	– promocija zadruga i lokalnih proizvoda – sjedišta udruga kao mali distributivni centri – sigurno tržište (temeljem uhodane suradnje) – predviđanje potreba
– prihvatljivost cijena – poznavanje proizvođača – katalog proizvoda – online naručivanje – informiranost – trajnost sustava DSE-a	– promocija zadruga – sigurna nabava proizvoda iz zadruga – volontiranje – pretplata
– edukacija o unaprjeđenju zadruga – provedba projekata – sudjelovanje na međunarodnim skupovima – održivost sustava	– savjetovanje i edukacije o unaprjeđenju zadruga i njezina rada – financijska podrška – know-how

LUDBREG

AKTIVNOSTI (ZA OSTVARENJE CILJEVA)	REZULTATI	VREMENSKI OKVIR	RESURSI (TKO I ŠTO JE POTREBNO ZA IZVRŠENJE AKTIVNOSTI)	REZULTATI
CILJ 1: USPOSTAVA DISTRIBUTIVNOG CENTRA				
Opremanje distributivnog centra PZ Ludbreški kraj	Uspostavljen 1 distributivni centar	5 godina	Financije, odluke, skupštine zadruga, prostor i oprema	PZ Ludbreški kraj – skupština
Uspostava <i>online</i> sustava narudžbi	Uspostavljena 1 web trgovina Web stranica	1 godina	Financijski, ljudski resursi za punjenje i ažuriranje web trgovine: – tvrtka za web razvoj – analiza stanja – razvoj kataloga – implementacija – promocija	PZ Ludbreški kraj – upravitelj
CILJ 2: POVEĆANJE ASORTIMANA PROIZVODA ZADRUGE I ŠIRENJE TRŽIŠTA				
Prijava projekata na program ruralnog razvoja (priprema dokumentacije...)	Odobrena min. 2 projekta Zaposlene 2 osobe preko projekta u zadrugi	1 godina	Financije (sufinanciranje), ljudski resursi – osposobljen tim za pisanje projekata – podrška JLS	PZ Ludbreški kraj – upravitelj Projektni tim grada
Broj proizvoda	Povećanje broja proizvoda	5 godina	Marketing Mediji	Zadruga, JLS
Dopremanje i dostava hrane u škole i vrtiće	Zapošljavanje 2 osobe u zadrugi	3 godine	Vozilo za dostavu, skladištar i dostavljač	PZ Ludbreški kraj – predsjednik
Radionice o informiranju za proizvodnju i učenje	Povećanje broja zadrugara za 10 % Povećanje broja zadrugara za 25 %	1 godina 2 godine	Oprema, ljudski resursi	PZ Ludbreški kraj – upravitelj
Trgovina	Uspostava zadružne trgovine	1 godina	Asortiman Prostor Zaposlenik	PZ Ludbreški kraj
Organizacija promocije i događaja za građane	Povećanje broja korisnika za 50 % Organizacija 3 sajma godišnje	2 godine	Materijal, ljudski resursi, oprema, prostor, logistika	PZ Ludbreški kraj – upravitelj

NASTAVAK

LUDBREG				
AKTIVNOSTI (ZA OSTVARENJE CILJEVA)	REZULTATI	VREMENSKI OKVIR	RESURSI (TKO I ŠTO JE POTREBNO ZA IZVRŠENJE AKTIVNOSTI)	REZULTATI
CILJ 2: POVEĆANJE ASORTIMANA PROIZVODA ZADRUGE I ŠIRENJE TRŽIŠTA				
Uspostava suradnje s poduzetničkim inkubatorom	Opremljena zadruga 1 proizvodnom linijom za preradu voća i povrća Uspostavljen 1 katalog proizvoda i proizvođača Uspostavljena 1 aplikacija za online proizvode Uspostavljena 1 aplikacija za praćenje poljoprivredne proizvodnje članovima zadruge	5 godina 1 godina 2 godine 5 godina	Oprema, financije, ljudi	PZ Ludbreški kraj – upravitelj, poduzetnički inkubator, zadrugari
Promovirati zadružno volonterstvo – radionice, info dani	24 nova volontera u zadrugi	1 godina	Ljudski kapaciteti	PZ Ludbreški kraj
3. REGISTRIRANJE KVALITETE				
Pripremanje dokumentacije za certificiranje i analiza kvalitete poljoprivrednih proizvoda	Uspostavljena 1 ludbreška košarica	5 godina	Ljudi, proizvodi, kriteriji	PZ Ludbreški kraj
Radionice o ekološkoj poljoprivredi	Ekološka proizvodnja kod min. 2 zadrugara	2 godine	Ljudi, materijali	PZ Ludbreški kraj

U akcijskom planu vidimo strateške ciljeve i podciljeve te aktivnosti koje je potrebno provesti kako bi se ostvarili ciljevi. Njih preklapamo s priželjkivanim rezultatima, vremenskim okvirom, resursima koji su potrebni da se ostvare – i u smislu ljudskih kapaciteta i potrebnih radnji, i aktera odgovornih za konkretnu aktivnost.

Vidimo da je sve jasno i pregledno, odnosno transparentno s jasnim ulogama, okvirima i razinama odgovornosti. Tako se, kao u najboljim primjerima iz Europe koje smo predstavljali, uspostavlja sustav koji ima konkretne ciljeve i aktivnosti, ali i jasne rokove i načine na koje se provodi provjera ostvarenosti.

PREGRADA

U Pregradi je inicijalna ideja bila mala gradska tržnica, ali nakon što su prošli trening i usvojili znanja iz održivih prehrambenih sustava, proširili su glavnu želju i ugradili potencijal gradske tržnice u solidaran kratak lanac opskrbe.

Predstaviti ćemo kraću verziju akcijskog plana jer smo i u Pregradi dobili povelik dokument, koji je ostao akterima treninga za daljnje korištenje. U snagama smo dobili 21 pokazatelj, u mogućnostima 20 pokazatelja, u težnjama 21 pokazatelj i kao rezultat imamo 14 pokazatelja.

Analiza SOAR pokazala je sljedeće; od snaga možemo grupirati znanja i tradicije koje idu u prilog osnivanja tržnice, značajnu podršku za osnivanje od strane drugih organizacija civilnog društva, preko LAG-a Zagorje Sutla do lokalne uprave, te primjere dobre prakse iz okoline (Zabok, Zadruga za dobru ekonomiju).

U mogućnostima ističemo nepostojanje sličnog koncepta u gradu ili blizini grada, dobre šanse s obzirom na interes javnosti, dobru logistiku i poticaj, suradnju s drugim proizvođačima na lokalnoj i globalnoj razini te zelenu javnu nabavu kao značajnu priliku.

Najvažnije što možemo izdvojiti u težnjama je stvaranje dobre aplikacije za pregled hrane i naručivanje, ali i dosta naučenog iz predavanja, od teme zelene javne nabave i sporazuma iz Milana do originalne želje pakta za zelenu Pregradu.

I ovdje su rezultati mjerljivi u vremenskim okvirima, što će biti vidljivo i u akcijskom planu. Uspostavljen je solidaran kratki lanac opskrbe i uvedena je zelena javna nabava u javne institucije. Proizvodnja je napredovala i proširena je s jasnim sustavom podrške, ali i kvalitetnim

upravljanjem procesom.

Sljedeći je korak bila analiza dionika potrebnih za ostvarenje rezultata, koje smo također rasporedili s obzirom na njihov interes i očekivanja, odnosno podršku u uspostavi solidarnog kratkog lanca opskrbe.

Nakon analize, kojom smo došli do željenih rezultata i poslagali glavne aktere s obzirom na njihovu ulogu u stvaranju solidarnog kratkog lanca opskrbe, bilo je lakše izraditi akcijski plan.

Vidimo da su sudionici treninga za društvenu i solidarnu ekonomiju u Pregradi napravili kombinaciju različitih modela u konceptu održivih i solidarnih prehrambenih sustava. Možemo reći da su u svoj akcijski plan skupili sve naučeno u tri dana treninga DSE-a.

Dosta je sličnosti između dvaju akcijskih planova koje smo predstavili kao rezultat rada na projektu Partnerstvo za društvenu i solidarnu ekonomiju. No, planovi stavljaju naglaske na različite dijelove akcijskog plana u različitim fazama. U oba primjera imamo uvođenje hrane u javne institucije, ali je u Pregradi zelena javna nabava istaknuto navedena kao jedna od ključnih aktivnosti za održivi prehrambeni sustav. Uz spomen Sporazuma o urbanim politikama hrane iz Milana ili zelenog pakta za Pregradu vidimo da je kod njih hrana došla na razinu javnih politika za društvenu i solidarnu ekonomiju. U Ludbregu se sve to spominje u drugom strateškom cilju, ali je veći naglasak stavljen na ulogu proizvodnog aktera zadruge Ludbreški kraj i njenog odnosa s drugim važnim akterima i institucijama za područje hrane u društvenoj i solidarnoj ekonomiji.

Razlike su razumljive jer radi se o različitim polazišnim osnovama, pozicijama i ulogama aktera i lokalnom kontekstu. Ciljevi su pak slični i bliski, a to je osnažiti održivost i solidarnost u području hrane kao prvi korak u uspostavi primjenjivih i konkretnih javnih politika DSE-a.

ŠTO MOŽETE?

1. **Organizirajte sastanak svih zainteresiranih u lokalnoj zajednici koji žele raditi na razvoju javnih politika DSE-a.**
2. **Odredite želite li početi s jednim područjem koje vam je blisko ili ćete krenuti s općim dokumentom za cjelokupni razvoj društvene i solidarne ekonomije.**
3. **Kontaktirajte Centar podrške DSE-a u udruzi ZMAG radi organiziranja treninga i izrade akcijskog plana.**

Danas za bolje sutra – alati za primjenu javnih politika društvene i solidarne ekonomije

DIONIK/GRUPACIJA DIONIKA	INTERES
LOKALNE VLASTI	– razvoj zajednice – rješenje sustava opskrbe hranom – razvoj ruralnih područja – povećanje poljoprivredne proizvodnje – podizanje kvalitete života – povećanje gospodarske aktivnosti – zadržati stanovništvo u ruralnom području – povećanje obrađenog zemljišta – promocija grada
PROIZVOĐAČI	– razvoj poslovanja – promocija – pouzdan posrednik i logistička podrška – povećani prihodi – modernizacija proizvodnje – širenje proizvodnje – osigurano tržište
POSREDNIK (ZADRUGA)	– veća proizvodnja – veća zaposlenost – sigurno tržište – kvalitetan proizvod
POTROŠAČI	– zadovoljavanje potreba – zdrava prehrana – direktna promocija/edukacija – dostupnost ponude proizvoda
VOLONTERI	– poticanje zdravog života – stvaranje zdravog okruženja – samoaktualizacija – edukacija stanovništva, turista, ugostitelja
TZP SRCE ZAGORJA	
GRAĐANI	– zdrava hrana, lokalno proizvedena
MEDIJI	
POTPORNE INSTITUCIJE – ministarstva, agencije, županija	– povećanje poljoprivredne proizvodnje – isti interesi kao i lokalna vlast
LAG	– jačanje poljoprivredne proizvodnje – stvaranje malih opskrbnih lanaca – razvoj ruralnog područja

Danas za bolje sutra – alati za primjenu javnih politika društvene i solidarne ekonomije

OČEKIVANJA	PODRŠKA
– povećanje standarda – promocija grada – zadržavanje/privlačenje stanovništva – povećana lokalna poljoprivredna proizvodnja – povećan broj poljoprivrednika – povećanje broja stanovnika – veće obrađene površine – aktivno stanovništvo – povećan broj posjetitelja i turista	– poticajne mjere – osiguravanje poslovnog prostora za zadrugu – edukativna – promotivna – financijska – regulatorna
– stabilno tržište – olakšan rad – kvalitetniji način života – lakši plasman proizvoda	– članstvo u zadruzi, ispunjavanje obveza – osiguravanje proizvoda – ture, degustacije, prodaja
– lokalni proizvodi – usklađenost ponude i potražnje – konzistentna kvaliteta/eko	– prostor – logistika – spajanje proizvođača i potrošača
– pouzdanost – stabilna i dostupna cijena – informacije o porijeklu proizvoda – povezanost turističke ponude	– interes – sudjelovanje – osiguranje tržišta – lokalna potpora – promocija
– osobno ostvarenje – participacija stanovništva – zdraviji način života	– rad – voditi različite poslove – promocija, edukacije, radionice – koordinacija
	– promocija
– svježe i lako dostupno	
	– podrška, promocija
– obrađeno zemljište, aktivna poljoprivreda – ostanak stanovništva u ruralnom području	– isto kao i kod lokalne vlasti
– jačanje lokalnog tržišta – dostupnost usluga – povećanje životnog standarda	– poticajne mjere u novom programskom razdoblju – isto kao lokalna vlast, ali i komunikacija, povezivanje, potpora

PREGRADA

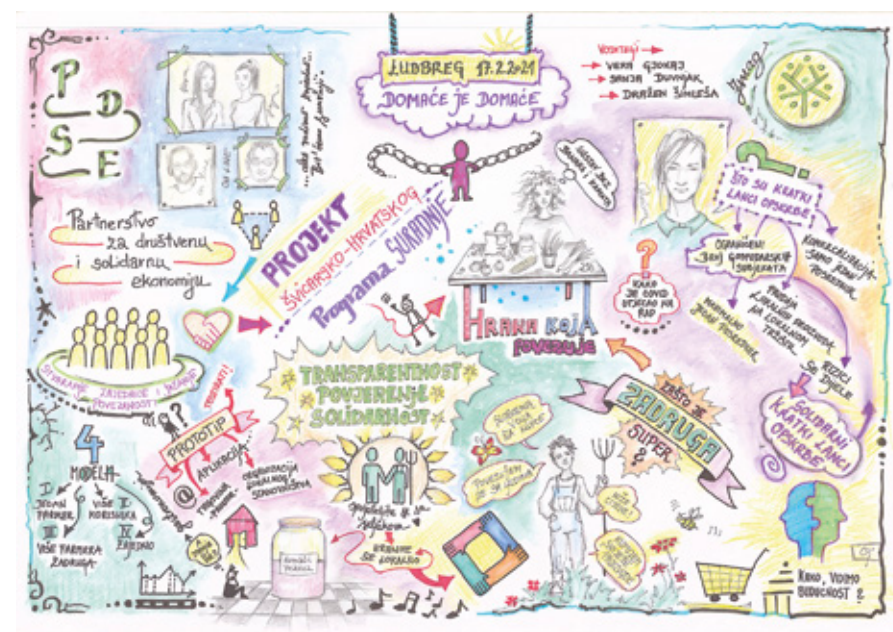
AKTIVNOSTI (ZA OSTVARENJE CILJEVA)	REZULTATI	VREMENSKI OKVIR	RESURSI (TKO I ŠTO JE POTREBNO ZA IZVRŠENJE AKTIVNOSTI)	REZULTATI
Mapiranje potrošača	Utvrđene: potrebe, vrste namirnica, cijena, količina, frekvencija, proizvode li sami i što, broj zainteresiranih	3 mjeseca	Osoba zadužena isključivo za analize, financije – analiza i provedba ankete – ured, mob	Upravni odjel za financije i gospodarstvo – osiguravanje sredstava
Mapiranje proizvođača	Utvrđeno – spremnost (osobno ili <i>pick-up</i>), spremnost na zadrugu, količine, cijene, spremnost na prilagodbu, mogućnost proizvodnje (postojeća/potencijalna)			
Sustav poticaja i potpora za sudjelovanje u solidarnom lancu opskrbe	Grad uspostavio/razvio kvalitetne politike potpora (u skladu sa stvarnim potrebama)	1 godina	Financije	Upravni odjel za financije i gospodarstvo
Osnivanje odgovarajućeg subjekta (trgovac ili proizvođač)	Osnovano – koordiniranje aktivnosti djelovanja solidarnog lanca opskrbe	1 godina	Zainteresirane strane, pravna služba, zaposlena osoba, prostor za rad, početni kapital	Grad i zainteresirane strane
Osiguravanje financija za subjekt (Izrađen poslovni plan)	Prostor (skladište, ured), plaće voditeljici, zemljište	1 godina	Financijska sredstva – ljudski resursi – prostor, oprema – edukacije	Grad, KZŽ, Ministarstvo agronomije, proizvođači
Pokretanje aktivnosti/prometa	Tržnica/solidaran lanac opskrbe – povećan broj proizvođača	2023.	Registar OPG-ova TZ, mediji, financijska sredstva, zemljište, oprema, volonteri, zadrugari, korisnici	Upravni odjel, grad
Organiziranje edukacija	Održano 5 edukacija – informirano stanovništvo kroz list i mreže	Od 2022.	Društvene mreže, mreže volontera, potporne institucije	Posrednik, POU, potporne institucije
Uključivanje ugostiteljskog i turističkog sektora u lanac opskrbe	Korištenje proizvoda iz kratkog lanca opskrbe – broj uključenih ugostitelja i iznajmljivača	Od 2023.	Katalog, web, online platforme (društvene mreže), TZP	Posrednik
Uvođenje zelene javne nabave	Zdrava hrana u javnim institucijama	Do 2025.	Zakonska regulativa potporne institucije	Naručitelji
Promocija	Kutak domaće hrane u ugostiteljskim, trgovačkim objektima – promoviranje lokalnih proizvoda	Od 2022.	Proizvod, platforme razmjene informacija – turističke agencije, mediji, vodiči	Posrednik, javne institucije, proizvođač

OVO JE DOBRO!

Naveli smo da je za uspjeh treninga o društvenoj i solidarnoj ekonomiji potrebno paziti na dobru organizaciju, pažljivo upravljanje vremenom, odnosno ostaviti prostor i za rasprave i razgovore, radioničarski pristup, rad u malim grupama i participaciju svih prisutnih. Važno je osigurati i dovoljno vremena za pauze gdje se često u neformalnom tonu nastavlja razgovor pa ponekad sudionici, inspirirani onime što su čuli u službenom dijelu programa, dogovore suradnje ili pripreme teren za zajedničke projekte. Dodatni je plus ako postoji neki primjer društvene i solidarne ekonomije iz lokalne zajednice koji se može predstaviti polaznicima treninga, a posebni je plus ako se mogu osigurati kvalitetni i zdravi obroci u pauzama ili za ručak.

Na treninge DSE-a u Ludbregu i Pregradi udruga ZMAG pozvala je kao dodatnu podršku grafičku stručnjakinju Ljiljanu Cvetković Zovkić (LIL-ART). Lili obogaćuje neki događaj ili proces živopisnim prikazima trenutka, odnosno svime što vidi i osjeća. Ona crta događaje u stvarnom vremenu, a osluškujući želje i vizije sudionika, uspijeva predložiti i budućnost prema kojoj se grupa kreće. S obzirom na to da radi tijekom treninga, sudionici mogu vidjeti djelo u nastajanju, odnosno vide sebe u slikama kao jedan posebno lijep portal između prošlosti i budućnosti.

Takav pristup za vrijeme treninga pruža i malo drugačiji uvid u teme i procese kroz koje se prolazi, a radovi ostaju kao trajni podsjetnik i inspiracija da kroz zajednički rad i ostvarenje potencijala možemo stvarati lijepe priče i bolji svijet. Tijekom obilježavanja Dana dobre ekonomije u Ludbregu i Pregradi, koji su bili organizirani nakon treninga i simbolički su označili kraj aktivnog rada s gradovima u projektu Partnerstvo za društvenu i solidarnu ekonomiju, udruga ZMAG je predstavnicima gradova uručila na dar slike treninga.

Slike 19, 20 — Crteži treninga u Gradu Ludbreg

Slike 21, 22 — Crteži treninga u Gradu Pregrada

5. 3. EKONOMIJA ZA OPĆE DOBRO – KAKO MJERITI DRUŠTVENI DOPRINOS JAVNIH POLITIKA

U dijelu *Priručnika* o mjeranju društvenog doprinosa istaknuli smo važnost ove teme za javne politike DSE-a. Naveli smo primjer Bordeauxa, koji mjerio društveni doprinos svog trogodišnjeg akcijskog plana za razvoj društvene i solidarne ekonomije 2016.-2018. godine.

Načelno govoreći, to je izrazito važna tema u sektoru društvene i solidarne ekonomije. I u Europskoj mreži za solidarnu ekonomiju RIPESS EU, čiji je ZMAG član, izrazita se pažnja posvećuje mjeranju društvenog doprinosa. Vrijedi istaknuti da se društveni doprinos ili evaluacija ne spominju slučajno, već se želi napraviti distinkciju u odnosu na uobičajene pristupe mjerenja društvenog utjecaja, koji se često svode na financijalizaciju aktivnosti i djelovanja, na računanje uštede ili koristi od djelovanja neke organizacije. U društvenoj i solidarnoj ekonomiji financijski dio je važan, ali je tek dio ukupnog doprinosa lokalnoj zajednici ili društvu i uključuje čitav niz kategorija koje se ne mogu vrednovati isključivo prema monetarnim iznosima.

Neki od poznatih alata koje koriste članice mreže RIPESS EU su Balance Social (BS), koji je prije petnaest godina stvorila regionalna mreža za solidarnu ekonomiju XES u Kataloniji. Ondje je pokret solidarne ekonomije među najjačima u svijetu, pa je tako BS do 2018. godine koristilo više od dvjesto organizacija i još 450 u ostatku zemlje gdje se sustav proširio.

Kao što smo istaknuli, sektoru DSE-a je bitno uz financijski utjecaj mjeriti i druge važne pokazatelje, pa BS u svoju evaluaciju uključuje razinu ostvarenosti radničkih prava i društvene inkluzije, demokratskih standarda i procedura, posvećenost očuvanju ekosustava i lokalnog okoliša, doprinos zajedničkim i općim dobrima, osnaživanje solidarnosti i međusobnog pomaganja u lokalnoj zajednici.

Balance Social je izradio digitalnu kartu prikaza lokacija aktera društvene i solidarne ekonomije, Pam a Pam, na koju se ulazi mjerenjem petnaest kriterija, što je prihvaćeno kao alat za legitimaciju i prezentaciju bilo koje organizacije koja se identificira sa solidarnom ekonomijom u Kataloniji.

Slično je dizajniran i Evalumip, alat za mjerenje društvenog doprinosa u Francuskoj koji je stvorila Agencija za promociju solidarne ekonomije (ADEPES). Oni također ističu da ne mjere društveni utjecaj, već zajedno s akterima DSE-a provode evaluaciju društvenog doprinosa kako bi se poboljšali procesi i prakse društvene i solidarne ekonomije.

Premda odlični alati za sektor društvene i solidarne ekonomije, u *Priručniku* se više bavimo javnim politikama. U Kataloniji se rade iskoraci u tom smjeru pa se kao izvedenica iz Balance Sociala radi na novom tipu mjerenja preko kojeg će se evaluirati upravljanje javnim i zajedničkim prostorima u Barceloni. Dodatno se priprema korištenja BS-a kao provjere implementiranja društvenih, ekoloških i demokratskih vrijednosti u ugovorima javne nabave u Barceloni.

Ekonomija za opće dobro (*Economy for Common Good* – ECG ili njem. *Gemeinwohl-Ökonomie*) je alat koji je prešao put od mjerenja društvenog doprinosa za organizacije sektora do alata za javne politike kojim se mjeri doprinos općem dobru. ECG je također šira priča koja nudi sistemski odgovor na najveće krize današnjice i predstavlja se kao novi model ekonomskog razvoja (Felber i Hagelberg, 2017.). ECG također ne mjeri društveni utjecaj u smislu financijske koristi, već koristi matricu u svojoj bilanci općeg dobra kako bi se izmjerio ukupan doprinos neke organizacije općem dobru i dobrobiti u društvu.

Ekonomija za opće dobro nastala je u Austriji 2010. godine ponajviše kroz rad osnivača i najprepoznatljivije osobe, Christiana Felbera, koji je od početka stvarao ECG kao alat mjerenja suradnje među akterima u društvu, poštovanja prema radnicima i korisnicima, brige za okoliš i klimu (Felber, 2015.). Danas je ECG prisutan u cijelome svijetu i jedan je od najprisutnijih alata za mjerenje društvenog doprinosa. Više od četrjesto poslovnih subjekata je do danas izradilo svoju bilancu općeg dobra.

Prema kriterijima koje koristi u mjerenju doprinosa općem dobru, ECG teži obuhvatiti ukupno djelovanje neke organizacije ili institucije. Radi se o alatu kroz koji se holistički pristupa temi, što najbolje vidimo u matrici 5.0, koja se koristi za poslovne subjekte. Tu spajamo odnos najvažnijih aktera neke lokalne zajednice ili društva s najvažnijim vrijednostima za ECG, a to su: ljudsko dostojanstvo, društvena pravda i solidarnost, ekološka održivost i transparentnost i suodlučivanje. Kada povežemo, umrežimo i ukrstimo sve te indikatore, dobijemo bilancu općeg dobra neke organizacije, odnosno mjerilo koliko organizacija zaista doprinosi općem dobru. Kako izgleda matrica 5.0 ECG-a prikazano je u rubrici Ovo je dobro malo kasnije u *Priručniku*.

ECG je teško prevariti, on je realna slika ponašanja i doprinosa neke organizacije okolišu, lokalnoj zajednici i društvu, on je najtočnije ogledalo otiska određene organizacije u društvu. Kod uobičajenog plitkog i ograničenog mjerenja društvenog utjecaja mnoge tvrtke biraju teme ili područja koja će prikazivati u izvještajima i s kojima će se hvaliti, ali u ECG-u se naglasak stavlja na cjelinu. Manipuliranje uobičajeno za izvještaje takozvanog društveno odgovornog poslovanja ovdje se kažnjava i

negativnim bodovima, koji se dodjeljuju organizaciji ako ide direktno protiv neke od vrijednosti ECG-a ili potreba i interesa najvažnijih aktera (The Matrix Development Team, 2017.).

Nas najviše zanima matrica koja se koristi za mjerenje društvenog doprinosa općem dobru za javne politike, lokalnu upravu i samoupravu. Prikaz te posebne matrice koju može koristiti bilo koji grad donosimo u sljedećoj tablici.

VRIJEDNOSTI AKTERI	DOSTOJANSTVO	SOLIDARNOST
A) DOBAVLJAČI, PRUŽATELJI USLUGA, OUTSOURCING	A1 Zaštita ljudskih prava i dostojanstva u sustavu opskrbe i nabavi usluga	A2 Doprinos lokalnoj zajednici
B) DONATORI, FINANCIJSKI PARTNERI	B1 Etično financijsko poslovanje	B2 Doprinos općem dobru u financijskom poslovanju i upravljanju javnim sredstvima
C) NOSITELJI POLITIČKIH FUNKCIJA, ADMINISTRACIJA I VOLONTERI	C1 Individualna prava	C2 Zajednički dogovor o ciljevima za opće dobro
D) STANOVNICI GRADA I EKONOMIJA	D1 Zaštita svake pojedine osobe i jednaka prava	D2 Opća dobrobit u lokalnoj zajednici
E) UPRAVA, DRUŠTVO, PRIRODA	E1 Stvaranje uvjeta za dostojanstven život	E2 Doprinos općoj dobrobiti
PRINCIPI OPĆEG DOBRA ZA UPRAVU	Zakoni	Principi općeg dobra

ODRŽIVOST	PRAVEDNOST	TRANSPARENTNOST I DEMOKRACIJA
A3 Odgovornost za ekosustave u sustavu opskrbe i nabavi usluga	A4 Društvena odgovornost u sustavu opskrbe i nabavi usluga	A5 Odgovorno upravljanje i participacija
B3 Odgovornost za ekosustave u financijskom poslovanju i upravljanju javnim sredstvima	B4 Društvena odgovornost u financijskom poslovanju i upravljanju javnim sredstvima	B5 Odgovorno upravljanje i participacija u financijskom poslovanju i upravljanju javnim sredstvima
C3 Promoviranje ekološkog ponašanja	C4 Pravedna raspodjela posla	C5 Transparentna komunikacija i demokratski procesi
D3 Ekološki dizajn usluga u javnom sektoru	D4 Društveno odgovoran dizajn usluga u javnom sektoru	D5 Transparentna komunikacija i uključivanje građana u demokratske procese
E3 Odgovornost za posljedice u okolišu	E4 Doprinos društvenoj ravnoteži	E5 Transparentnost i demokratsko suodlučivanje
Ekološka odgovornost	Principi države blagostanja	Demokracija

Vidimo po ovim kriterijima koliko se iskreno radi na tome da ponašanje lokalne uprave bude u skladu s najvišim etičkim standardima, uključujući i primjenjivim demokratskim procesima, solidarnosti, dijeljenju naučenog i postignutog, međusobnom pomaganju i korištenju resursa na održivi način, na korist svima i budućim generacijama. Ovdje su uključena gotova sva područja i principi društvene i solidarne ekonomije koje smo opisivali u *Priručniku*.

Posebno je korisno pratiti razvoj doprinosa općem dobru ondje gdje se susreću neki od aktera s najvažnijim vrijednostima. Primjerice, za aktere koji su u skupini "dobavljači, pružatelji usluga, *outsourcing*" ključni je indikator način vođenja javne nabave, o kojoj smo dosta pisali. Gradovi i općine koji nemaju razvijen sustav zelene i odgovorne javne nabave teško će ostvariti dobre rezultate u vrijednosti dostojanstva i prava zaposlenika dobavljača i pružatelja usluge ili u vrijednosti koja mjeri doprinos očuvanja ekosustava. Prilikom analize A4, društvene odgovornosti, pratit ćemo poštivanje radničkih prava prema standardima Međunarodne organizacije rada. Svaki susret aktera i vrijednosti prati se prema stavovima predstavnika lokalne administracije koji ispunjava matricu, pri čemu se izneseno treba potkrijepiti prema jasnim, provjerljivim i priznatim kriterijima.

Važno je istaknuti i da se svako područje aktera detaljnije obrađuje i pojašnjava u odnosu na sve vrijednosti u knjižici za upotrebu alata, *Izvještaju o općem dobru 2.0 – radna verzija* (ECG, 2020.). Ovdje ćemo predstaviti primjer za aktere u skupini E, Uprava, društvo, priroda.

VRIJEDNOSTI AKTERI	DOSTOJANSTVO	SOLIDARNOST	ODRŽIVOST	PRAVEDNOST	TRANSPARENTNOST I DEMOKRACIJA
E) UPRAVA, DRUŠTVO, PRIRODA	E1: Stvaranje uvjeta za dostojanstven život – briga za buduće generacije	E2: Doprinos općoj dobrobiti	E3 Odgovornost za posljedice u okolišu	E4 Doprinos društvenoj ravnoteži	E5 Transparentnost i demokratsko suodlučivanje
POLITIKA	E1.1: Poštivanje svačijih prava i potreba u političkoj zajednici	E.2.1 Odgovorno sudjelovanje za javno dobro	E3.1 Suradnja i odgovornost za okoliš s drugim javnim institucijama	E4.1 Politička suodgovornost za ravnopravnost u društvu	E5.1 Promoviranje participacije na svim razinama politike
DRUŠTVO	E1.2: Poštivanje svačijih prava i potreba u društvu	E2.2: Kvaliteta života u lokalnoj zajednici	E3.2 Suradnja na ekološkim temama s organizacijama civilnog društva	E4.2 Promoviranje društvene uključenosti i integracije	E5.2 Promoviranje participacije u društvenim strukturama i procesima
PRIRODA I BUDUĆNOST	E1.3: Dugoročna odgovornost za čovječanstvo i prirodu	E2.3: Očuvanje bioraznolikosti	E3.3 Izbjegavanje nepovratnih odluka i aktivnosti	E4.3 Održivost u odnosu svih ljudi prema prirodi	E5.3 Priroda kao zajednički okoliš za ljude
PRINCIPI OPĆEG DOBRA ZA UPRAVU	Zakoni	Principi općeg dobra	Ekološka odgovornost	Principi države blagostanja	Demokracija

Vidimo da se za svakog aktera i svaku vrijednost ide u detalje kroz ispunjavanje matrice. Tako, primjerice, za sve aktere u vrijednosti dostojanstvo treba pokazati na koji način štite individualna ljudska prava ne samo svih svojih stanovnika nego i onih izvan granica njihove uprave, dakle, svih ljudi na planetu i budućih generacija. Pod vrijednosti transparentnost i demokracija treba se pokazati kako akteri sudjeluju u političkom i društvenom životu grada i donošenju odluka. Jesu li prostori i procesi suodlučivanja jasni i koji im je opseg i snaga? Grad koji nema uspostavljenje procese i mehanizme komunikacije i sukreiranja javnih politika s građanima i predstavnicima organizacija civilnog društva za opće dobro, ostvariti će ovdje slab rezultat.

Matrica ekonomije za opće dobro, koja je namijenjena lokalnim upravama, veliki je iskorak, ali možemo reći da je alat još u fazi testiranja. No možemo istaknuti da je već sada primjenjiv, a njegova poboljšanja se odvijaju kroz praksu i upotrebu. Možemo, primjerice, zaključiti da bi Pays Périgord Vert, koji smo predstavili u dijelu *Priručnika* o ruralnim prostorima, ostvario visoku poziciju u matrici ekonomije za opće dobro.

Gradovi koji ne čekaju da se budućnost oblikuje sama od sebe, već je stvaraju ovdje i sada, dio su prakse ekonomije za opće dobro. Sigurno nije slučajno što je Amsterdam kao indikator uključio ekonomiju za opće dobro u proces izrade plana razvoja na principima ekonomije krajevine od 2019. do 2022. godine.

Prvih nekoliko lokalnih uprava koje su ispunile matricu i postale gradovi općeg dobra pratimo od 2014. godine u talijanskoj regiji Alto Adige i španjolskoj pokrajini Kastilja i León. Posebno je važno što su se ondje prije cijelog procesa konzultirali građani, koji su se u većini pozitivno izrazili o prijedlogu gradskih uprava. Danas imamo gradove s ispunjenom matricom i u Austriji, Njemačkoj i Luksemburgu.

Posebno je zanimljivo što imamo lokalne i regionalne samouprave koje imaju sporazume suradnje za primjenu i razvoj modela ekonomije za opće dobro, a koje su usmjerene na osiguravanje podrške i priznanja za lokalne gradske tvrtke koje će ispuniti matricu 5.0 za poslovne organizacije (Felber i Hagelberg, 2017.). Dvije javne gradske tvrtke u Stuttgartu ispunile su svoju bilancu općeg dobra 2018. godine, a grad ima zaposlenu osobu koja je posvećena širenju informacija i podršci za primjenu modela ECG-a. Taj je model preuzeo i Mannheim. Beč koristi ekonomiju za opće dobro u svom gradskom programu Ökobusiness za privatne tvrtke te, kao i prethodni primjeri, kreće s certificiranjem, odnosno mjerenjem doprinosa općem dobru javnih tvrtki u vlasništvu grada. Inovativan je primjer i gradske četvrti Horta-Guinardó u Barceloni koja je ispunila matricu kako bi provjerila koliko doprinosi općem dobru

u svom kvartu. Dodatno je osmišljen model podrške privatnim lokalnim tvrtkama da promijene obrazac i usmjere svoje poslovanje prema dobrobiti za cijelu lokalnu zajednicu i grad te same izrade svoju bilancu općeg dobra.

ŠTO MOŽETE?

1. Informirajte se i educirajte o ekonomiji za opće dobro.
2. Pripremite program podrške lokalnim privatnim i javnim kompanijama koje će koristiti matricu 5.0 za poslovne organizacije.
3. Provedite postupak mjerenja doprinosa općem dobru za lokalne uprave.
4. Komunicirajte izvještaj svoje bilance u javnosti i prilagodite razvoj grada kako bi se dogodili pomaci na bolje u potrebnim područjima.

OVO JE DOBRO!

Ekonomija za opće dobro s matricom 5.0 jedan je od najboljih alata za mjerenje društvenog doprinosa za poslovni sektor i organizacije. Otišli su i korak dalje s priručnikom *Businesses Act for the Common Good and the SDGs* (Kasper i Hofielen, 2019.) u kojem su detaljno prezentirali kako svi kriteriji koji se koriste za izradu matrice doprinose pojedinim ciljevima održivog razvoja. Premda i ciljeve održivog razvoja možemo kritički propitkivati jer su i dalje zarobljeni u paradigmi ekonomskog rasta, oni nude okvir za stvaranje određene javne politike za opću dobrobit.

Vidimo da kriterij C2, Nesigurni radni sporazumi, doprinosi ostvarenju ciljeva: svijet bez siromaštva (1), zdravlje i blagostanje (3), rodna ravnopravnost (5) i dostojanstven rad i ekonomski rast (8). Kriterij D4, transparentnost o proizvodima i participacija korisnika ili clijenata doprinosi ostvarenju cilja odgovorne potrošnje i proizvodnje (12). U priručniku uz svaku poveznicu stoji pojašnjenje o doprinosima svakog kriterija ciljevima održivog razvoja, a posebno je korisno što se navodi i primjer iz prakse koji opisuje povezivanje između ekonomije za opće dobro i ciljeva održivog razvoja. Tako je,

VRIJEDNOSTI	LJUDSKO DOSTOJANSTVO	SOLIDARNOST I DRUŠTVENA PRAVDA	EKOLOŠKA ODRŽIVOST	TRANSPARENTNOST I SUODLUČIVANJE
AKTERI				
A. DOBAVLJAČI	A1 Ciljevi 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 12 Dostojanstvo u lancu opskrbe	A2 Ciljevi 1, 2, 3, 4, 10, 12 Solidarnost i pravednost u lancu opskrbe	A3 Ciljevi 6, 7, 12, 13, 14, 15 Održivost u lancu opskrbe	A4 Cilj 10 Transparentnost i suodlučivanje u lancu opskrbe
B. VLASNICI, INVESTITORI I FINANCIJSKI IZVORI	B1 Cilj 8 Etička pozicija prema financijskim izvorima i resursima	B2 Ciljevi 1, 8 Socijalna pozicija u odnosu na financijske izvore i resurse	B3 Ciljevi 3, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15 Koristiti financijska sredstva sa pažnjom na utjecaj prema okoliš	B4 Ciljevi 10, 16 Vlasništvo i suodlučivanje
C. ZAPOSLENICI	C1 Ciljevi 3, 10, 12 Dostojanstveni uvjeti rada i prava na radnom mjestu	C2 Ciljevi 1, 3, 5, 8 Nesigurni radni sporazumi	C3 Ciljevi 3, 7, 12, 13, 14, 15 Održivi životni stil zaposlenika	C4 Cilj 10 Transparentnost i suodlučivanje u organizaciji
D. KORISNICI, KLIJENTI, I POSLOVNI PARTNERI	D1 Ciljevi 10, 12 Pošten odnos prema kupcima	D2 Ciljevi 9, 17 Suradnja i solidarnost	D3 Ciljevi 6, 7, 12, 13, 14, 15 Utjecaj korištenja i odlaganja roba i usluga na okoliš	D4 Cilj 12 Transparentnost o proizvodima i participacija korisnika/klijenata
E. LOKALNA ZAJEDNICA I DRUŠTVO	E1 Ciljevi 3, 4, 5, 8, 9, 10 Svrha proizvoda i usluga i njihov utjecaj na društvo	E2 Ciljevi 8, 9, 10, 11, 16, 17 Doprinos lokalnoj zajednici	E3 Ciljevi 3, 6, 7, 12, 13, 14, 15, 17 Smanjenje utjecaja na okoliš	E4 Ciljevi 10, 16, 17 Socijalna transparentnost i suodlučivanje u lokalnoj zajednici

CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA

Slika 23 — prikaz spojene matrice 5.0 za poslovne subjekte s ciljevima održivog razvoja.

primjerice, način na koji kriterij C2 doprinosi svijetu bez siromaštva, odnosno cilju 1, pojašnjen težnjom poslovnog subjekta ekonomije za opće dobro da “kontinuirano poboljšava uvjete rada, otvoren je za individualne potrebe i preferencije radnika prilikom sklapanja ugovora i ohrabruje zaposlenike da donose samostalno dugoročne odluke” (ibid: 9). To je u skladu s osiguravanjem pravednih uvjeta i plaće za radnika, što ih štiti od siromaštva. Kao primjer dobre prakse navodi se berlinska pekarnica Märkisches Landbrot koja dogovora cijenu žitarica s poljoprivrednicima kako bi oni dobili pravedan iznos za svoj proizvod, odnosno kako bi mogli dostojanstveno i kvalitetno živjeti od svog rada. Kriterij D4, koji označava transparentnost o proizvodima i participaciju korisnika ili klijenata, doprinosi ostvarenju cilja 12 o odgovornoj potrošnji i proizvodnji jer “potiče direktni kontakt s korisnicima ili klijentima i uključuje ih u razvoj proizvoda, odnosno u dijalogu je s njima kako bi proizvodi ili usluge bile održivije i promovirale sukladan način potrošnje te osigurava potpunu transparentnost proizvoda i praćenje ponašanja u lancu opskrbe” (ibid: 31).

Ovim postupcima potrošačima je lakše odabrati održivo ponašanje prilikom kupnje. Kao primjer je navedena *online* zadružna trgovina Fairmondo eG, koja olakšava pronalazak proizvoda dobivenih pravednom trgovinom, održivom proizvodnjom ili iz druge ruke. Oni informiraju i educiraju svoje korisnike o održivom životnom stilu i načinima prakticiranja, a koriste fer sustav naplaćivanja svojih usluga pa su i cjenovno pristupačniji korisnicima.

Ovakav pristup je važan jer se direktno dotiče očekivanja od projekta Partnerstvo za društvenu i solidarnu ekonomiju. Ciljevi su projekta osnažiti održivi lokalni ekonomski razvoj Ludbrega i Pregrade kroz primjenu i promociju društvene i solidarne ekonomije te kroz model dobre prakse promovirati doprinos ispunjavanju sedamnaest UN-ovih ciljeva održivog razvoja kroz razvijene i implementirane lokalne modele dobre prakse.

Kako je već navedeno, lokalni modeli prakse u Ludbregu i Pregradi bili su vezani uz područje hrane i uspostavu solidarnih kratkih lanaca opskrbe. Možemo reći da lokalni modeli prakse koji su realizirani i pripremljeni kroz trening DSE-a ispunjavaju direktno sljedeće ciljeve održivog razvoja.

Slika 24

Solidarni kratki lanci opskrbe i održivi prehrambeni sustavi temelje se na pravednom odnosu prema proizvođaču hrane koji treba dobiti poštenu cijenu za svoj rad i proizvode. Tako osobe koje žive u ruralnim područjima, što danas najčešće znači u područjima koja su manje razvijena i gdje je lošija kvaliteta života, imaju osigurane prihode za dostojanstven život i status te nisu u riziku od siromaštva. Modeli koje smo pripremili direktna su podrška poljoprivrednicima u okolini Ludbrega i Pregrade.

Slika 25

Kroz održive prehrambene sustave zagovara se stav da je glad nedopustiva situacija u svijetu u kojem se proizvodi i više nego dovolj-

no hrane za sve stanovnike. Glad je posljedica prevladavajućih ekonomskih i političkih vrijednosti. Kroz održive prehrambene sustave svi su korisnici namireni kvalitetnom hranom, a napredni modeli imaju i razvijen sustav preplate u kojem se izdvaja iz solidarnog fonda za siromašne i osobe u težem socijalno-ekonomskom položaju.

Slika 26

U održivim prehrambenim sustavima zagovara se što je moguće više lokalna proizvodnja na principima ekološke proizvodnje hrane. Tako osiguravamo svjež, zdravu, nutritivno vrijednu i vitalnu hranu za krajnjeg korisnika. To je posebno važno za sustav javne nabave u kojem hrana često dolazi društvenim skupinama kojima je zdrava hrana nužna za razvoj i kvalitetniji život kao što su djeca i mladi, starije osobe, bolesnici i drugi. U Ludbregu i Pregradi smo zatekli situaciju u kojoj nema mnogo certificiranih ekoloških proizvođača premda dosta njih proizvodi primjenjujući znanja i metode iz područja ekološke poljoprivrede. Kako bi se situacija popravila, kroz lokalne modele prakse u ciljevima su navedene aktivnosti koje će doprinijeti do većeg broja certificiranih ekoloških proizvođača.

Slika 27

Ovaj je cilj djelomice objašnjen kod prvoga cilja. Osiguravanjem pravedne cijene za proizvođača hrane osigurali smo i dostojan-stven rad za njega i održivost u ekonomskom smislu, a ne samo u ekološkom. Također, kroz održive prehrambene sustave jačamo lokalnu ekonomiju i zapošljavanje, što na široj razini jača ekonom-sku poziciju cijele regije i osnažuje širenje dobrobiti.

Slika 28

Ovaj je cilj povezan s ciljevima broj 1 i 8. Korištenjem društvene i solidarne ekonomije smanjujemo razlike i nejednakosti u društvu jer osnažujemo društvene skupine koje su često u podređenom položaju. No, dodatni doprinos se ostvaruje kroz smanjenje nejed-nakosti između različitih područja, urbanog i ruralnog dijela, izme-đu različitih regija.

Slika 29

Ovo je jedan od najjasnijih doprinosa i cilj koji je na prvu povezan s našim lokalnim modelima prakse. To se pogotovo odnosi na ciljeve u

Ludbregu i Pregradi koji se tiču uvođenja zelene javne nabave i pri-hvaćanje milanskog sporazuma o urbanim politikama hrane. Realizi-ranjem tih dvaju oblika javnih politika naši partneri u projektu PD-SE-a bit će bliže cilju koji se odnosi na održive gradove i zajednice.

Slika 30

Cilj održivog razvoja najdirektnije se i najčešće veže uz projekte i politike hrane. Lokalni modeli dobre prakse koje smo kreirali sa su-dionicima treninga u Ludbregu i Pregradi izrazito utječu na jačanje i širenje odgovorne potrošnje i proizvodnje hrane u njihovim grado-vima i lokalnoj zajednici. To se odnosi na ciljeve koji se tiču uspo-stave solidarnog kratkog lanca opskrbe, ali i ciljeve koji se odnose na zelenu javnu nabavu.

Slika 31

Proizvodnjom lokalne i ekološke hrane direktno čuvamo klimu i radimo na mjerama adaptacije s obzirom na čitav niz ekoloških, društvenih i ekonomskih dobitaka takvog pristupa u poljoprivredi. Današnja konvencionalna poljoprivreda jedan je od najvećih uzroč-

nika klimatskih promjena, posebice kad izračunamo ukupni utjecaj, ali je istovremeno i među prvima na udaru klimatskih promjena. Kroz naš lokalni model prakse poljoprivrede i područje hrane postaju rješenja za klimatske promjene.

Slika 32

Ovo je također vrlo jasan doprinos cilju. Kroz održive prehrambene sustave, kako smo učili polaznike treninga i s njima radili na lokalnom modelu prakse, doprinosimo očuvanju života na Zemlji, širenju bioraznolikosti i otpornosti ekosustava. Stvarajući takve sustave i solidarne kratke lance opskrbe čuvamo i sami sebe, naš život na planetu i jačamo otpornost naših ljudskih lokalnih zajednica.

Slika 33

Milanski sporazum o urbanim politikama hrane tipičan je primjer kvalitetnog partnerstva usmjerenog na ostvarenje potrebnog i konkretnog cilja, a to su održivi prehrambeni sustavi u gradovima.

Na treningu DSE-a smo učili sudionike o važnosti i primjenjivosti sporazuma iz Milana i njegova implementacija ugrađena je u ciljeve, odnosno u lokalne modele prakse.

Vidimo da lokalni modeli dobre prakse koji su kreirani kao rezultat treninga DSE-a u Ludbregu i Pregradi doprinose direktno ostvarivanju čak deset ciljeva održivog razvoja. Time je cilj projekta PDSE-a i više nego ispunjen, i sada nam preostaje implementacija akcijskih planova koje smo predstavili u skraćenoj verziji i u *Priručniku*. Možemo reći da je područje hrane u društvenoj i solidarnoj ekonomiji toliko široko i povezano s drugim temama da lokalni modeli prakse koje smo stvorili doprinose indirektno i drugim ciljevima održivog razvoja. Primjerice, ekološka proizvodnja hrane doprinosi osiguravanju čiste vode i nezagađivanju podzemnih rezervoara, ali doprinosi i očuvanju vodenog svijeta jer ne zagađuje jezera, rijeke, mora i druge vodne izvore, što su ciljevi održivog razvoja 6 i 14.

Hrana je ljudsko pravo i potrebne dnevne kalorije trebaju biti dostupne svakoj osobi koja živi na planetu neovisno o ekonomskom statusu. Danas se vode ratovi za resurse i prirodne izvore, a hrana i plodno tlo sve se više pojavljuju kao izvor nadmetanja i sukoba koji rezultiraju daljnjim zagađenjima i osiromašenjem lokalnog stanovništva. Stoga stvaranje održivih prehrambenih sustava kakve smo pripremili u projektu PDSE-a indirektno doprinosi i ostvarenju 16. cilja održivog razvoja, cilja koji se tiče mira i pravde. Također, teško možemo očekivati kvalitetni razvoj održivih prehrambenih sustava kao što su solidarni kratki lanci opskrbe bez kvalitetnog obrazovanja, što je 4. cilj održivog razvoja.

Solidarni kratki lanci opskrbe su prehrambeni sustavi koji uz osiguravanje hrane iz najbližeg izvora imaju i razvijen odnos, komunikaciju i sustav podrške između proizvođača hrane i korisnika. Temelje se na trima vrijednostima: transparentnosti, povjerenju i solidarnosti. Te su nam vrijednosti potrebne i za ostvarenje ciljeva održivog razvoja te smo pokazali kako su se kroz projekt PDSE-a razvijali modeli koji doprinose njihovom ostvarenju.

Na kraju *Priručnika* možemo se zapitati zašto je sve ovo bitno, zašto su nam toliko važne javne politike za društvenu i solidarnu ekonomiju. Kroz edukaciju o dobroj ekonomiji i održivom življenju u ZMAG-u poučavamo ljude o djelovanju na trima razinama: individualnoj, kolektivnoj i na razini javnih politika, koju možemo nazvati i razinom odozgo. Sve tri razine su bitne, iako ne na isti način. Za svaku postoji mjesto i vrijeme, a postoje i različita očekivanja o dosezima svake razine pa i različiti alati kojima ih primjenjujemo u našim životima. Individualna razina je prva. Radimo promjene od sebe, tu činimo prve korake prema društvu i ekonomiji veće solidarnosti i održivosti. No ta je razina dobra samo kao prvi korak. Ne možemo mijenjati svijet sami. Trebamo se udružiti i mijenjati svijet kroz suradnju, solidarnost i međusobno pomaganje. Ako djelujemo kao kolektiv, grupa, tim, dosezi našeg djelovanja bit će puno veći nego ako radimo kao nepovezani pojedinci. Cilj je da svatko starta kao osviješten i aktivan pojedinac. No cilj je što prije krenuti do sljedeće razine, na viši nivo. Pojedinci koji ostanu samo na individualnoj razini izgubljeni su ljudi. Svaka čast na osobnom razvoju, ali individualna razina neće donijeti potrebnu društvenu promjenu.

U *Priručniku* smo predstavili dosege i alate za javne politike DSE-a. Cilj nam je bio pokazati koliko su široki i veliki ti dosezi i koliko je značajan njihov doprinos općem boljitku i dobrobiti. Dat ćemo konkretan primjer vezan uz područje hrane, iako se mogu prema istom principu koristiti i za druga područja DSE-a. Sve osviještene osobe žele zdravo jesti, želimo da tijelo i duh budu zdravi, ispunjeni i sretni. Hrana je naš resurs i zato je toliko bitna. No ako djelujemo isključivo na individualnoj razini, možemo eventualno biti etički osviješteni potrošači koji kupuju zdrave namirnice. To jest neki utjecaj, ali nije dovoljan za transformativnu promjenu koja je potrebna. Ako, primjerice, u našem kraju nestaju lokalni proizvođači hrane jer ne mogu preživjeti od svoga rada i nositi se s ne- lojalnom konkurencijom, naša individualna osviještenost ne može tu puno učiniti. Preostaje nam ovisiti o dućanima koji prodaju zdravu hranu. No ondje ćemo naći malo lokalno proizvedenih namirnica. Shvaćamo da trebamo prijeći na sljedeću razinu ako zaista želimo konkretno, učinkovito i dugoročno pomoći malim lokalnim proizvođačima oko nas, a sebi osigurati zdravu i vrijednu hranu. Dobar primjer za veći i širi doprinos upravo su solidarni kratki lanci opskrbe koje smo predstavili i ugradili u lokalne modele dobre prakse na treningu DSE-a u Ludbregu i Pregradi.

Primjerice, u ZMAG-u smo prije nekoliko godina uvidjeli potrebu stvaranja grupe i inicirali smo sastanke na temu zdrave prehrane s drugim zainteresiranim osobama. Iz pozicije osoba koje zanimaju održivi prehrambeni sustavi nastali su brojni kolektivi od kojih su neki danas

aktivni solidarni kratki lanci opskrbe. Trebalo je proći nekoliko godina sazrijevanja, razvoja dobre ekonomije i preslagivanja da bismo osnovali Zadrugu za dobru ekonomiju s programom *Hrana za dobro*, koji okuplja male ekološke proizvođače i etične korisnike hrane. Danas u tom kolektivu okupljamo više od petnaest proizvođača i svaki tjedan pedesetak korisnika dobije svoje zelene košarice koje naručuju preko internetske aplikacije. To je razina koja ostvaruje veći doprinos od razine osviještenih pojedinaca koji ne surađuju zajedno.

Upravo ta razina omogućuju pravi društveni utjecaj i promjenu. Kroz dobro promišljene i praktične javne politike za društvenu i solidarnu ekonomiju ostvarujemo najveći utjecaj za bolji svijet, svijet u kojem je više pravednosti i solidarnosti, održivosti i obzirnosti. Primjer inovativne i napredne zelene javne nabave u Beču daje najbolju sliku toga doprinosa. Količina zainteresiranih i osviještenih ljudi koji sudjeluju u tom procesu, i korisnika i proizvođača, je fascinantna i zato govorimo o transformativnim potencijalima za društvenu promjenu koja nam je potrebna. Zamislite koliko taj sustav daje sigurnosti proizvođačima lokalne ekološke hrane i koliko pozitivno utječe na kvalitetu njihova života. Isto vrijedi i za korisnike, koji znaju odakle stiže njihova hrana i koliko im daje snage.

Potrebne su, dakle, sve tri razine djelovanja, ali trebamo biti svjesni da kroz javne politike zahvaćamo najveći broj ljudi i mijenjamo živote na bolje. To je posebno važno u ovim vremenima kada se svijet suočava s nezapamćenom zdravstvenom i društveno-ekonomskom krizom uzrokovanom covidom-19. Povijest nas je naučila da ako ne rješavamo društveno-ekonomske krize, one brzo prerastu u političke krize. Danas znamo da su to najmračniji trenuci naše civilizacije. Zato je danas važna društvena i solidarna ekonomija, a pogotovo javne politike za društvenu i solidarnu ekonomiju, jer takav pristup ekonomiji, društvu, politici i životu čuva naše prostore od mračnog doba.

UN-ova radna skupina za društvenu i solidarnu ekonomiju (UNTF-SEE) pozvala je na partnerstvo između predstavnika javnih funkcija i aktera DSE-a na terenu kako bi zajednički radili na važnim i inovativnim javnim politikama za bolji oporavak od krize uzrokovane COVIDom-19. S obzirom na potrebe javnih politika nakon krize, i s obzirom na to da su akteri DSE-a integrirani u svoje lokalne zajednice, oni postaju presudni akteri za lokalni ekonomski razvoj (LED). Jedino kroz takvu suradnju možemo doći do pozicije "pretvaranja krize u priliku za temeljne promjene i nužnu transformaciju našeg društva i ekonomije" (UNFTSSE, 2020: 2).

Primjerice, francuski RTES je udruženje francuskih gradova i regija koje podržavaju društvenu i solidarnu ekonomiju. Ono okuplja više od

stotinu aktivnih političkih subjekata koji su svjesni vrijednosti javnih politika DSE-a. Svjesni su i odgovornosti za cijeli svijet u ovom teškom trenutku pa su vrlo brzo reagirali kako bi se članice mreže okupile i donijele zajedničke politike koje povećavaju toleranciju i razumijevanje, solidarnost i međusobno pomaganje, održivost i orijentiranost na budućnost. Za svoje članice mreže kreirali su *Transition Pact*, edukativni program usmjeren na učenje prakse prema zajednicama otpornosti, odnosno prema niskougljičnoj i pravednoj tranziciji. *Transition Pact* je koristan alat za izlazak iz krize koji se sastoji od tri glavna univerzalna načela i 32 mjere.

Načelo A – Jačanje osviještenosti i praktični treninzi za tranziciju različitih aktera u društvu: nositelja javnih dužnosti i gradskih vijećnika, lokalne uprave, mladih, zainteresiranih stanovnika.

Načelo B – Zajedničko stvaranje lokalnih politika kroz kolektivni proces građana i predstavnika političkih funkcija kako bi se osigurala kvaliteta implementacija, predanost i odgovornost prema ispunjavanju mjera iz *Transition Pacta*.

Načelo C – Integracija dugoročnih učinaka s klimatskom i društvenom krizom kroz uključivanje ekoloških i socijalnih kriterija u javne politike.

Kako je već rečeno, glavni je cilj ovog *Priručnika* ohrabriti lokalne uprave u Hrvatskoj na taj iskorak. To radimo kroz pojašnjenja područja u kojima se stvaraju javne politike DSE-a i kroz predstavljanje konkretnih alata za primjenu javnih politika društvene i solidarne ekonomije. Postoji još važnih društvenih područja društvene i solidarne ekonomije koja ne možemo ovdje detaljnije razrađivati. No to ne znači da su manje bitna za ekosustav društvene i solidarne ekonomije. Budući da smo ograničeni prostorom, odabrali smo područja koja imaju dobar potencijal i kapacitet za primjenu u Hrvatskoj.

Gradovi koji su partneri na projektu PDSE-a, Ludbreg i Pregrada, na dobrom su putu, a postoje potencijali i u drugim lokalnim sredinama u Hrvatskoj. Ludbreg već dolazi s vlastitim idejama realizacije održivog prehrambenog sustava u koje bi želio investirati i osigurati inicijalna sredstva preko europskih fondova, u čemu su vrlo uspješni. U Pregradi na razini grada djeluje odbor za pitanja društvene solidarnosti i socijalno uključivanje. U oba grada su u sklopu projekta PDSE-a stvorena vijeća DSE-a koja okupljaju zainteresirane građane i lokalne aktere koja se trebaju brinuti za daljnji razvoj društvene i solidarne

ekonomije. Nije daleko korak do pravih javnih politika za društvenu i solidarnu ekonomiju.

Nije nužno odmah na početku odvajati velike svote novca za razvoj sektora društvene i solidarne ekonomije. Dapače, važnije je urediti ekosustav s ozbiljnim planom razvoja i podrškom akterima DSE-a. Primjerice, Grenoble, koji je danas jedan od najboljih primjera javnih politika za DSE i zajednička dobra, uz značajne poticaje za sektor društvene i solidarne ekonomije organizira i natječaje poput *The InnoTrophes of Social Innovation* u suradnji s lokalnim poslovnim komorama i bankama u kojima grad participira s dvije tisuće eura i osiguravanjem medijske promocije, što je mali iznos za nagrađivanje onih koji kreiraju ideju društvene inovacije. No nagrađuju se dobre ideje koje moraju imati glavu i rep, jasnu perspektivu održivosti na tržištu, financijski i poslovni plan, plan izvodljivosti i utjecaja na lokalnu zajednicu. Primjerice, 2018. godine nagradu za najbolju inovaciju dobila je organizacija Elefan za ideju trgovine s fer cijenama za lokalne i ekološke proizvode (Avisé i RTES, 2019.). No u Grenobleu su i takve nevelike financijske podrške integrirane u opću gradsku politiku podrške društvenoj i solidarnoj ekonomiji te samim time ostvaruju puno veći doprinos i opće dobro nego što bi se moglo pomisliti ako se gledaju samo sredstva.

Možda na prvi pogled može zvučati čudno da organizacija civilnog društva zagovara javne politike za sektor u kojem djeluje. ZMAG će i dalje biti aktivno prisutan na terenu u širenju i primjeni dobre ekonomije, u kreiranju ideja i poduhvata za društvenu i solidarnu ekonomiju. No vidimo potencijal za partnerski i ravnopravni odnos s onima koji imaju javne funkcije i obavljaju javne djelatnosti. Svjesni smo, a i iskustva iz Europe koja smo predstavili u *Priručniku* to i potvrđuju, da je teren prohodniji i da možemo dalje ići po njemu samo ako postoje javne politike koje olakšavaju kretanje i nude jasan i poticajan okvir.

Zatvaramo krug i ponovno se vraćamo na dvije solidarnosti koje je spominjao Jean-Luis Laville. Nastavljamo raditi na solidarnosti odozdo, kroz Centar podrške DSE-a i kroz Zadrugu za dobru ekonomiju, ali svjesni smo koliko više možemo učiniti i ostvariti ako imamo i drugu solidarnost, onu koja ide od javnih politika, odozgo, i koja ima sposobnost redistribucije vrijednosti društvene i solidarne ekonomije.

Centar podrške za društvenu i solidarnu ekonomiju može povezati aktivne aktere u sektoru i napredne uprave koje promišljaju svoje gradove i mjesta dugoročno, s ciljem povećanja dobrobiti i pozitivnih priča. Ovaj *Priručnik* tek je prvi korak u tom smjeru, ali ne bismo trebali stati na prvom koraku. Idemo pomoći lokalnim upravama u kreiranju javnih politika za društvenu i solidarnu ekonomiju.

ŠTO MOŽETE?

1. **Povežite se s nekom od brojnih međunarodnih inicijativa ili mreža koje okupljaju gradove i regije za podršku i primjenu društvene i solidarne ekonomije.**
2. **Odredite one koji su vam najbliži po lokalnom kontekstu i konceptu primjene i potpišite sporazum o suradnji.**
3. **Povežite se i s lokalnim grupama koje smo spominjali u Priručniku, a koje rade na temama iz područja društvene i solidarne ekonomije. Primjerice, ZEZ za pitanje energije ili IPE za pitanje zajedničkih dobara. U Hrvatskoj djeluje tematska mreža JEDRO u kojoj djeluje i ZMAG skupa s još deset organizacija. Mrežu vodi naša najveća ekološka organizacija Zelena akcija. Njezin je cilj stvaranje javnih politika za održivi društveni razvoj u područjima vode, energetike i otpada.**
4. **Kontaktirajte ZMAG-ov Centar podrške za DSE radi pokretanja javnih politika za društvenu i solidarnu ekonomiju u vašem gradu.**

OVO JE DOBRO!

Ako ste dio dovoljno osviještene i vizionarski orijentirane javne uprave i želite razvijati dugoročni, otporni i solidarni razvoj svoje lokalne sredine primjenjujući obazrivost, odgovornost i održivost, onda je korisno povezati se sa sličnima. Putovanje je tada lakše, ljepše i vodi vas sigurnije do cilja. Danas već imamo nekoliko inicijativa i mreža koje okupljaju gradove i regije za društvenu i solidarnu ekonomiju kojima se možete pridružiti.

RTES, francusku mrežu gradova i regija koje podržavaju DSE, već smo spominjali. Ta je mreža članica Europske mreže za solidarnu ekonomiju RIPESS EU. Ona ima svoj odjel za europsku suradnju pa je dobra adresa za dijeljenje znanja i prenošenje iskustva.

Provjerite na: <https://www.rtes.fr/presentation-du-rtes>

Postoji i REVES – Europska mreža gradova i regija za društvenu ekonomiju. Ona okuplja lokalne uprave i organizacije DSE-a koje

razvijaju, kako sami kažu, javne politike društvene i solidarno utemeljene ekonomije za pravednije, inkluzivnije, participativnije i odgovornije društvo. Na njihovoj internetskoj stranici možemo izdvojiti dio koji se odnosi na primjere dobre prakse, proces dodjeljivanja nagrade najboljeg grada DSE-a za tekuću godinu i opis načina u članjenja u mrežu.

Provjerite na: <http://www.revesnetwork.eu/wp>

Slično, samo na globalnoj razini, djeluje mreža GSEF ili Global Social Economy Forum koja trenutačno okuplja 18 gradskih uprava i 43 organizacija DSE-a. Osnovani su 2014. godine pod sloganom Solidarnost za promjenu. Pružaju edukaciju, dijeljenje iskustva i znanja te umrežavanje svih aktera koji provode javne politike u skladu s vrijednostima društvene i solidarne ekonomije.

Provjerite na: <https://www.gsef-net.org/en/introduction>

Kroz inicijativu Transformativni gradovi (*Transformative Cities*) svake godine nekoliko gradova dobiva nagradu za najbolje primjere javnih politika koje mijenjaju društvo na bolje. Na natječaj se mogu javiti gradske uprave, ali i organizacije iz sektora i društveni pokreti ako su pokrenuli akciju od koje značajni dio gradskog stanovništva ima korist. Nagrada se dijeli u četiri kategorije: energija, hrana, voda i stanovanje. Primjerice, 2019. godine je u području energije nagradu dobila Barcelona zbog uspostave javnog sustava opskrbe energijom kroz tvrtku Barcelona Energia. To javno poduzeće opskrbljuje gradske institucije i stanovnike strujom dobivenom isključivo iz obnovljivih izvora energije, a njime se upravlja na principima zajedničkog dobra uz visok udio participacije i demokratskih standarda. Danas je Barcelona Energia najveći distributer struje dobivene iz obnovljivih izvora energije. Grenoble je bio među finalistima 2018. godine zbog svog inovativnog, participativnog i efikasnog javnog sustava gospodarenja vodama. Za Grenoble je taj uspjeh bio posebno važan jer su 1990-ih godina prolazili kroz koruptivnu privatizaciju, koja je donijela povećanje cijene za vodu od skoro 300 % i snižavanje kvalitete usluge. Otad traje aktivistička, ali i politička borba za remunicipalizacijom vodnih usluga. Danas cijeli sustav vodi javno poduzeće Eaux de Grenoble-Alpes uz uštede od dvadeset milijuna eura i jednu od najnižih cijena za vodu u Francuskoj. Grenoble je nadahnuo i druge gradove u Francuskoj da vrate

gospodarenje vodom u javno upravljanje na principima zajedničkih dobara, a uspješnim pričama mogu se pohvaliti i Pariz, Nica, Rennes, Brest i drugi.

Svi finalisti i pobjednici okupljeni su u publikaciji *Atlas utopija*, a više provjerite na: <https://transformativecities.org/>

Nakon pobjede političke platforme Barcelona En Comú i gradonačelnice Ade Colau na lokalnim izborima u Španjolskoj 2015. godine, uz transformaciju gradskih javnih politika platforma je krenula i s idejom internacionalizacije svoje borbe i iskustva radi okupljanja progresivnih gradova koji žele graditi svoj identitet i politike na temeljima ljudskih prava, demokracije i zajedničkih dobara. Dvije godine nakon lokalnih izbora u Barceloni okupili su se na prvom samitu gradova bez straha (Fearless Cities Summit) kako bi se zajedno suprotstavili rastućoj isključivosti, rasizmu i netoleranciji izrazito desno orijentiranih populističkih pokreta i stranaka. Okupljanju su se odazvale brojne municipalističke inicijative i platforme neovisno o tome jesu li na vlasti, u opoziciji ili djeluju kao pokret. Sudjelovali su predstavnici javnih uprava iz Napulja, Grenoblea, Lisabona, Fromea i drugih.

Provjerite na: <http://fearlesscities.com/en/about-fearless-cities>

Najbolja internetska stranica za informiranje, edukaciju i povezivanje je socioeco.org, koja je dio naše mreže RIPESS EU. Socioeco.org djeluje kao *online* knjižnica. Većina tekstova objavljuje se na pet glavnih jezika uz manji broj publikacija i materijala na drugim jezicima. Radi se o izrazito bogatom sadržaju podijeljenom u 17 baza gdje je prikupljeno čak 34.740 različitih referenci i publikacija, pri čemu se uz tekstove, knjige i analize može istraživati i prema zakonima, javnim politikama, treninzima DSE-a i videomaterijalima. Želimo istaknuti mogućnost pretraživanja zanimljivih tema po raznim mapama. Tako se može dobiti uvid u sve opcije i vrste pedagoško-edukativnih materijala, primjere gdje korištenje društvene i solidarne ekonomije doprinosi ostvarenju ciljeva održivog razvoja, ali i najzanimljivije vezano za Priručnik, sve gradove i područja u kojima se primjenjuju javne politike za društvenu i solidarnu ekonomiju.

Provjerite na: http://www.socioeco.org/polpub_en.html

135

Agyeman, J. (2021) Kate Raworth

Doughnut Economics at the city scale,
<https://www.shareable.net/kate-raworth-doughnut-economics-at-the-city-scale/>

Avisé i RTES (2019)

Métropoles, économie sociale et solidaire & innovation sociale,
https://www.rtes.fr/system/files/inline-files/190718_Avisé_Etude%20Métropoles.pdf

Avisé i RTES (2020)

Panorama de projets de l'économie sociale et solidaire dans les territoires ruraux,
https://www.avise.org/sites/default/files/atoms/files/20200528/avise_rtes_tressons_2020_panorama.v.1.2.pdf

Chaves Ávila, R. and Gallego Bono, J.R. (2020)

Transformative Policies for the Social and Solidarity Economy: The New Generation of Public Policies Fostering the Social Economy in Order to Achieve Sustainable Development Goals. The European and Spanish Cases, Sustainability 2020, 12(10), 4059;
doi.org/10.3390/su12104059, http://www.socioeco.org/bdf_auteur-5486_en.html

CRESS i Ademe (2020)

Les structures de l'Économie Sociale et Solidaire en Île-de-France, des acteurs de la Transition Écologique et Énergétique État des lieux,
https://www.cressidf.org/wp-content/uploads/2020/02/Etude_TEE_CRESS_IDF-1.pdf

DEAL (2020)

Amsterdam City Doughnut – A Tool for Transformative Action,
<https://www.kateraworth.com/wp/wp-content/uploads/2020/04/20200416-AMS-portrait-EN-Spread-web-420x210mm.pdf>

ECG (2020)

Gemeinwohlberich für Gemeinden Version 2.0, Arbeitsbuch,
https://web.ecogood.org/media/filer_public/42/fb/42fb4b77-4d7e-4d1c-93eb-495878010680/arbeitsbuch_gemeinden_v2.pdf

FAO (2018)

The 10 Elements of Agroecology – Guiding the Transition to Sustainable Food and Agricultural Systems,
<http://www.fao.org/3/i9037en/i9037en.pdf> <http://www.fao.org/>

Felber, C. (2015)

Change Everything: Creating an Economy for the Common Good,
 London: Zed Books.

Felber, C. and Hagelberg, G. (2016)

The Economy for Common Good
 - A Workable, Transformative Ethics-Based Alternative,
<https://thenextsystem.org/sites/default/files/2017-08/FelberHagelberg.pdf>

Hamish, J., Yi, I., Bruelisauer, S. i Chaddha, K. (2021)

Guidelines for Local Governments on Policies for Social and Solidarity Economy,
 Geneva: UNRISD

Kasper, M. and Hofielen, G. (2019)

Businesses act for the Common Good and the SDGs,
<https://www.ecogood.org/wp-content/uploads/2021/03/ECG-promotes-SDGs-210225-web-1.pdf>

Matthias Kasper, M. i Hofielen, G. (2019)

Businesses Act for the Common Good and the SDGs,
<https://www.ecogood.org/apply-ecg/sustainable-development-goals/>

Raworth, K. (2017)

Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist,
 New York: Random House Business.

RIPESS (2015)

Global Vision for a Social Solidarity Economy: Convergences and Differences in Concepts, Definitions and Frameworks,
<http://www.riposs.org/riposs-releases-its-global-vision-of-sse/?lang=en>

RIPESS EU (2016)

Building a Culture for Social Solidarity Economy in Europe,
<http://riposs.eu>

RTES, ARF i Avise (2012)

Inscrire l'utilité sociale au cœur des politiques locales – guide pratique,
https://www.rtes.fr/sites/default/files/IMG/pdf/Guide_Utilite-sociale-politique-locale_mars2012.pdf

RTES i CGET (2016)

Repères du RTES: "Politique de la ville & ESS
 – Initiatives, analyses et éclairages"
<https://www.rtes.fr/politique-de-la-ville-ess-initiatives-analyses-et-eclairages>

RTES (2018)

La co-construction des politiques publiques,
https://www.rtes.fr/system/files/inline-files/Reperes_Coconstruction_2019_3.pdf

Šimleša, D. (2016)

Dobra ekonomija,
<https://www.zmag.hr/hr/baza-znanja/?theme=dobra-ekonomija>

Terre de Liens (2019)

Agir sur le foncier agricole, un rôle essentiel pour les collectivités locales,
<https://ressources.terredeliens.org/les-ressources/agir-sur-le-foncier-agricole-un-role-essentiel-pour-les-collectivites-territoriales>

The Matrix Development Team (2017)

WorkbookCommon Good Balance Sheet 5.0
https://www.ecogood.org/wp-content/uploads/2020/04/ecg_compact_balance_sheet_workbook.pdf

UNFTSEE (2020)

What role for the Social and Solidarity Economy in the post COVID-19 crisis recovery?,
<https://unsse.org/2020/06/23/unftsse-statement-on-what-role-for-the-social-and-solidarity-economy-in-the-post-covid-19-crisis-recovery-2/>

Urgenci (2021)

Enacting Resilience: The Response of Local Solidarity-based Partnerships for Agroecology to the Covid-19 Crisis,
www.urgenci.net

IZVORI ZA DOBRE PRIČE**Hrana - Audruicq**

<https://horizontalimentaire.fr/ecopole/presentation>

Hrana – Ljubljana iz Sporazum o urbanim politikama hrane iz Milana

<https://www.milanurbanfoodpolicypact.org/wp-content/uploads/2020/12/Brief-5-Liubiana-2017.pdf>

Energija – Križevci

<https://www.zez.coop/krizevci-grad-s-vizijom-dobre-buducnosti-za-svoje-stanovnike-future-cities-of-see/>

Otpad i kružna ekonomija - Prelog

https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/zeleno-akcija-production/zeleno-akcija/document-translations/1239/doc_files/original/Pri%C4%8Da_o_Prelogu_zero_waste.pdf?1605191958

Otpad i kružna ekonomija – Riperaj Rijeka

<https://cistocarijeka.hr/projekti/riperaj/>

Mobilnost ili transport - MÔVER Périgord Vert

<https://mover-perigord-vert.fr/>

Mobilnost ili transport – Koprivnica

<https://koprivnica.hr/wp-content/uploads/2015/08/Plan-odr--ive-urbane-mobilnosti-Grada-Koprivnice-SUMP.pdf>

Kultura – Pointcaré Saint-Denis

<https://www.pointcarre.coop/>

Kultura – Savez udruga Rojca Pula

<https://rojcneta.pula.org/o-savezu/>

Stambene politike i stanovanje – Bruxelles

<http://www.clroots.org/profiles/community-land-trust-bruxelles>

Stambene politike i stanovanje – CLT Homebaked Liverpool

<https://homebaked.org.uk/>

Ruralna područja – Comptoir des cocottes

<https://www.lecomptoirdescocottes.fr/>

Ruralna područja - Perigord Vert

<https://www.perigord-vert.com/>

Zelena javna nabava – Beč

<https://www.wien.gv.at/umweltschutz/oekokauf/>

Lokalne valute – Eusko

<http://www.euskalmoneta.org/visiteurs-eng/>

Mladi – Pregrada

<https://uzmipare.info/>

Informacijske i komunikacijske tehnologije – Pariz

<http://www.co-recyclage.com>

Marginalizirane skupine – Gent

<https://www.torekes.be/nl/torekes/>

Turizam – Hotel du Nord, Marseille

<http://www.hoteldunord.coop/en/welcome/>

Mjerenje društvenog doprinosa – Bordeaux

https://www.rtes.fr/system/files/inline-files/190718_Avise_Etude%20Metropoles.pdf

Kriza zbog COVIDA-19 i OTPORNOST – Liverpool

<https://www.liverpoolcityregion-ca.gov.uk/new-boost-for-liverpool-city-regions-2-9-billion-community-and-social-sector/>

Ekonomija krafne – Doughnut Economics Action Lab

<https://www.kateraworth.com/wp/wp-content/uploads/2020/04/20200406-AMS-portrait-EN-Single-page-web-420x210mm.pdf>

DSE Centar podrške ZMAG

<https://www.zmag.hr/hr/cime-se-bavimo/dobra-ekonomija.html>

Ekonomija za opće dobro i ciljevi održivog razvoja

<https://www.ecogood.org/apply-ecg/sustainable-development-goals/>

ZMAG

Zelena mreža aktivističkih grupa